

॥ मोहिनी त्रिं भरियम ॥

अथवा

॥ श्रु ॐ कु नीं दी उ री. ॥

१२१०५

Ref. no. 230

वधु भारे शुभो १११० २२.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૧૦૫ ત્રીજીક.

પુસ્તકનું નામ ૬૧૩-૧ ૬૧૩૨૧

વિષય ૬૪૫૨:૩

મોહિની ઉર્ફે મરીયમ

અથવા

ડાકુની દીકરી

અદ્ભુત રહસ્યથી ભરપુર હિટ્કેટીવ નવલકથા

છપાવી પ્રસિધ્ધ કર્તા

“ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર.

સલાબતપુરા-સુરત.

તૃતિયાવૃત્તિ

પ્રત ૩૦૦૦

૧૯૮૧

સને ૧૯૨૫.

(સર્વ હક પ્રસિદ્ધ કર્તાને કરાધિન છે.)

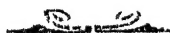
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

છપ.વી પ્રસિદ્ધ કર્તા— ૧૨૧૦૨

જેડીશનદાસ ત્રિભુવનદાસ પટેલ.

સલાબતપુરા-મુરત.

મુરત જરાનપુરી ભાગળ ઉપર આવેલા શ્રી 'અનાવિલ' પ્રિન્ટીંગ
પ્રેસમાં ૧૬ ભાઈ લલ્લુભાઈ દશાઈએ છાપી.

પ્રસિદ્ધ કર્તાનો ખુલાસો.

પ્રસ્તાવના

એ કથા મુખ્ય છે, એમ સર્વત્ર નીવીવાદ માનવામાં આવે છે, એટલે તે સંબંધે બે ચાર શબ્દો નીવેદન કરવામાં અતિશયોક્તિ મળ્યાશે નહિ, પ્રસ્તુત નવલકથા મુળ હિંદી-ગદ્યનો અનુવાદ છે. દરેગા દફતરમાં પ્રસિદ્ધતાને પામેલી ડાકુની દીકરી નામની વાર્તાનું આ ભાષાંતર છે.

કથાનાયીકા, મરીયમ ઉર્ફે મોહિની એક અદ્ભુત સાહસ પૂર્ણ દીદુ વીરાંગના છે. તે સાહસીક છે, સત્ય વક્તા છે, પ્રેમી ત્રી છે, ખુની છે, અને સતી શીરોમણી છે, આવા ગુણોનું એકજ વ્યક્તિમાં અલંકૃતપણું હોવું એ એક માનવદષ્ટિ એ આશ્ચર્ય જનક ઘટના છે.

સદર નવલકથામાં ગવર્નમેન્ટ કર્મચારી બાહદુર રામસિંહની કાચું પ્રભુલી, માંઝી જીન અને ભાંજનની વીરતા ડાકુઓના દોરની વિટબણા ઉન્માદ ભર્યા ખોટા મોહ-પ્રેમનું પરીણામ અંભીવરિણી રમણીનું સતીત્વ, પારકે પૈસે પરમાનંદ કરનારા વીરપત્રપટ પ્રાણશ્ય ક્રમારનો અંત:-ડાકુની ટાળીનો નાશ. મરીયમ ઉર્ફે મોહિનીનો બંદ. વીગેરે વીગેરે વીપયો એવાં તો રચીકર અને આકર્ષક છે કે એકવાર વાંચવા મડિયું નોવેલ ફરી પુરૂ કર્યા વગર મુકવું ગમશે નહીં.

પ્રસ્તુત ભાષાંતર ડીટેકટીવ પોલિસ નામક માસિકમાંથી મેળવવામાં આવેલું છે. જેથી અત્રે તે ડીટેકટીવ પોલિસ માસિકના અધીપતી અને માલીકનો ઉપકાર માનવો અધરીટ ગણાશે નહીં. તેઓને કૃતજ્ઞતા પ્રવંક ઉપકાર માનીએ છીએ.

છેવટે હૃદયે છીએ કે પ્રસ્તુત નવલકથા ગુર્જર વાંચક વર્ગને સારા આદરને પ્રાપ્ત થશે. તો એજ માસિક માંહેલી બીજી અતંગત નવલકથાઓ વાંચક વર્ગના કર કમળમાં સાદર સમર્પણ કરીશું. એજ નિવેદન.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

વિષય અનુક્રમણિકા

- ૧ મકરેશ્વ ૧ ભુ, ખુનની ખચર તપાસની તૈયારી,
 „ ૨ જી, તપાસ ચાલુ, ખુન, પર ખુન.
 „ ૩ „ નવું અજવાળું—મયિમ.
 „ ૪ „ બદીવાન રમણી-બંસીનો નાદ
 „ ૫ „ પલાયન, સોનાની અંગુડી,
 „ ૬ „ નિરાશા, તપાસ છોડી દીધી.
 „ ૭ „ અજવાળું નવો લેખાસ-નકલી બેગમ
 „ ૮ „ ફરીથી શિકારની પાછળ શિકારી
 „ ૯ „ પીછો. શિકારની પાછળ શિકારી (ચાલુ)
 „ ૧૦ „ હિંમતની હદ, રત્નપાખીનાં જંગલમાં મરિયમની
 ગિરફતારી.
 „ ૧૧ „ ડાકુનો સામનો સમુદ્રમાં લકાઇ, ડીટકડીવની ફતેહ
 „ ૧૨ „ નકલી બેગમ, મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની મુખ જીયાની
 „ ૧૩ „ બેદ ભાંચો મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની મુખ જીયાની
 „ ૧૪ „ બેદનું ખુલ્લું—બેઝખમી ડાકુઓ
 „ ૧૫ „ પતો મળ્યો રામસિંહ ચક્રરમા એક નવીન સન્ધ્યાસી
 „ ૧૬ „ ખુનપર ખુનનો ખુલાસો બે ખુનીઓની ગિરફતારી
 અને ઇકરા
 „ ૧૭ „ રમણીનો પતો ડાકુઓને સગ્ન પતિ પત્નિનો મેળાપ
 „ ૧૮ „ છુટકારો, પતિ પત્નિનો ગળાપ. મહેનતનું ઇનામ,
 બંસીનો મધુર સ્વર.

મોહિની ઉર્ફે મરીયમ

અથવા

ડાંકુની દીકરી.

પ્રકરણ ૧૬.

ખુનની ખબર-તપાસની તૈયારી.

બાહાદુર ડિટેક્ટીવ રામસિંહે પોતાની કામવાહીમાં ધણું અગ્રજી નામ કાઢ્યું હતું, તેના ઉપર તેના ઉપરી અમલદારો બેઠક ખુલ્લ રહેતા હતા દરેક મુંચવાડા બધાં કેસનું કોકકું રામસિંહને હાથેજ ઉકેલવામાં આવતું હતું.

રામસિંહ ઉલ્લી કેટલીક મહેનતથી થાકી થોડો વખત આજ્ઞા મક્ક લેતા (રજા માંગવા) ના વીચારમાં હતો. તે પોતાની ઓફીસના હોલમાં બેઠો બેઠો એજ વિચાર કરી રહ્યો હતો, ટેબલપરના સરકારી કામજાને આમતેમ ઉચલાવતો હતો, એટલામાં બાબુપર મુકેલા ટેલીફોન મંત્રમાં ટનનનન કરતો અવાજ થયો, તુરતજ રામસિંહે ટેલીફોનનું લુંગથુ ઉઘડી કાને લગાડ્યું, પાંચ મિનીટ ટેલીફોનની વાત

ચીતમાં પસાર થઇ, ટેલીફોનમાં જે ખબર આવી તેથી રામસિંહ ચિંતાતુર દેખાતો હતો. તેણે તાકીદે પોતાનો ફેસ પહેરવા માંડ્યો.

વાંચક ? તું અમીરો ન થા, ટેલીફોનમાં શું ખબર આવી તે આપણે જાણવાની ખાસ જરૂર છે. કેમ ટેલીફોન રામસિંહના ઉપરી અમલદાર તરફથી આવ્યો હતો અને તેમાં એવી મતલબ હતી કે;

“ તમે તાકીદે મૈમનસિંગ જીલ્લાના મેજિસ્ટ્રેટ પાસે જાઓ, તેઓએ મારી પાસે એક બાહોશ ડિટેક્ટીવની માંગણી કરી છે ત્યાં એ બચકર ખૂન થયાના સમાચાર મળ્યા છે, ત્યાંની પોલિસ એ ખુનીઓનો પતો મેળવવાને અશક્ત છે. ખૂન સંગ્રામીની વધુ વીમલ તમે મૈમનસિંગના મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી સમજી લેશો.

આ હુકમ સાંભળતાજ રામસિંહ ચિંતાતુર થયો હતો તેથીજ તેનાં મોઢાં ઉપર ઉઘાસી છત્રાયલી દેખાતી હતી, કારણ કે તેનો એક પૂરો બેટા બચકર માંદગીને ખીજાને હતો. તેને છોડી બહારગામ કામગીરી પર જવું. એ રામસિંહનું હૃદય ક્યુલ્લતું નહોતું. જેથી એ કામ કોઇ ખીજાને સોંપવાની બજામણ કરવા તે પોતાના વડા અમલદાર પાસે ગયો.

રામસિંહનો ઉપરી અમલદાર અંગ્રેજ હતો. તે 'રામસિંહને જોઇ નવાઇ પામ્યો અને પૂછ્યું કે, “ હજી તમે અહિં છો ! મૈમન-સિંગ ક્યારે જવાના છો ? ”

રામસિંહે સલામ કરી પોતાના બેટાની બિમારી વિષે કહ્યું અને તેને બહો કોઈ ખીજાને મોકલવા વિનંતિ કરી. પરંતુ મામલો બહુ મંજીર હોવાથી, સાહેબે તેને તે બદલતું સારું ધનામ આપવા કહ્યું સાહેબ જણાવ્યું કે આ કામ હું તમારા સિવાય ખીજાને સોંપી શકતો નથી

રામસિંહે ઉપકાર સાથે સાહેબને હુકમ માન્ય રાખી, તેમને તે સંબંધમાં વધારે વિગત પૂછતાં કહ્યું કે હું આપની પાસેથી એટલું જ જાણવા માગું છું કે આ બે ખુન કેવી રીતે થવા પામ્યાં છે, આ સંબંધમાં આપની પાસે કંઈ કાગળો આવ્યા છે ?

“નહિ,” સાહેબે જવાબ આપ્યો. “પરંતુ માલસેટને ખબર મળી છે કે મૈમનસિંગ જીલ્લાની ફેરનો કોષ ગ્રહસ્થ શિકાર માટે દધિયારને પાસ લેવા આવ્યો હતો તેજ મરેલો મળી આવ્યો છે. બીજું ખુન એક દરોગાતું કરવામાં આવ્યું છે અને ખુનના ખબર ભયંકર છે એક ખુનીનો પતો લગાવવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યો છે. તેટલા માટેજ એક ચાલાક અને અતુલવી ડિટેક્ટીવની જરૂર પડી છે મેં તમોને તે કામને માટે યોગ્ય સમજી નીમ્યા છે. તમે આવજને આજ અહિંથી જાઓ.

રામસિંહ જવાને તૈયાર થયો. પોતાના મકાન પર આવી તેણે પોતાના બેટાની સારવાર માટે બંદોબસ્ત કર્યો અને સાંજની ગાડીમાં મૈમનસિંગ જવા રવાના થયો.

ગાડીમાં બેઠો બેઠો રામસિંહ પોતાના મનમાં વિચારતો હતો કે મૈમનસિંગ આકરમંજ વિગેરે સ્થળોના લોકો બહુજ વિકટ છે. તેઓ પોતાના બેદનો જલદી પતો લાગવા દેતા નથી. જો તેઓ જાણી જાય કે અમુક માણસ તેમનો બેઠો ખોલવા પાછળ પડ્યો છે તો તેઓ તેને જીવતો જવા દેતા નથી આવી રિયતિમાં ખુનીનો પતો લગાડવો, મખાણો મેળવવાં, મુકરદમો ખડો કરવો અને દેશ પાછું ફરવું એ સહેલું નથી. જણાય છે કે આમાં કોઈ મોટા માણસનો હાથ છે. કારણ કે, એક ગ્રહસ્થના ખુન થવા સાથે દરોગાતું પણ ખુન

થયું છે. પરંતુ તે એકજ માણસનું કામ જણાય છે. જે મારું અનુ-
માન બરાબર હોય તો ધણા મુશ્કેલ મામલાની સામે, મારે થવાનું
છે. આટલા દિવસો વીતી ગયા બાદ પ તો લગાવવો એ કાંઈ સહેલું
કામ નો નથી.

આવા પ્રકારનો ગિયાર કરતો રામસિંહ ત્રીજો દહાડે મૈમનસિંહ
પહોંચ્યો તેજ દિવસે સાંજે તે માજીએટ સાહેબને જઈ મળ્યો માજી
એટ સાહેબે તેને ત્યાંના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનું નામ બતાવી તેને મળવા
કહ્યું થોડા વખત પછી તે ઇન્સ્પેક્ટરને મકાને ગયો. ઇન્સ્પેક્ટરે રામ
સિંહને સલામ કરી બેઠક આપ્યા પછી રામસિંહે પોતાનો હેતુ
દર્શાવી, ખૂન સબંધી હકીકત જણાવ્યા પછી દેખાડી અને તેને
લખતા કાગળો જોવા માંગ્યા ઇન્સ્પેક્ટરે કાગળો તેને સોંપતા કહ્યું કે
“કાગળ પત્ર કાંઈ વિશેષ નથી જે કાંઈ મારી પાસે છે તે હું
આપને આપું છું અને આ મામલા સંબંધે જે કાંઈ હું જાણું
છું તે કહી સંભળાવું છું. આ જલ્લાની સરહદ ઉપર કેંડાખાલ નામનું
મેદાન છે ત્યાં કોઈ રહેતું નથી. તેમ તે ખેતી કરવાના ઉપયોગમાં
પણ આવતું નથી આ પાનખડ રૂતમાં એક મોટો માણસ માજીએટ
સાહેબ પાસેથી હથિયારનો પરવાનો લઈ ત્યાં તંબુ નાંખી બે
ત્રણ માસ થઈ રહેતો હતો તેની સાથે વીસ પચીસ જેટલા માણસો
હતાં ઉપરાંત ત્રણ ચાર ઉંમદા ઘોડા, એક હાથી અને ધણા કુતરા
હતા ગયા વૈશાખ માસમાં એક દિવસે રાત્રીને વખતે કોઈએ તેનું ખૂન
કરી નાંખ્યું છે. ”

“હું આપને કેટલાક સવાલો પૂછવા માગું છું.”

“જાલે ખુશીથી પુછા.

“ આ મુકદ્દમાની પહેલી તપાસ કાણે કરી ? ”

“ અહિંનો દરેજ એ ”

“ જે ઠેકાણે માર્યા ચએલા માણસનો મુકામ હતો, ત્યાં પોલિસ ચોકી છે કે ? ”

“ નહિ, પોલિસ ચેકી ત્યાંથી ત્રણ ગાઉને છેટે દક્ષિણ દીશા તરફ આવેલા શક્તિપુર ગામમાં છે. અને શક્તિપુરના દરોગાએજ પ્રથમ તપાસ કરી હતી . ”

“ ત્યાર પછી આપ ગયા હતા કે ? ”

“ જી, હા ”

“ આપ શા માટે ગયા હતા ? ”

“ આ જાતના મામલામાં હું નીપુણ છું એવું મેજસ્ટ્રેટ સાહેબ માનતા હોવાને લીધે મને મોકલવામાં આવ્યો હતો પ્રથમ તો, શક્તિપુર જે સગ-ડીવીઝનમાં છે, ત્યાંના ઇન્સ્પેક્ટર મથો પછી મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે તે પછી મને મોકલ્યો હતો. ”

“ આપે તે ઇન્સ્પેક્ટર અને દરોગા સાથે કાંઈ તપાસ ચલાવી હતી ”

“ જી, નહિં જ્યારે તેઓ બંને કામમાં લાગ્યા હતા ત્યારે હું અહિં હતો. પાછળથી હું ગયો હતો. મેં મારી સાથે શક્તિપુર ચોકીના દરોગાને પણ લીધો હતો. ”

“ મરનારની લાશ આપે જોઈ હતી ? ”

“ જી નહિં ”

“ ખૂનના વિષયમાં દરોગાએ આપને શું શું બતાવ્યું હતું ? ”

“ બસ એટલું જ કે, બંદૂક અમરતો તમંચાની જોળીથી ખુન કરવામાં આવ્યું હતું, બરાબર કાનની નીચે જોળી લાગેલી હતી. ”

“ આપ મરનારની હિમર બતાવી શકો છો ? ”

“ આશરે પચ્ચીસની અંદર ”

“ તેના મકાનનો પતો મળ્યો છે કે ? ”

“ બરાબર નહિ ”

“ કેમ ? આજીસેટ સહેએ જ્યારે તેને શિકારનો પાસ આપ્યો ત્યારે તેના ઘર સંબંધે પુછનામાં નહોતું આવ્યું ? ફાઇલઉલટાવી જોવાથી તે મળી આવશે.

“ ફાઇલ પુરેપુરી તપાસી ગયા છીએ પણ મકાનનો પ તો મળ્યો નથી. જ્યારે તેણે પાસ માટે અરજ કરી હતી ત્યારે કલકત્તા, હરિ-ધોસ લેનના એક મકાનનું ઠેકાણું આપ્યું હતું ત્યાંની પોલિસ પાસેથી ખબર મંગાવતા જણાવું કે તે મકાન શાહબાણુનું છે તથા ચાર વરસથી તે વસવસાટ વખતે ખાલી પડેલું છે શાહબાણુને ત્યાં કાંઈના મરવાની ખબર મળી નથી. ”

“ મામલો બહુ પેચીલો છે, વાહ, પહેલાં તેણે પોતાની ઝાળખ શું આપી હતી ? ”

“ તેનું નામ શરતચંદ્ર અને જાતનાં બાહ્ય હતું. ”

“ સાથે બન્ને બાલાં વિગેરે કાંઈ હતું ? ”

“ કાંઈજ નહિ. ”

તેની પાસે કાંઈ વેશ્યા આવતી હતી, કે નહિ, તે સંબંધમાં આપે કાંઈ તપાસ કરી છે કે ?

“ હા, તપાસ કરી હતી પણ કાંઈ પ્રમાણુ મળ્યું નહિ. બધા કહેતા હતા કે બાણુ બહુજ પવિત્ર વિચારના છે. ”

“ અને આપના શહેરમાં પોલિસ ડરોગાનું ખુન કેવી રીતે થયું આપ મોહિના ઇન્સ્પેક્ટર છો. જરૂર આપે તે સંબંધમાં તપાસ ચલાવી કરો. તેની બરાબર સ્થિતિથી મને વાકફ કરો. ”

“ તે ધણી બેદી સમસ્યા છે. સાંભળો—”

એટલામાં મોકરે હુકકો સાવીને ડિટેક્ટીવ રામસિંહ સાથે ચાલી દીધે

પ્રકરણ ૨ જી.

તપાસ, ચાલુ-ખુન પર ખુન.

હુકાની એક ઘુંટ ખેંચી ધુવાના ગોટા કઢાડતાં રામસિંહે પુછ્યું, “ દરોગાનું શું ચાણામાજ ખુન થયું ? ”

“ નહીં સાહેબ, તે પોતાના મકાનમાંજ મર્યો ગયો છે. ”

“ તેનું મકાન ચાણાથી કેટલું દુર અ વેલું છે ? ”

“ એકાદ માઇલ ”

“ ચાણાથી તેટલું દુર રહેવાનું શું કારણ ? ”

“ જે મકાનમાં તેનું ખુન થયું છે, તે મકાન તેણે ખુન થયા પહેલાં લગભગ દશબાર દિવસ ઉપજાવેલો હતો. એકી કીમતે ખરિદી લીધું હતું ચાણાની આજુબાજુના મકાનમાં ત્યાર પહેલાં તો તેઓને બાડે રહેવું પડતું હતું. ”

“ તે મકાનમાં પ્રથમ કાણુ રહેતું હતું ? ”

“ બરાબર ખબર નથી, પણ સાબિત્ય છે કે મકાનના કાંઈ માણસ ત્યાં માસ બે માસ માટે આવી રાહો હતો. ”

“ તેના જવા પછી તુરતમાંજ દરોગાએ તે મકાન ખરિદી લીધું ? ”

“ જી, હા. ”

“ તે મકાનમાં તે કુટુંબ કંપીલા સહિત રહેતો હતો ? ”

“ કાણુ ? ”

“ દરોગો ”

“ ૭, નહીં. ભાડાના મકાનમાં રહેવાની પુરતી સગવડ ન હોવાને લીધે તેના ઘરનાં કાંઈ આવ્યાંજ નહોતા, તેથી ઘરના માણસોની સાથે રહેવા માટેજ તેણે આ મકાન ખરીદ્યું હતું પરંતુ કુટુંબ આવ્યા પહેલાં તો તે માર્યો ગયો. ”

“ મરનાર દરોગાનું મૂળ વતન કયું ? ”

“ આકરમંજ ”

“ અહિં તે કેટલા વખતથી હતો. ”

“ થોડા વખતથીજ આવેલો હતો. ગયા વર્ષમાં તેણે પરિક્ષા પાસ કરી અને ત્યારથી તે અહિંજ હતો. ”

“ તેની ચાલચલણ વિષે તમે કાંઈ જાણો છો. ? ”

પ્રહરપ્રહ કરવાથી માલુમ પડ્યું છે કે, તે કદીપણ ખરાબ લોકોના સહવાસમાં આવતો નહોતો, તેમજ તેણે ખોટી રીતે કાંઈને મળ્યું કુઝ આપ્યું નહોતું. ”

“ તેની ઉંમર કેટલી હતી ? ”

“ હવેલ સત્તાવીસથી વધારે નહીં ”

“ તેનું ખુન કેવી રીતે કરવામાં આવ્યું ? ”

“ જાતીમાં જોરા ભોંકીને ? ”

“ મકાનમાં કયા ભાગમાં ખુન કરવામાં આવ્યું હતું ? ”

“ કુવાના ઓરડામાં, જ્યાંય છે કે નિદ્રાવસ્થામાં તેનું ખુન થઈ ગયું છે. ”

“ ખુની આજ ખામતો હોય તેમ તમને લાગે છે ? ”

“હું તો તેમાં કાંઈ કરી શક્યો નથી. મારી આટલી ઉંમરમાં મેં ધણા ખુની મામલાના બેદો બોલી અપરાધીઓને ગિરફતાર કર્યા છે. પરંતુ આ બે મામલામાં તો મારી અકક્ષ કામ કરતી નથી અને તેટલા માટેજ આપને બોલાવવામાં આવ્યા છે.”

“જાઈએ હીએ કે, શું થાય છે” રામસિંહે જવાબમાં કહ્યું.

આદ રામસિંહે મુકદ્દમાના બધા કામજો જોયા અને ઇન્સ્પેક્ટરથી છુટો પડી તે પોતાના ઉતારા પર આવ્યો.

ખીજે દિવસે સવારે રામસિંહ એક સાધારણ માળસનાં પેશાકમાં મરનાર દરોગાના પ્રથમના મકાનપર ગયો. ત્યાં જઈ જોયું તો નીચેના એક ભાગમાં આઠ દશ માણસો સાથે રહેતાં હતાં. રામસિંહે સમજી લીધું કે તે લોકોની આ એક કક્ષ છે કલખનો એક રસોઈઓ હતો તમામ ખર્ચ તેઓ ભાગે પડતું આપતા હતા. રસોઈયા કિપર એક નોકર પણ હતો. રામસિંહ એક જગ્યા પર બેસી ગયો અને નવિન આપને બોલાવી પુછવા લાગ્યો કે “આપનું નામ નવિનઆણુ છે?”

કહેવાની જરૂર નથી કે નવિનઆણુ તે કક્ષના મેન્જર હતા અને રામસિંહે તેનું નામ કલખના નોકર પસંદી જાણી લીધું હતું.

રામસિંહના ઉપલા સવાકનો જવાબ આપતાં નવિનઆણુએ કહ્યું. “જી, હા”

“આપનું વતન ક્યાં છે”

“આકરમંજ જીલ્લામાં.”

“આ મકાનમાં જે દરોગા રહે છે, તેનું વતન પણ આકરમંજ જીલ્લામાં છે તો શું આપ બંનેના મકાનો પાસે પાસે છે ?

“ નહીં, નહીં, પાસે પાસે તો નથી. એક જગ્યામાં છે. મારા ગામથી તેનું ગામ લગભગ આઠ નવ ગાઉ દુર છે.”

“ હીક છે આપને તેની સાથે કાંઈ ન્યાત જાતનો સંબંધ છે કે

“ જી નહીં હું કાયસ્થ છું અને તે બ્રાહ્મણ હતો.”

“ હવે એટલે ? શું તે અત્યારે નથી ? રામસિંહે અગ્નિયા થઈ પ્રશ્ન કર્યો

“ શું આપ નથી જાણતા ? આપ અહિં હમણાજ આવેલા છો

“ નહિં, હવેશને માટે તો અહીં રહેતો નથી. કોઈ કોઈ મુકદ્દમા વખતે આવી જાઉં છું વાડ, શું તેમના સંબંધમાં કાંઈ મારો ખનાવ બન્યો છે ?”

“ તેની સાથે આપને કાંઈ પીછાણ હતી ?

“ મારા એક મામલામાં તેણે ધણી મહેનત કરી હતી, અને તેટલા માટે હું તેને કાંઈ આપવા ચાહું છું ?”

“ તે ક્યારની વાત છે ?”

“ લગભગ એ માસ પહેલાની ”

“ વાડ, તો આપ રૂપચંદ દરોગાની વાત કરી રહ્યા છો ને ?”

“ હા, ધણું કઠીને રૂપચંદજી તેનું નામ હતું. તે આજ મકાનમાં રહેતો હતો.”

“ જી. હા, તેનું તો ખુન થઈ ગયું.”

“ ઓ ? શું દરોગાનું ખુન કર્યા અને કાણે તેનું ખુન કર્યું ?”

“ તેનો તો કાંઈ પતો મળ્યો નથી. શહેરમાં ખોટા બળભજાટ મચી રહ્યા છે.

“ પોલિસનું ખુન થયું ? તે કાંઈ સાધારણ વાત નથી. તે તો આ મકાનમાંજ રહેતો હતો ? ખુન કર્યા થયું ?”

“ ખૂન થવા અગાઉ ફેટલાક દીવસ પહેલાં તે આ મકાન છોડી એક બહુજ દુરના મકાનમાં રહેવા લાગ્યો હતો, અને તેજ મકાનમાં તેનું ખૂન થઇ ગયું છે.

“ રૂપચંદ તે બહુ બલો માણસ હતો વાર, તેનું ખૂન” કેવી રીતે થયું? આપ લોક તો તેની સાથે રહી ચુક્યા છે. શું આ બાબતમાં આપ કંઈ પણ નથી જાણતા?”

“ જી, નહિ, અમો કેવી રીતે જાણી શકીએ ?

જરૂર થઈ જશે. તે આ વખતે ક્યાં હશે, તે આપ જાણો છો?

“ નહિ, સાહેબ, હું તેને લગતી કંઈપણ ખબર જાણતો નથી હા, એટલું જાણું છું કે તે અહિં નથી.

“ આ મકાન છોડી શું તે અહિંથી ચાલી ગયો છે? આપ સાચેસાચું કહો છો ?

“ હા ખરેખર કહું છું. તે અહિંથી ચાલી ગયો છે, તેના જવા પછી રૂપચંદ દરોગાએ આ મકાન ખરિદી લીધું અને આ મકાનમાંજ તેનું ખૂન થઇ ગયું.

“ ખૂન કોણે કર્યું ?

“ બસા, તે હું કેવી રીતે કહી શકું, જ્યાં પોલીસની અકકલ પણ કામ કરતી નથી તો તેના પતો હું કેવી રીતે મેળવી શકું ?

“ આ મકાન કોનું હતું ?

“ અહિંના મુખ્યાત ગુરખાણુનું.

“ એટલું કહી તે માણસે પોતાનો મામલો લીધો. રામસિંહ નજીકની એક દુકાનપર બેસી ગયો. દુકાનદારે તેને પુછ્યું “ આપ ક્યાં રહો છો. ?

“કલકતામાં” રામસિંહે જવાબ આપ્યો.

“અહીં કેવી રીતે આવવું થયું?”

“તેના કેઈ અનુસમના મિત્રનો પ-તો આપ આપી શકે છો?”

“તેના અહીં કેઈ મિત્ર નહેતા, તે સરકારી કામકાજથી છુટો થઈ ઘેર આવતો. ત્યારે પોતાનો બધે સમય પુરતકે વાંચવામાં જાળતો હતો.

રામસિંહે જોયું કે અહિંથી કેઈ પ-તો મળી શકે તેમ નથી તેણે નંવિનબાણુનો ઉપકાર માની ત્યાંથી ચાલતી પકડી.

રામસિંહ કલપવાળા મકાનથી નીકળી પ-તો લગાવેલો લગાવેલો રૂપચંદ્ર દરવાજાના નવા મકાનપર આવ્યો. જોયું તો મકાન ખાલી છે. કેઈપણ જાનનો મલ અસંખ્યા નથી. મકાનનો દરવાજો ખુલ્લો પડેલો છે. રામસિંહ અંદર જોવા લાગ્યો, તેજ વખતે એક માણસ રસ્તાપર ચાલ્યો જતો હતો. રામસિંહને આમ દરવાજામાં અંદર જોવા ઉભો રહેલો જોઈને તેણે પુછ્યું. “આપ કેને શોધો છો?”

“હું કલકતાથી આવ્યો છું.

“કલકતાનોજ કેઈ માણસ અહિં રહેતો હતો, જણાય છે કે આપ તેનીજ શોધમાં છો.

“આપનું અનુમાન બરાબર છે હું તેનીજ શોધમાં છું. તે મારો મિત્ર છે. હું કામકાજ માટે અત્રે આવ્યો છું પણ ઉતરવાનું ટેકાણું મળતું નથી. તેની સાથે મુલાકાત થયા પછી કાંઈને કાંઈ અવરજા કરીશ.

“હું આ મકાનના માલિકને મળવા આવ્યો હતો. પરંતુ કોને કાંઈપણ છું કે તે નો અહિંથી ચાલ્યો નથી છે.

“હું, આપ માણસાણના સંબંધી છો?”

“ નહીં, પણ તે મારો મિત્ર છે,

“ તે પાડુજ બન્ને માણસ છે, જે દિવસે તે જવાની હતો, તેજ દિવસે તેણે અમારી દુકાનનો પાછા પાછો દિસામ ચુકવી આપ્યો હતો. ”

“ તે ક્યાં ગયો છે તે આપ જાણો છો ?

“ તેણે કહ્યું હતું કે હવે હું દેશ તરફ જાઉં છું.

“ તે અહીં શું કામ કરતો હતો ?

“ તેની કાંઈ ધંધો રોજગાર કરવાની ઇચ્છા હતી. પરંતુ જતી વખતે તેને મોહડેથીજ સાંભળ્યું કે વેપાર રોજગાર કાંઈ જાણ્યો નહીં.

“ હું એક વાત આપને પૂછવા માગું છું-માણેકલાલની ચાલ ચલગત ધણી વાંધામરી હતી. ધરના ભોડા સાથે નેથી હંમેશા ઝઘડા થતા હતા, અને તે કારણને લઈનેજ તે અહીં આવ્યો હતો અહીં તેની ચાલચલગત કેવી હતી ?

“ તમે આ શું કહો છો, શું આવા સારા માણસોને પણ દોષીન રહેવામાં આવે છે ?

આજકાલ શ્રીમંતોના છોકરાઓને “ શરાબ અને રંડી ” વિના એન પડતું નથી.

“અહીં તો અમે કદી પણ તેને આવા ખરાબ કામ કરતાં જોયો નથી. તે લગભગ આજો દિવસ અહીં બેસી વીતાડતો હતો પરંતુ કદી પણ તેના મહેડેથી શરાબ કે ચાખતું, નામ સાંભળ્યું નથી.

રામસિંહ નિરાશ થઈ ત્યાંથી ઉઠ્યો. દુકાનથી થોડે દુર જતાં તેના મહેરા પર ચિન્તા જણાવા લાગી. એ ખુન થઈ ગયાં. બંનેની ‘ચાલચલણ’માં દોષ નથી. માણેકલાલ પણ નિર્દોષ નીડ્યો, કેવો મામલો

છે ? રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો કે જેટલાં ખુન થાય છે. તે બાણું
હરીને સ્ત્રી અમર તો ધન ફોલતને માટે જ થાય છે સ્ત્રીરાજા મામ-
લામાં વિશેષ ખુન થાય છે, પરંતુ અહીંનો મામલો તો કાંઈક અન્ય
છે. કેડાખાલવાળા મેદાનમાં જે અહરથનું ખુન થયું તેનું ડેકાણું
હરિધોષ રટ્ટીટ કલકતા બતાવવામાં આવ્યું હતું. ડેકાણું આપતી
વખતે કલકતાથી પોલિસનું સરટીશીકેટ તેણે રબ્બ કરેલું હતું. પરંતુ
અત્યારે તો માલમ પડે છે કે, તે અહરથનું ત્યાં નામ નિશાન પણ
નહોતું માત્ર એટલુંજ નહીં પણ જે મકાનનો નંબર લખવામાં આવ્યો
હતો તે ધણી વખતથી ખાલી પડ્યું છે. ત્યારે પોલિસે તે સરટીશીકેટ
કેવી રીતે આપ્યું ? મરનારે પોતાનું નામ ડેકાણું છુપાવ્યું હતું તે
સૂચિત થું તેણે પોતાને મરના માટે જ રચી હતી ? જો એમ માનીએ
કે, તેણે આત્મઘાત કર્યો હોય, તો કલકતાથી આવેલે દુર સુધી આ-
વવાનું થું કરણ ? તેના બંધુઓ, માણસો, હાથી, ઘોડા વિગેરેનો
વિચાર કરતાં, તે એક મોટો શ્રીમંત હતો શિકાર કરવાને માટે
આવ્યો હતો પરંતુ તેનો ખુદનો શિકાર થઈ ગયો ! કેવા બેદશી બર
ખુર આ મામલો છે. ?

હવે રૂપચંદ દરોગાનું ખુન કેમ થયું, કેવી રીતે થયું. કાણે
કર્યું તેનો પ-નો લાગતો નથી. એક બેદ એ છે કે રૂપચંદની પહેલાં
જે માણસ તે મકાનમાં રહેતો હતો તે કલકતા વાસી હતો ગમે
તેમ હોય પણ આ મામલો કલકતા સાથે બંધો બાંડો સંબંધ ધરાવે છે
એમ સ્ત્રીઓ વિચારતો રામસિંહ ગુરખાણુના મકાનની સામે આવી
મહોંચ્યો. દરવાજા પર દરવાજા ઉભો હતો. રામસિંહે તેને પુછ્યું,
“ ગુરખાણુનું મકાન આજ કે ?

‘જી હા સાહેબ’ દરવાને જવાબ આપ્યો.

‘તમારો મુનીમ અહીં છે કે ?’

‘કોણ મુનીમ ?’

‘જે હિસાબ કિતાબ રાખે છે તે.’

અમારા બાળુને એ ગુમારતો છે અને તેજ હિસાબ રાખે છે. તેની સાથે આપને કામ છે ? અને જો તેમ હેય તો અંદર આવે.

રામસિંહ દરવાનની સાથે બેઠકમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં મુનીમ એક ફાટેલી ચટાઇ ઉપર બેસી આંગળીઓની મદદ વડે હિસાબ ગણી રહ્યો હતો સામે બે બેઠકનો અંદરો અંદર ગુસપુસ કરી રહ્યા હતા. એક નોકર હુકાની ચીઘમ ભરતો હતો. મુનીમે ડિટેક્ટીવને જોઈ પોતાની આંખપરના ચશ્મા ઉતાર્યા અને તેને ચોંચ આવકાર આપી બેઠક લેવા કહ્યું.

પાસે પડેલી એક ખુરશી ઉપર રામસિંહે પોતાની બેઠક સ્વીધી. અને મુનીમ તરફ ફરી નેણું કહ્યું. ‘આપને હું એક વાત પૂછવા માંગુ છું.’

‘બલે ખુશીથી પુછો. મુનીમે જવાબ આપ્યો.

‘આ શહેરની પૂર્વ તરફ આપનું કોઇ મકાન હતું કે ?’

‘જી હા, પણ તે તો મેં વેચી નાંખ્યું છે.

‘કેને વેચાવું આપ્યું ?’

‘રૂપચંદ દરોખાને

‘રૂપચંદનું નં મકાનમાં યુન ચયુ તે આપ ખાણો છો ?’

‘હા, સાંભળ્યું છે શું આપ પોલિસ છો ?’

‘માની હો કે પોલિસજ છોએ.

મુનીમતું નામ રામતતું થોષ છે. રામસિંહને પોલિસ સમજતાંજ તે ઉભો થઈ ગયો. નોકરને હુકમો લાવવાનું કહી તેને પેલિસના આવવાની ખબર વડા બાબુને આપવા મોકલ્યો. બડા બાબુ તુરંતજ આવી પહોંચ્યા અને રામસિંહ સાથે સવાલ જવાબ કરવા લાગ્યા.

નોકરે હુકમો લાવી ડિટેક્ટીવ રામસિંહની સામે રાખી દીધા. રામસિંહ હુકમો પીતો પીતો બડા બાબુ સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો તેણે બડા બાબુને કહ્યું. ‘મારા આવવાથી આપને વિશેષ તકલીફ નહીં થશે. આપને થોડા સવાલો પુછી હું જવા માગું છું.’

“હલે જે કાંઈ પુછવું હોય તે ખુશીથી પુછો.

“આપના મકાનનો રૂપચંદ દરોગા સિવાય બીજો કેઈ આફક હતો.

“જી, નહીં, અમારા એક મુકદમાને લીધે રૂપચંદ દરોગા સાથે અમને ઝોળખાણુ થઈ. તે વખતે અમારી મકાન વેચવાની મરજી હતી. રૂપચંદે તે મકાન ખરીદવાની ઇચ્છા દર્શાવી અને અમેએ તે મકાન તેને વેચાતું આપ્યું.

“જે મુકદમાને લઈ રૂપચંદ આપના સંબંધમાં આવ્યો તેમાં આપને લાભ મળ્યો ?

“જી ના. હારી ગયા.

“મુકદમે કોણની સામે હતો ?

“મ્યુનીસિપાલિટી સામે અમારી જમીન મ્યુનીસિપાલિટી પોતાની રક્તા નીચે લેવા માગતી હતી અને અમહાનું મૂળ કારણ તેજ હતું.

“શું રૂપચંદે તે સંબંધમાં આપની કાંઈ વિરૂદ્ધમાં રીપોર્ટ કર્યો હતો ?

“ નહીં, નહીં, તે તો બહુ બલો માણસ હતો. તેણે તો બધો સાચો સાચો અહેવાલ લખ્યો હતો.”

“ હવે એક વાત પુછું છું અને તે એ કે, આપના તે મહાનર્મા જે બહુત રહેતો હતો તે ત્યાંથી ક્યારે ચાલ્યો ગયો ? મહાન વેચવા પહેલાં કે પછી ?

“ નહીં, તે પહેલાંજ નીકળી ગયો હતો, અને ત્યાર પછી મહાન વેચી નાખવામાં આવ્યું.

“ ત્યાં જે એક બાણુ રહેતો હતો તેનું નામ અને ડેકાણું આપ જાણો છો ?

“ તેનું નામ માણેકલાલ અને તે કલકત્તાનો રહેવાસી હતો.

“ કલકત્તામાં કંઈ જગ્યાએ ?

“ તે તે હું નથી જાણતો, અને જાણવાની જરૂર પણ નહોતી. ફક્ત એટલુંજ જાણું છું કે તે કલકત્તામાં રહેતો હતો.

“ માણેકલાલની ચાલચલણ કેવી હતી ? આપ કંઈ તે વિશે જાણો છો ?

“ તે તો હું કંઈ નથી જાણતો. આજ દિવસ સુધીમાં તેની માત્ર બે વખત મુલાકાત થઈ હતી, અને તે પણ ધણી થોડા વખત માટે હા એટલું તો હું ખાતરીથી કહું છું કે, તે બધા માણસો સાથે નમ્રતાથી વર્તતો હતો.

રામસિંહ હવે બીજું શું પુછે ? તેણે ચીપીચીપીને, ફેરવી હિલટારીને ખારીક પ્રતો પુછ્યાં છતાં પણ જ્યારે કંઈ ન વળ્યું. ત્યારે તે ત્યાંથી વિદાય થઈ માણેકલાલ સાહેબના બંગલાપર આવી પહોંચ્યો. ત્યાં ધણી વખત સુધી વાતચીત થઈ. છેવટે રામસિંહે કહ્યું,

“ આવી સ્થિતિમાં કેંદ્રખાલના મેદાનમાં એક વખત જઈ આવવું એ મારા ખ્યાલથી મને ઠીક લાગે છે; મારે એ અનુભવી ફોન્ટેબ્લોની જરૂર પડશે. હું આજેજ સ્થાનના રવાના થઈશ.”

સાહેબે રામસિંહને એ ફોન્ટેબ્લો આપ્યા. સ્થાનને વખતે રામસિંહ અને તે બંને ફોન્ટેબ્લો પોતાના પોશાક બદલીને કેંદ્રખાલના મેદાન તરફ જવા રવાના થયાં.

પ્રકરણ ૩ જી.

નવું અજવાળું—મરીયમ.

કેંદ્રખાલનું મેદાન મૈમનસિંઘથી આશરે ૪૦ ગ્રાઉ દુર છે. કેંદ્રખાલ ખરી રીતે એક પાણીના વહેણાનું નામ છે, જે બહાપુત્ર નદીમાંથી નીકળે છે. ચૈત્ર વૈશાખ માસમાં આવા વહેણાઓ સુકાઈ જાય છે, પરંતુ ચોમાસામાં તેમાં પાણી હરપુર હરાઈ જાય છે તેની આસપાસ માણસ જતની વરતીનું બીલકુલ નામ નિશાન નથી.

રામસિંહ, બંને ફોન્ટેબ્લો સાથે કેટલાક દિવસે અહિં આવી પહોંચ્યો. ત્યાંથી પ્રથમ તે શકિતપુરના દરોગાને મળ્યો. દરોગાએ તેની ખુબ આગતા રવાગતા કરી. રામસિંહના ખાણા માટે પશુ બહુજ સારી વ્યવસ્થા કરી તેને જમાડ્યો એ રીતે ખાણાથી દારેજ

થયા પછી દરોગા રામસિંહની વચ્ચે મુઠ્ઠામાને લગતી વાતચીતની શરૂઆત થઇ.

રામસિંહે પુછ્યું “ મરનારની હિમર વિગેરે બાજતો મૈમન-સિંમના ઇન્સપેક્ટર પાસેથી મેં જાણી છે. આપને એટલુંજ પુછવાનું છે કે, જે માણસો મરનારની સાથે હતાં તેઓ બધાને હવાવતમાં કેદ રાખવામાં આવ્યા છે.”

“ મરનાર ગૃહસ્થના ઠેકાણા વિના આપે તેઓ પાસેથી કાંઈ જાણ્યું છે ? ”

“ જી, નહીં. ધણી ટાણીશો કરવા હતાં તેની પાસેથી કાંઈ પત્તો મળી શક્યો નહિં.”

“ તેઓ શું કહે છે ?

“ તેમનું કહેવું એમ છે કે અમે બધા કેલકતાની જાન બજારમાં તે બાણને ત્યાં નોકર હતા.

“ ત્યાં કાંઈ તપાસ કરી હતી કે ?

“ જી, હા. થઇ હતી.”

“ તપાસ કરવા માટે કોણ ગયું હતું ?

“ હું અને અમારા ઇન્સપેક્ટર સાહેબ.

“ ત્યાં જઈ આપ બંનેએ શું જાણ્યું ? ”

“ જાન બજારવાળા મકાનમાં મરનાર બાટે રહેતો હતો, અને ત્યાં તેણે હાથી, ઘોડા વિગેરે ખરીદ્યા હતા.

“ ત્યાંથી કાંઈ નવી વાત જાણવામાં ન આવી.

“ તેની સાથે જે માણસ કાયમને માટે રહેતો હતો, તેને મેં જાહેર રાખ્યો છે. કહો તો બે શાસ્ત્રી આપ્તું.

“હા. તેને હમણાજ બોલાવી આપો.

ફરોગાનો હુકમ થતાંજ એક કોન્સ્ટેબલે હવાલતમાંથી તે માણસને બાવી હાજર કર્યો.

તે આવનાર માણસની ઉંમર લગભગ ૪૦ વર્ષની હતી. તે દેખાવમાં સારો માણસ જણાતો હતો. રામસિંહે તેને પગથી તે છેક માથા સુધી જોઈને પુછ્યું તમારું વનન ક્યાં છે ?

જેસાર જલ્લામાં

જે બાબુનું તે દિવસે ખુન થયું. તેની સાથે તમારે પહેલ પહેલી મુલાકાત ક્યાં થઈ.

કલકત્તામાં.

તમારું નામ શું છે.

મારું નામ મયુરાનાથ છે.

કલકત્તામાં તમે શું કામ કરતા હતા.

જનન બજારમાં મારી તંબાકૂની દુકાન હતી. તે ચરસામાં બાબુસાહેબ સાથે મારે મુલાકાત થઈ અને તેણે મને મારીક ત્રીસ રૂપિયા ૧ પગારથી નોકર રાખી લીધો. ત્યાંથી મેં દુકાન ઉઠાવી દીધી અને તેની સાથે રહેવા લાગ્યો.

હું તમને થોડાંક સવાલો પુછવા માગું છું તેના જો બરાબર ઉત્તર આપશો તો તમારા શેઠના ખૂનીનો પતો જડશે અને તમો લોકોનો છુટકારો પણ થઈ જશે.

સાહેબ, દુકાનમાં મહેનત કરવાથી જે વીસ પચ્ચીસ રૂપિયા મળી જતાં હતાં, તે અત્યારે બહુજ સુખના લાગે છે કારણ કે તે સ્થિતિમાં મારી વૃદ્ધ માતા, સ્ત્રી, અને બાળ બેચ્ચાંને આટલા દુર

છાડવાનો વખત હવે કાલુ જાણે હું કયારે તેઓને મળીશ. એટલું કહી તેણે લાંબો નિશ્વાસ ખેંચ્યો.

જે ખૂની પકડાઈ જાય તો પછી તમારા છુટકારા માટે બિલકુલ વિલંબ નથી. પણ જો કાંઈ પ-તો ન મળ્યો તો ફેદખાનામાં સડતું પડશે. માટે જે પુછુ તેને બરાબર જવાબ આપો.

બલે ખુશીથી પુછું જેટલા આવે છે તે બધા એજ પ્રશ્ન કરે છે પણ કોઈ ખૂનીના પકડાઈ જવાની ખબર નથી સંભળાવતું આપ આવ્યા છો તો આપપણુ પુછપરછ કરી જાઓ હું જાણું છું તે કહી આપીશ.

મથુરાનાથની વાતચીતના ઢંગ ઉપરથી તે બિલકુલ બેચુનાઈ સાબીત થાય છે. રામસિંહની પણ તેવીજ ખાતરી હતી. તો પણ તેણે તેને પુછ્યું તકારા શેઠ કોઈ દિવસ કોઈપણ સ્ત્રીને ત્યાં જતો આવતો હતો ?

આરા મેદાનમાં તે ભણા સ્ત્રી ક્યાંથી આવે ? જયારથી અમે તેમની સાથે છીએ ત્યારથી તે છેક આજ સુધી તેની ચાલચલણમાં કાંઈ પણ ફેલકે મેં આખે જોયું નથી તેમ કાને સાંભળ્યું નથી.

આગળની સ્થિતિની તો ઇશ્વરને ખબર. જે દિવસે તે કસકસાથી નીકળ્યા. તેજ દિવસથી હું તેના સહરાસમાં આવ્યો.

તમારો શેઠ શું અહિં કોઈ સ્ત્રીને સાથે નહોતો લાવ્યો ?

હા, નહિ.

અહિં હંમેશા તે શું શું કામ કરતો હતો ?

તેના વખતનો મોટો ભાગ તો પુસ્તકો વાંચવામાંજ પસાર થતો હતો. કોઈ કોઈ વખતે તે શીકારને માટે બહાર નીકળતા હતા.

શીકારને વખતે તેની સાથે કાણુ કાણુ રહેતું હતું ?

ત્રણ શિકારીઓ હતા અને તેઓજ તેની સાથે જતા હતા. કાંઈ કાંઈ વખતે હું અમર તો કાંઈ ખીજો માણસ તેમની સાથે જતો હતો કદી ખીજો ક્યાંય પણ જતા દત્તા કે ?

જી નહીં ખીજો જાય ક્યાં ? હા, કાંઈ વખત તે કાળા રંગના ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈને એકલા જંગલમાં નીકળી જતા હતા અને એક પહોર રાત વીતી ગયા પછી પાછા ફરતા હતા.

તું તે એકલાજ જતા હતા, સાથે કાંઈ નોકર ચાકર રહેતો નહોતો

જી, નહીં. સાથે કાંઈ રહેતું નહોતું અને તે કાંઈને સાથે લઈ જતા પણ નહોતા.

રામસિંહના મનમાં હવે કાંઈક આશા બંધાતી તેણે મથુરાનાથને કહ્યું તમારા લોકામાંથી કાંઈએ પણ જંગલમાં જઈ તમારા શેકતું આવવા જવાનું સ્થાન જોયું હતું ?

નહીં, એવી કાંઈ જરૂર નહોતી પડતી કે જેથી અમે તેની પાછળ પાછળ જઈ તે સ્થાનનો પરો લગાવીએ

તમારા મુકામની કંઈ બાબતોએથી તે જંગલમાં દાખલ થતા હતા ખરાબર ઉત્તર તરફ સાવવાનું જંગલ છે. ત્યાંથી એક નદીની કેડી એક ધોર જંગલમાં ગયેલી છે, અને તેજ રસ્તેથી તે જના હોવા જોઈએ રામસિંહે દરોગા તરફ ફરીને કહ્યું તેના ઘોડા વિગેરે ક્યાં છે ? બધા ઘોડા, હાથી અને અને કુતરા વિગેરે મૈમનસિંચ મોકલી દેવામાં આવ્યા છે.

રામસિંહે ખીજી કાંઈ વાત પુછી નહીં, કેદીને રવાના કરી તે અને દરોગો આપસ આપસમાં વાતચીત કરતા લાગ્યા તે દિવસ

રામસિંહે ત્યાજ માળ્યો. સાથેના કાન્સરેખલોને ત્યાં છોડી ખીજે દિવસ રામસિંહ ત્યાંથી વિદાય થયો.

શકિતપુરના ચાણા અને મરનાર બાણુના મુકામ વચ્ચે સાત આઠ માઇલનું અંતર હતું.

ડોકટીવને પોતાનો વેશ બદલવાની વખતો વખત જરૂર પડે છે. રામસિંહ કલકત્તાથી રવાના થયો તે વખતે તેણે પોતાની સાથે સન્યાસીનો પોશાક પણ લઇ લીધો હતો. શકિતપુરના ચાણામાંથી રવાના થઇ તેણે આખા શરીર પર ભસ્મ ચોળી, માથા પર જટા ધારણ કરી, હાથમાં એક લાંબો લોહનો ચીપીઓ લઇ એક આખા સન્યાસી બની ગયો. અને તે એકાન્ત ખીયાબાન જંગલમાં ઇશ્વરનું ભજન ગાતો રસ્તો કાપવા લાગ્યો.

તંબુવાળી જગ્યા પાસે આવી તેણે જોયું તો, ત્યાંથી થોડે છેટે સામવાનનું એક અંધાર જંગલ દ્રષ્ટિની મતિને રોકી રહ્યું છે. તેણે વિચાર્યું કે મથુરા તરફથી કહેવામાં આવેલું જંગલ આજ છે. રામસિંહ પોતાના ધારણ કરેલા વેશમાં બેઠકક થઇ તે તરફ ચાલ્યો. જંગલની પાસે પહોંચ્યો પેલી સાંકડી કેડી પણ મળી આવી રામસિંહ તે સાંકડે રસ્તે ચાલવા લાગ્યો. ઘેર જંગલ ધીમે ધીમે વધારે અંધકારમય થતું ચાલ્યું. રસ્તો એવો વાંકો ચુકે હતો કે જો તેને આપની વક્ર મતિની ઉપમા આપવામાં આવે તો કાંઇ અતિશયોક્તિ કરી કહેવાય નહીં. કોઇ કોઇ ઠેકાણે ઝાડની ડાળીઓ અને પાંદડાંથી રસ્તો લાંબા વિસ્તારમાં ઢંકાઇ ગયો હતો. રામસિંહ આ બચાવક જંગલની દીલ ધુળવનારી કુરતા સામે ઢિંમતી થઇને રસ્તો કાપવા લાગ્યો. થોડો વખત ચાલવા પછી એક સુંદર વહેતી નદીની પાસે તે આવી પહોંચ્યો.

આટલે દુર આવવા છતાં પણ જ્યારે ડિટેક્ટીવે માણસ જાતનું નામ નિશ્ચય ન જોયું. ત્યારે તેનાથી વધારે આગળ જવાનું નિર્ણય સમજી એક ધટાદાર ઝાટની નીચે નદીના કાનારા પર જઇને તે બેઠો. નદીના મંદ મંદ વહેતી લેકરો નિહાળીને પોતાને થાક દુર કરતો રામસિંહ ચોતરફ નજર ફેંકી રહ્યો છે. સધળા દિશાઓ તેને અધિકારમય જણાતા લાગી તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો-આવો કેસ કોઇએ પેતાની આંખે જોયો નહીં હશે. જે માણસો માર્યા ગયા બને મોટા કુટુંબના વળી આ તો કોઇ વિચીત્ર પણ માણસ હતો. હાથી ઘોડા, નોકર, સવારોની સાથે શિકાર ખેલવા આવ્યો અને તે ક્યાંથી આવ્યો કેવી રીતે આવ્યો તે કોઈ જાણતું નથી ધણાં ધણાં ખુની મામલાનો પતો લગાડ્યો, પરંતુ આવો બેદી મામલો ક્યાંયથી સામે આવ્યો નહોતો ખીજી જગ્યાએ તો ખુનીના ધરખારનો પતો મેળવવાનું હોય છે, પણ અહીં તો તેનાથી ઉલટું જેનું ખુન થયું છે તેના નામ ગામનો પતો લગાવવાનો છે. જન બજારમાં રહેવા છતાં હરિધાષ રટીટનું ઠેકણું લખવામાં આવ્યું અને પોલિસે પણ તે ખાલી મકાનનું સર્ટીફિકેટ રજૂ કરી દીધું કેવો અદ્ભુત બનાવ ?

એકએક રામસિંહની નજર એક નવીન સ્ત્રી પર પડી. આવી ઉજડ જગ્યામાં આ સ્ત્રી ક્યાંથી આવી સ્ત્રીની ઉમર આશરે ચોવીસ વર્ષની જણાતી હતી તેના દરેક અવયોમાંથી સુંદરતા ટપકતી હતી.

રામસિંહ જારે ઉત્સાહ અને આનંદમાં આવી ગયો તેને ધણી અજાણતી ઉપજી. તે મનમાં બોલી ઉઠ્યો હેં ! આ જંગલમાં સ્ત્રી ક્યાંથી ! શું મારી મહેનત અહીં સફળ થશે !

રામસિંહે તે સ્ત્રીની નજરે ન પડવાનું ઠકાપણ બધું સમજાડતી આડમાં છુપાઈ ગયો. ત્યાંથી તે સ્ત્રીની દિશ્યાસ જોવા લાગ્યો. તેની ખુબસુરતી એક રાજવંશી જનાનાની મદારાણીને સરમાવે લેવી હતી. તે હવે રાજહંસણીની માફક નદીમાં સુનિમંગળ નીરમાં તરવા લાગી. પણ તે પાણીમાં વધુ વખત ન રહી. જલદીથી બહાર નીકળી એક માટીના ઘડામાં તેણીએ પાણી ભરી જાળિયેલા કપડા સાથે તે ચાલતી થઈ ડિટેક્ટીવ રામસિંહ પણ થોડે થોડે અંતરે છુપાતા અસરો લેતી પાછળ ચાલ્યો.

થોડે દુર જવા પછી તે સુંદરી એક અધેર જંગલમાં દાખલ થઈ ત્યાં ન્હાતી ન્હાતી ધણીક ઝુંડીઓ હતી. એકમાં એક છુટ્ટી બેઠી બેઠી કાંઈ કામકામ કરતી હતી.

રામસિંહ તેની સામે ન ગયો, ત્યાંથી થોડો પાછો દડી ગયો. થોડીવાર સુધી વિચાર કરતો રહ્યો કે હવે શું કરવું? પેટી સુદરીના દેખાવ અને ધાટબટમ ઉપરથી તે કયા દેશની અને કઈ જાતની હતી તેનું અનુમાન કરવું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. રામસિંહે વિચાર કર્યો કે બનવા જોગ છે કે આ સ્ત્રી પેટા શ્રીમત બાબુના ખુનનું કારણ હોય. સ્ત્રીના રૂપ લાવણ્યથી મોહ પામીને કદાચ તે અહિંયા આવતા હોય તો શું નવાઈ! આ પ્રકારે તે અહિં હંગેશ આવતો જતો અને તેથી આ સ્ત્રીના કોઈ સગા સંબંધીને ખરામ લગ્યું હોય ના શું આશ્ચર્ય? બનવાજોગ છે કે, આ સ્ત્રીના કોઈ સંબંધીએ તે બાબુને મારી નાંખ્યો હોય. પરંતુ જો તેમ હોય તો પછી તે પોતાના નામ મામ ખોટા બતાવીને અહીં શું કામ આવે! વળી તે કોઈ સંધારણ મનુષ્ય નહોતો તે ખારે તો તેણીને પોતાના મુકામ પર

બોલાવી શકે. જે હોય તે છતાં અંટહું તો ચોક્કસ કે રામસિંહના નિરાશ હૃદયમાં હવે આશાના કિરણો ઝળકવા લાગ્યા કેટલોક વિચાર કરવા પછી છેવટે તે ઝૂંપડી તરફ ચાલ્યો.

બુઢી સ્ત્રીએ સન્ધ્યાસીને આવતો જોઈને વિસ્મય ભાવથી સાદ ક્યો—મરિયમ.

આ સાદ સાંભળતા બાબુની ઝૂંપડીમાંથી પેલી યુવતી બહાર આવી અને બોલી:—શું છે ?

એક સંધ્યાસી બાવા આગ્યા છે બુઢીયાએ કહ્યું.

સન્ધ્યાસી બાવા ઉર્ફે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે જેયું કે, પેલી નદી પરની મનમોહન સુંદરી બહાર આવીને ઉભી છે. આ સ્ત્રીનું નામ મરિયમ છે. રામસિંહે ભેગનું દહિં કરી નાખ્યું, પરંતુ તેની સમજ કે યાદમાં આ વાત ન આવી કે, મરિયમ એ કંઈ બાપામાં યા કયા દેશનો સખ છે.

છેવટે આવી સ્થિતિમાં વધુ વિચાર કરવાનું યોગ્ય ન સમજ તેણે તે બુઢીયાની સમક્ષ જઈ કહ્યું:—માઈ કાંઈ બાવાનું આપણે જુખ લાગી છે.

મરિયમ સન્ધ્યાસી બાવાની નજીક આવી, તેની મુખમુદ્રા નિહાળી રહેજ મહોડું મલકાવી બોલી:—આપ રજપુત છો ?

હમે તો સાધુ છીએ, રજપુત કહો યા બ્રાહ્મણ કહો, હમારી દ્રષ્ટિમાં તો સઘળો સંસાર સમાન છે.

આપ ક્યાંથી આવો છો ?

માઈ, એ તરફ અન્દ્રનાથની જગા પર ગયો હતો ત્યાંથી બૂલવો અટકતો અહિં આવી પહોંચ્યો છું. ?

પણ આપને આ સન્યાસ ગ્રહણ કરવાને એ ચાર દીવસથી વધુ વખત થયો ન હોય તેમ જણાય છે. હજી પગમાં જોડાના દાઢ પણ મળુદ છે.

નહિ, હું લગભગ દસ વર્ષથી આ આશ્રમમાં છું.

હા, તેમ પણ હોઈ શકે. એકદમ આમ ઉત્પત્તિ થવી પણ મુશ્કેલ છે અમાઉ તો કદાચ ગલીએ ગલીએ હાંક મારીને ધુમધુ પણ પડ્યું હશે. ચાલાક મરીયમે ભરમમાં તાણો માર્યો.

આ સાબળતા રામસિંહ સહમજી થયો. તે મનમાં બોલ્યો રમણી ઘણી ચતુર છે તેણી મારો બેદ અવશ્ય પામી ગઇ છે આવી સ્ત્રીનું રહેઠાણ જગલમાં કદી પણ હોઈ શકે નહિ. હોય ન હોઈ પણ અવશ્ય આ કલક-નાની રહેવાવાળી કોઈ બુદ્ધિશાળી અને ચારિત્રવાન યુવતિ છે. તો પણ મારે મારો બેદ બોલવો ઠીક નથી આવે. ઝડપી વિચાર કરી લઇને તે બોલ્યો:-હમે સન્યાસી છીએ હમારી ઠઠા-મશકરી ન કરો. નાઈ, ભુખ લાગી છે કાંઈ ખાવાનું હોઈ તો અ પો.

સાહે, તો આપ યું ખાશો ?

વેશધારી સન્યાસીએ કંઈ કદાચ તુ સમજી ગઇ છે. કે હમે રજપુત સન્યાસી છીએ. રજપુતોને માટે ચોખ્ખો હોય તેવા આહારથી હમે પ્રસન્ન થઇશું.

મરિયમ બોલી સન્યાસી છો કે નહિ તે તો ધ્રુવર જાણે. હું એટલું તો જરૂર સમજી છું કે. આપ રજપુત છો.

રામસિંહને વધુ વાદાવાદ કરવાનું કથિત ન લાગ્યું. મરિયમે રસોઇને માટે સીધું લાવીને સામે બૂક્યું રામસિંહે પેતાને હાથે

રસોઇ બનાવી અને ઇન્છાનું સાર ભોજન કર્યું. છુટીયા અને મરિયમે પોતા માટે અલગ રસોઇ પકાવી. રામસિંહ ભોજન કરતો હતો તેવામાં મરિયમ એક થાળીમાં તરકારી લઇ આવી સન્યાસીને પીરસવા લાગી, કે તુરતજ રામસિંહે તેણીને અટકાવીને ના પાડી મરિયમ બિચારી લજ્જિત થઇને પાછી ચાલી ગઇ, પરંતુ તેણી જતાં જતાં લાંબા નિઃવાસ સાથે એટલું બોલતી ગઇ કે-આહ ! સઘળા દુનિયા દુશ્મન થઇ રહી કાણુ કેને આપે છે, કાણુ કેને ખવરાવે છે, આ તો બધી જુડી માયા છે.

રામસિંહે આ શબ્દો સાંભળીને મરિયમની મનમાં પ્રશ્ન સાંકરી અને તે દીર્ઘસં ચોવીસ કલાક તેણે ત્યાંજ વીતાડવા નિશ્ચય કર્યો.

મરિયમ પોતાના હમેશના નિયમ અનુસાર નદીપરથી નાઈ ઘેઘ મળામાં સુમંધી વનપુલોની માળા પહેરી ઝૂંપડીમાં પાછી ફરી ચો તરફ સુમંધ ફેલાઇ રહી હતી તેણી હસ્તી મુરકરાતી સન્યાસી બાવા પાસે આવી અને નયન કટ ક્ષપી તેને મોહિત કરતાં તે બોલી શું આપ હજી નથી ગયા ?

ધણી લાંબી મજલ કરીને આવ્યા છીએ, તેથી શરીરમાં કાંઈક અશક્તિ આવી ગઇ છે, નજીકમાં કોઇ વિશ્રામસ્થાન પણ જણાતું નથી, તેટલા માટે આજ રાતની રાત અહિં યુગ્મરી સવારમાં પોદ ફાટનાંજ અહિંથી ચાલ્યા જવાનો વિચાર છે.

મરિયમ હવે જરા સન્યાસીની વધુ નજીકમાં જઇને બેઠી અને બોલી:- આજે જ્યારે અમરા પર કૃપા કરીને અહિં પહોંચ્યા છો. ત્યારે કાંઈક ધર્મજ્ઞાન તો સંભળાવો ?

રામસિંહ પોલિસનો માણસ હતો. પોલિસને ઉપયોગનું જ તેને જ્ઞાન હતું. ધર્મની ક્ષત્રે તે આજે જ તેને કામ પડ્યું ? પરંતુ જ્યારે સંન્યાસીનો વેશ ધારણ કર્યો ત્યારે ધર્મ ચર્ચા કર્યા વગર કેમ ચાલે ? રામસિંહે બેઠાને ખુબ કર્યું, અને પછી થોડું લખતું ગેઠીને બોલ્યા:-સાંભળો, ધર્મ જ માનવ જીવનનો સાર છે. મનુષ્ય આજ છે ને કાલે નથી. મનુષ્ય જાનને કાઢને કાઢ દીવસ મરવું તો છે જ તેટલા માટે કદી પાપનું કામ કરવું નહીં જોઈએ.

મરીયમ ખડખડાટ હસી પડી અને બોલી:-આખાજી, અવો ઉપદેશ શહેરમાં રહેવાવાળી ન્હાની ન્હાની છોકરીઓને આપો. એ વનમાં વસનારી વન-વિહારીણી તપસ્વીની આવાં ઉપદેશથી સંતોષ પામી શકે નહીં હો !

આ સાંભળતાં રામસિંહના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહી. જે યુવતીને તે એક અબુધ સ્ત્રી સમજ્યો હતો, તે તો ધર્મના ઉચ્ચ જ્ઞાનવાળી એક સંસ્કારી સુંદરી નીકળી ! રામસિંહે કહ્યું:-હમે તમારા જ્ઞાનની સીમા તો જાણતા નહોતા એટલે વિશેષ શું કહી શકાય ? ખેર, ચાલો તમે સલાહ કરો હમે ઉત્તર આપશું.

“મરીયમ—સાર, આપ સ્ત્રી પુરુષો તમામ કરી સંન્યાસ લઇને જે તિર્થયાત્રા કરી રહ્યા છો, તો જન્મ અને મૃત્યુનો સંબંધ શું છે, તે ખતાવો જીવ અને બ્રહ્મા આંતર શું છે ?

રામસિંહ આ પ્રશ્નનો અર્થ શું સમજ્યો તે તો તેની બધા જાણે. પરંતુ તે પશુ એક પહેલાં દરજ્જાનો ચાલાક મનુષ્ય હતો. તેણે નાનું પ્રશ્નની અનેક વાતો છોડીને મુખ્ય પ્રશ્નને ઉડાવી દીધો. પશુ મનમાં તો મરીયમના સલાહનો ઉત્તર ગોઠવતો રહ્યો હતો.

મરિયમ ક'ંઈ ઓછી ચાલાક નહોતી. તે તુરત પામી મધ તે સંન્યાસી બાવાનું બેજીનું તદ્દન કાઢું કડાક છે, થેડીવાર પછી તે બોલી:—
આમ કરવાથી શું ફાયદો છે, મુજવાનના સંબંધમાં જે કાંઈ કહેવું પુછવું હોય તે પુછો, જે કાંઈ બજાવતી હોય તે કહી આપીશ.

રામસિંહ આ ચતુર રમણીની ચતુરાઈથી ઉપરાય પરી માહિત થવા લાગ્યો. તે પોતાનો ભેદ બે શ્રી નાખવા પણ તૈયાર થયે, પણ ખાછો થોભી ગયે.

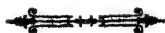
“ રાત્રે શું ખાઈ લેશો. મરિયમે પુછ્યું.

રામસિંહ—“નહી અ જે તો કાંઈ નથી ખાવું.”

“ તો શું અપવાસ કરીને જીખે મરશો ? સારું, એ વાત જવા દો. આલો આજે હમો બંને આ ઘરમાં સુપડું.”

“ બલે તેમ કરે.”

અને તુરત મરિયમ ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

પ્રકરણ ૪ થું.

~~રામસિંહ~~

બાંદીવાન રમણી—મંસીના નાદ

રાત્રીનો સમય હતો. શાન્ત સુપડીદી પથરાઈ રહી હતી માત્ર કંઠારીઓની તાનાતીરોજ તે શાન્તિમાં થોડી ખભથ્થ કરતી હતી. આ વખતે રામસિંહ પેલી રાજહંસીની મરિયમની એકાન્ત ઝૂંપડીની ઓઠારીના ધામમાં સુતો છે, સીનળ પવનની મંદમંદ સહેરોથી ઉઠા-

જિત થઈ રહ્યો છે, સાથેજ મરિયમનો બેઠ જાણવાની ઉત્કંઠામાં ખીજાનામાં પડ્યો પડ્યો ફેટલાક તરંગો કરી રહ્યો છે પરંતુ હજી સુધી મરીયમ આવી નહીં. છેવટે તેણે પોતાને ઉંઘ આવી જવાનું બતાવું કયું.

મરિયમ ખાંધ પી હાથ મોં ધોઈ જ્યાં સંન્યાસી સુતો હતો તે ધરની ઝોશરીમાં આવી અને ઝોશરીના એક ભાગમાં સુતેલા સંન્યાસી તરફ જોઈને બોલી:-કેમ, આમાજ સુઈ ગયા ?

રામસિંહ તો જાણે ભર ઉંઘમાં પડ્યો હોય તેમ જવાબ ન આપ્યો. મરિયમ મનમાં બોલી-“આમાજ સુઈ ગયા જણાય છે. મોટા ધરના માણસ છે. ક્યાંસુધી દુઃખ ઉઠાવશે ?

મરિયમ એ પ્રમાણે ટકાર કરીને ઝોશરીમાંથી ધરની અંદર ગઈ રામસિંહ સાવધાન થઈને અંધારામાં પેતાના ખીજાના પર ઉઠીને બેઠો. અંદર ધરમાં મરિયમે પેલી છુટ્ટીયા સાથે ફેટલીક વાતો કરી અને પછી ગાવાની શરૂઆત કરી. તેણીનો મધુર સુકોમલ સુર અને ગાવાની દબથી રામસિંહ એટલો મુગ્ધ બન્યો કે જાણે પેતે અત્યારે ઈંદ્ર ભુવનમાં બેઠો. સજ્જપરીનું ગાન સાંભળતો હોયની ! મરિયમનું આ ગાયન જેમ સુરીલું હતું તેમ તેણીની મર્મપીડાનું પણ સાંભળનારને લાન કરાવતું હતું. રામસિંહે મરિયમની પ્રથમની વાનગીતો અને આ ગાયનના ભાવ ઉપરથી અનુમાન કયું કે આશ્વ મરિયમનું જીવન બેઠ બરમોથી ભરેલું છે. મરિયમ બચપણથીજ વનમાં વસનારી જણાતી નથી.

ડિટેક્ટીવ રામસિંહ આ વિચારમાં મગ્ન થતો. તે પહેલાં શોધીવારે મરિયમનું ગાયન બધે પડ્યું હતું. રામસિંહ સમજ્યો કે મરિયમ હવે ઉંચી મર્મ પરંતુ રામસિંહને ઉંઘ નહોતી, તે બેઠોજ રહ્યો.

રામસિંહ આ જાગૃત સ્થિતિમાં પણ અવાગનવાર ઝોકું ખાઈ જતો હતો. ઉપ તેની ઉપર ગલબો કરીને તેને યિજાના વશ કરવાને તૈયાર રહેતી હતી, પણ જાડના પાંદડાઓના પવનની વધતી ઓછી લહેકાથી ચતા અખડાટથી તે પાછો સચેત થઈ જતો હતો.

એકાએક કાંઈ અવાજ આવ્યો. રામસિંહ આંખો ફાડીને જાગીઆમાંથી બહાર જોવા લાગ્યો. તે સમજ્યો કે કોઈ માણસ ઘણી દયા ભરી રીતે પોતાના છુટકારા માટેની પ્રાર્થના કરતું હતું.

રામસિંહ ઝડપથી બહાર નીકળી આવ્યો, અને એક જગ્યા પર ઉભો રહીને ધ્યાનથી સાંભળવાં લાગ્યો. પછી તેને સમજાયું કે નજીકમાં વાંસળીનો કશો સ્વર શું રહ્યો હતો. પેસો સંભળાતો અવાજ બીજો કાંઈજ નહીં પણ મનુષ્ય સ્વરમાં વાંસળીજ પ્રાર્થના કરી રહી હતી.

રામસિંહ આ સ્થિતિમાં પોતાનું સઘળું કામ ભુલી જઈને વાંસળીના અવાજ પર ચાલ્યો રરતો જંગલનો હતો વળી જંગલ સંધારણ નહિ પણ ભયાનક હતું.

જાડી ઘણી ઘટ છે, વચમાં એક નવું મકાન છે. ઈટ પથ્થરનું મકાન નહોતું, પણ જંગલના લાકડાઓથી બનાવેલું એક ન્હાતું મકાન હતું. તે મકાનની અંદરથી બંસીનો મધુર સુર બહાર નીકળી હવામાં મળી જંગલને ધમધમાવી મુકતો હતો.

રામસિંહ તે મકાન પાસે જઈ પહોંચ્યો. જોયું તો દરવાજો બંધ હતો. રામસિંહે ખુબ જોરથી દરવાજાને ધક્કો માર્યો કે તે ખુલી ગયો રામસિંહ નિડર થઈ અંદર દાખલ થયો તેના મનમાં એમ પણ ડર ન આવ્યો કે, હું બીજાના મકાનનાં ધરધણ્ણીની રજ વગર જા કોર અંધારી ભયંકર રાત્રીએ છુસીને અન્યાય કરી રહ્યો છું. પણ રામસિંહ તો એક મતવાલાની માફક અંદર છુસ્યો.

મકાનમાં એક મોટું ઝાડ હતું, જેના ઘેગવાને લીવે મકાનને આબુમનુનો ભાગ અંધારામાં ઢાકાય ગયો હતો. રામસિંહ અંધા રામાંજ ઉભો રહ્યો. તેજ પળે માનો, રામસિંહની ઉમેદ યુગી કરવાને માટે એક નવથોવન સુંદરી સામે આવીને ઉભી રહી તેણીની ઉમ્મર ૧૬ વર્ષની જણાતી હતી. રામસિંહ તેને એક એક સામે આવી ઉભેલી જોઈને ચકિત થયો અને સમજ્યો કે, આ પરીજ પોતાની અંસિધી સમગ્ર વનરૂપિણીને રડાવી ધુળવી રહી હતી.

પેલી યુવતિએ અતીશય શાન્ત અને ગંભીર અવાજે કહ્યું તમે આવી ગયા ?

રામસિંહના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો—“હું કાણ છું, તું મને ઓળખી શકે નહિ.

પેલી નિરશ થઈ બોલી—“ત્યારે તો તે આવી ન શક્યા. તમે કાણ છો ? તમે પણ શું અભાગણીનું સર્વનાશ કરવા આવ્યા છો ? તમારા પગ ચુમું છું-હું બહુજ દુખી છું આજે ૭ માસ થયા હું આ નિર્ગુન જંગલના કાઠગૃહમાં પડી છું. ઇશ્વર પાસે હમેશા પ્રથના કરું છું કે મને અહીંથી હોડાવે પણ તેની કાણ જાણે શું ઇચ્છા છે. મારાથી હવે આ દુઃખ નથી સહેવાતું. તમોને જોઈને મારા મનમાં આશ્વા થઈ હતી કે મારે દુઃખને અંત આવ્યો—મારા હૃદય દેવતા—મારા સ્વામી મારી પાસે આવી પહોંચ્યા ઇશ્વરે મારી દીન અવજાતી પુકાર સંભળી હાય અહિંસોસ ! હજી મારા ભાગ્યમાં કેટલું દુઃખ લખ્યું હશે ?

આ સંભળી રામસિંહને વધુ અન્યયથી ઉપજી, તેને આ સધળી લીલા અરેબીયન નાઈટ્સ મહેલી. “હંધાયેલો જાગૃત થયેલાની

કહાણી જેવી લાગવા માંડી રામસિંહે તેને કહ્યું— “ હું તારું કાંઈ પણ ખમાડવા કે છુરું કરવા આવ્યો નથી હું પોલિસ છું એક મુકદ્દમાની તપાસમાં અહિં આવી ચડ્યો છું માલુમ પડે છે. કે તું જ બંસી બળવી રહી હતી, તારી બંસી જ મને અહિં લાઇ આવી છે.

“ આપ પોલિસ છો ! આ દેશમાં તો પોલિસ શબ્દ સાંભળ્યો નથી હા અંગ્રેજ રાજ્યમાં પોલિસ છે અંગ્રેજ રાજ્ય સ્ત્રી જાતિના સતિત્વના રક્ષણ માટે સદા તત્પર રહે છે, શું તમે તેજ અંગ્રેજ રાજ્યના પોલિસ છો ?

રામસિંહ—હા, હું અંગ્રેજ સરકારનો પોલિસ છું

“ તમારી સાથે ફોજ પણ છે ? પેલીએ પૂછ્યું.

“ નહિં ફોજ બોલતો કાંઈ નથી.

“ ત્યારે તમે અહિંથી જલદી નાસી જાઓ, તમે મારો છુટકારો નહિં કરી શકો.

“ કેમ ? રામસિંહે પૂછ્યું

“ અહિં મારી ચોક્કી માટે ચાર પહેલવાનો છે, તે સિવાય નજીકમાં જળી એ નીચનો મુકામ છે.

‘ કાનો મુકામ ?

“ સાંભળો ખાસવાની અવાજ આવી ! પેલી મહારાટથી બોલી

“ ક્યુસિંહ જાગી ગયો જણાય છે. હવે તમે જાગો જલદી જામી જાઓ, નહિં તો તમારા પ્રાણ નહિં બચે.

“તું સ્ત્રી છો—તું અજાણ છો, તને આવી આશતમાં જેવા પછી છોડીને હું જાગી શકતો નથી એ મારી સાથે ચાલવામાં તને કંઈ શકાય કે વધી ન હેય તો ચાલ સાથે તું મારી બંદન અને હું તારો બાઈ છું. ચાલ જલદી કર.

“ બંધીવાન પક્ષી જે ઉડીને બાગી શત્રુ હોય તો પક્ષી પીંજ-
રામાં બંધ રહેવાનું શું કામ પસંદ કરે ? પરંતુ મારા સ્વામી મને
ક્યાં મળશે ?

‘તેમનું’ નામ જાણવા પછી તેમનો પતો લગાવીને હું તને ત્યાં
પહોંચાડી દઈશ, અને જેણે તારી આ દુર્દશા કરી છે તેને પણ
પકડીને થોડા સમય અપાવીશ.

‘સારું’ ત્યારે ચાલો. હવે એક પણ માત્ર પણ અહિં થોડાનું
સલામતી ભર્યું’ નથી વાતો કરવી પણ જોખમ ભરી છે. પહેલવાનો
બાગી ઉઠે તો પ્રાણ અચવા કંઈક થઈ પડે.

રામસિંહ એક શબ્દ પણ બોલ્યો નહીં તુરત તે રમણીને લઈને
રસ્તે પડ્યો.

ડિટેક્ટેવ જે રસ્તેથી આવ્યો હતો, તે રસ્તો જુલો મયો. તેનું
દિલ્લા જ્ઞાન પણ જતું રહ્યું. થોડે દુર જવા પછી તેણે પેશા નદી
વનને જોયું. સામેજ નદી હતી રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો કે,
હવે નદી કેવી રીતે પાર કરવી ? જે કિનારે કિનારે જઈએ તો
કેટલું જાણે ક્યાં પહોંચીએ.

એકાએક રમણીએ લયની ચીસ પાડીને કહ્યું—“હાય, સર્વનાથ
જીએ મેંદું રીંછ આવે છે. તેની આંખો કેવી ચમકી રહી છે !

રામસિંહે પોતાની ઝાળામાંથી પીસ્તોલ કઢાડી રીંછની ચમકતી
આંખોનું નિશાન તાકીને ફેડી રીંછે જોરથી ચીસ પાડી અને જમીન
પર પટકાઈ પડ્યું.

પીસ્તોલનો ધડાકો અને રીંછની ચીસ વાયુ મંડળમાં યુગ્મતા—
પહેલા તબ્બુ હથીયારમાં પહેલવાનો તેમની તરફ દોડતા અવતા દેખ્યા

રમણીએ તેને જોઈ લીધા અને લયથી થરથર ધુન્વા લાગી તેનાં હોંશ હવાશ ઉડી ગયા; તે ધીરજ એકઠી કરીને બોલી:-હાથ દુ.ખ ! છેવટે સર્વનાશજ મારા ભાગ્યમાં લખ્યું હતું. પહેલવાનોએ આપણને જોઈ લીધા છે. જીએ તે આ તરફ જ દોડના આવે છે.

રામસિંહે તુરંતજ પીસ્તોલ પાછી ભરી લીધી અને કહ્યું ડરો નહિ, જ્યાં સુધી મારા શરીરમાં પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી તારો એક વાળ પણ વાંકો થવાનો નથી.

રામસિંહ એટલું કહેવા પામ્યો તેટલામાં તેના કાન પાસેથી સનસનાટ કરતી એક ગેળી પસાર થઈ ગઈ. રામસિંહે પણ પીસ્તોલ છોડી સામો ધડાકો કર્યો પહેલો બાર ખાલી ગયો પહેલવાનો નજીક આવી લાગ્યા. રામસિંહે બીજવાર પીસ્તોલ છોડી અને એક પહેલવાનને જમીનપર પટકાવી દીધો.

બીજા પહેલવાનો ઝડપથી આવીને રામસિંહપર તુટી પડ્યા તે મોહિતા એકે રામસિંહના હાથપર એવા જોરથી લાકડી મારી કે રામસિંહના હાથમાંથી પીસ્તોલ પડી ગઈ, અને તે જમીનપર ઉઘે મહોડે પડ્યો.

જેત જેતામાં એ પહેલવાનો પેલી સ્ત્રીને લઇને નાહા સ્ત્રી સાથે પાડવા અને રોવા લાગી, પરંતુ તે કંઠાર અંતઃકરણના રાક્ષસોને દયા ન આવી. આ રમણીનું અહિં જંગલમાં રોવું સાલજો એમ પણ કોણ હતું ? પેલા રાક્ષસો તે બિચારીને આ બચાવક જંગલમાં ધસડી આપ્યા. કોઈ અટકાવનાર નથી !

આ નવયોવન રમણી કોણ છે. આ બચાવક જંગલમાં પહે-

લવનોના પહેરા તજે તેને કાણુ છોડી ગયું છે, તેણીની મુલાકાતે વખતે. વખત આવનાર માણસ કાણુ હતો: તે તો ઇશ્વર જાણે ! જે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે આ બેદનો બડો ફેડવાને માટે પોતાના કદમ લખાવ્યા હતા, તે પણ અત્યારે પહેલવાનોના મારથી અહીં બેહોશ થઈને પડ્યો છે !

પ્રકરણ પ મું.

પદયાન-સોનાની અંગુઠી.

રહવારની ખુસનુગા ગુલાખી લહેપીએ રામસિંહને જાગૃત કર્યો. તેણે આંખ ઉઘાડી તો પોતાને એક નદી કાનારે પડેલો જોયો. તેના શરીરની નસેનસ હીલી પડી ગયેલી છે, તેનામાં ઉઠવાની શક્તિ હજી આવી રહીતી.

થોડીવાર સુધી રામસિંહ પોતા પર ચિતેલીનો પોતેજ વિચાર કરતો પડ્યો રહ્યો પછી જરા જરા મુશ્કેલથી બેડો અને ચોતરફ જોવા લાગ્યો. રામસિંહે જાણ્યું કે આ જંગલ નથી. નજીકમાંજ એક મ.મડું નજરે પડ્યું. તે સમજ્યો કે પેલા પહેલવાનોએ મને મારા મારી બેહોશ સ્થિતિમાં ઉપડી લાવી અહીં ફેંકી દીધો છે, અને પેલી રમણીને પાછી તેજ જંગલમાં લાકડાના મકાનમાં લઈ

મમા છે, છેલ્લા વિચારે તેને ઉત્સાહિત બનાવ્યો અને તેણે ધમધમું કે તે લાકડાના મકાન પર એકદમ હુમલો લાઇ જઇ રમણીને છોડાવી લાવવી. પણ તે ક્યાં. લાકડાનું મકાન ક્યાં, અને પોતે ક્યાં ? તે સંબળું કેટલું દુર હતું તે કોણ જાણતું હતું ? રામસિંહ હવે શાન્તિથી વિચાર કરતા લાગ્યો-અમે તેમ હોય. પણ આટલું તો એ કસ જણાય છે કે, પેલી સ્ત્રીના મકાન સથે પેલા મરનાર ગૃહસ્થને કે.ઇ ને કોઈ જાતનો સંબંધ હોવો જોઈએ. પણ મરિયમ અને પેલી છુટી કોણ છે, આ બીજામણાં જંગલમાં જ્યાં જંગલી માણસની પણ વસતી નથી, ત્યાં રજપુત કુટુંબની એ સ્ત્રીઓનું હોવું આશ્ચર્યની વાત છે. કોઈ શ્રીમંત બદમાશનું તો આ કામ નહીં હોય ? બનવા જોય છે કે પેતાની કુવાસના તૃપ્ત કરવા માટે કોઈ નીચ માણસે પેલી યુવતીને આ જંગલમાં લાવીને સંતાડી હોય પરંતુ મરિયમ અહીં શુ કામ કરી રહી છે, વળી યુવાન છે, યુવસુરત છે, ખાનદાન કુટુંબની બાળા જેવી વાતો કરે છે. વળી તે કેદી અવસ્થામાં નહીં પણ સ્વતંત્રતાથી રહે છે, તો પછી તે અહીં કેમ ? શું તેણી, પેલી રમણીને કેદ રાખનાર કોઈ શાહુકાર છુટારાની રાખેલી સ્ત્રી હશે ? અને તેટલા માટેજ તે આવી રીતે સ્વતંત્રતાથી ફરતી ફરતી રહે છે ? વળી જે લોકો આવા જંગલમાં છુપી રીતે આ જે સ્ત્રીઓને અહીં લાવ્યા છે તે શું એટલા બધા મુખ્ય હશે ? તે શું નહીં સમજતા હોય કે એક મ્યાનમાં જે તલવાર કરી રહી શકે નહીં ? અખરાલ મરિયમની વાતોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તેણે અને કારી રીતે જોળખી લીધો છે. તો આવી સ્થિતિમાં તેણીએ અને કોઈ કહ્યું કેમ નહીં ? અમે તે હોય, પણ આ સંબળી બાબતનો બેદ

ચાલેલો અમત્યુતું છે. આ ભેદભંગમાં કેંડાખાલવાળા મરનાર બાલુના ખુનનો ભેદ પણ છુપાવેલો જણાય છે. આ પ્રમાણેના વિચારો કરી ઉત્સાહમાં આવી રામસિંહ ઉભો થવા જતો હતો; પણ તે ઉમેર થઈ શક્યો નહીં તેનું માથું ફરવા લાગ્યું, તે પાછો ખેંચી અમે તેના આખા શરીરમાં પીડા ચલી હતી, ડાગા હાથનું કાંકુ તો જાણે તુટીને નીચે પડવા મમિતું હતું.

રહવાર થઈ ચૂક્યું હતું. પુર્વ દિશામાંથી સુર્ય પોતાના સોનેરી કિરણો ફેંકતો અધિકારમય જમતને શણગારી રહ્યો હતો. એટલામાં એક મિશ્રુક બ્રાહ્મણ પાસેના ગામમાં બિલા મટે જતો દેખાયો. રામસિંહે તેને નમ્ર અને ધીમા અવાજે પુછ્યું, “ભાઈ આ ગામનું નામ શું છે ?

“કાશિમપુર, પેલાએ કહ્યું તમારી તખીયત શું એકદમ ખરાબ છે ? તમે આવી રીતે દુઃખી અવસ્થામાં કેમ દેખાવ છો ?

“હા, હું બહોજ બિમાર છું આ ક્યો જીલ્લો છે ?

“જ્યારે તમે કંઈ જાણતાજ નથી, તો પછી અહીંયા કેમ આવી ચડયા ?

“તે બહુ મોટી કહાણી છે. પછી કહીશ. હમણા તમે મારા સવાલનો જવાબ આપો.

“મૈમનસિંમ જીલ્લો છે. બ્રાહ્મણે જણાવ્યું.

“અહીંથી શક્તિપુરનું થાણું કેટલું દુર છે ?

“આશરે અરધો માઈલ દુર. શું તમે ત્યાં જવા માગો છો ? કંઈ અઠો જનાવ તો નથી જન્યો ને ?

“હું મોટી આફતમાં પડ્યો છું. તમે મારે એક કામ કરશો કે

“ શું ? ”

“ હું શક્તિપુરના થાણામાં જવા માંગું છું જો બની શકે તો કાંઈપણ ઠેકાણેથી એક પાલખી મંગાવી આપો. ભાઈ હું આપીશ.

“હું ગરીબ માણસ છું. ઘરમાં ચાર પાંચ માણસો છે બહારથી મિલ્કા માગી આવીશ. ત્યારે તે સઘળાં અન્ન પાણી ભેગા થશે બ્રાહ્મણે આનાકાની બધો જવાબ આપ્યો. ”

“ તમારી મહેનત ફાકટમાં જશે નહિં, તેને મટે હું તમને આઠ આના આપીશ.

બ્રાહ્મણે હવે વધુ આનાકની કરી નહિં. તેણે કહ્યું “ મારા ગામમાં બોધ નથી. જીજ્ઞે ગામ જવું પડશે જો તમને બહુજ જરૂર હોય તો એક રૂપિયા આનાનો આપો. તમે સારા માણસ છો એટલે તમારું એટલું કામ કરવામાં મને કંઈ વાંધો નથી.

“ આ વખતે મારી પાસે રૂપિયા નથી થાણામાં જઈ તે પાલખીવાળા બોધને ભાઈ આપી દઈશ. અને તમારો હિસાબ પણ ચુકવી આપીશ.

રામસિંહની પાસે જે કાંઈ હતું, તે સઘળું ઝોગી સમેત પહેલવાનોએ પેતાના કબજામાં લઈને તેને એહોશ દાક્ષતમાં છોડી દીધો હતો. પણ રામસિંહના ઉપલા જવાબથી બ્રાહ્મણનો ઉત્સાહ જતો રહ્યો તેણે કહ્યું “ મહારાજ ? માફ કરો બોધ લોકોને પ્રથમ આપ્યા વગર કામ નહિં ચાલે.

તમે એક કામ કરી શકશો ?

‘ નહિ, હું તમારા કામમાં પડીને મારો વખત ગુમાવવા માંગતો નથી. હું તો પડેલેથીજ કંઈ ચુકવ્યો છું કે. જ્યારે હું બીજા માંગીને લઈ જઈશ ત્યારે રસોઈ થશે. ’

“ તેની તમે ચીંતા ન કરો થાણામાં પહોંચનાંજ હું તમારા આઠ અના મોકલી દમજ તમે આ ગામના ચોકીદારને બોલાવી લાવો પાલખીવાળા પાસે જવાની જરૂર નથી.

“ નહિ, તે મારાથી નહિ અને, હું ગરીબ માણસ શિક્ષા માગીને ગુજરા કઈ છું બીજા ન માંગુ તો મારૂં માફું અટકી પડે લુટાડ્યે તમેને લુટ્યા છે ચોકીદાર આવવાથી તેરી સાથે સાક્ષી આપવા મટે મારે ઠેક ઠેકાણે બટકવું પડે એવી પંચાતમાં તે કાણુ પડવાનું હતું

રામસિંહ— ‘ કેમ ? સાદી જ્ઞાની ? તમારે સદી થવાની થું જરૂર ?

બ્રાહ્મણ—“ તે હું જાણું છું પોલિસની કારવાઈ હું સારી પેટે સમજુ છુ ચોકીદાર આવે તે પછી ફેજદાર આવે અને હજારો પ્રતો પુછીને મારું માથું ખાઈ જાય. ત્યાર પછી અગત્યમાં સાક્ષી અપવા ધસડાવું પડે એવી નકામી ઝીંઝટમાં હું પડવા માગતો નથી

આમ ઠહીને જવા લાગ્યો રામસિંહે તેને પાછો બોલાવીને કહ્યું, “ જુઓ, હું પોલિસ દરોગો છું ખિમાર પડ્યો છું રસ્તો ભૂલી જવાથી મારી સાથના બીજા માણસો જુદે રસ્તે ચલા છે, અને હું આ તરફ આવી ચડ્યો છું મારે થાણા પર જવું છે, તમે ચોકીદારને બોલુ વો તો ઠીક છે નહીતર તમારે ખમણું પડશે સમજ્યા કે !

બ્રાહ્મણ પાછો ફર્યો અને બોલ્યો, “ જ્યારે સવારના પહોરમાં તમારા દર્શન થયા ત્યારથીજ હું સમજ્યો હતો કે આજે હું બદલે બઢીએ ધ.માંથી નીકળ્યો છું. તમે દરોગો હો અથવા કોઈપણ હો, હું ચોકીદારને બોલાવી લાવું છું પણ મહેરબાની કરીને કોઈ સાક્ષી વિગેરેના બહરામાં મને ન નાંખના.

એટલું કહી બાલ્યુ ગામની તરફ ચાલ્યો. રામસિંહના શરીરમાં કાંઈક ચેતન્ય આવ્યું. તે ઉડીને ઉભો થયો એ ત્રણ ડગલા ચાલ્યો પહેલાં કરતાં તબીબન સારી જણાઈ પણ પીઠ અને હાથ ઉપરની વેદના જેમની તેમ હતી તે ધીમે ધીમે જમીનપર પડ્યું મુકતો ચાલવા લાગ્યો તેટલામાં હરિરામ નામનો ચોકીદાર પોતાના પોલિસ પેશાકમાં ત્યાં આવી પહોંચ્યો સાથે પેટ્રો બલ્બ ન હતો તે બીજો રસ્તેથી બીક્ષા માંગવા ચાલ્યો ગયો હતો.

ચોકીદાર આવતાં જ રામસિંહે તેને કહ્યું “હું શક્તિપુરનાં ચાણુ પર જવા માગું છું એક પાલખી અથવા ઘેડાનો બંદોબસ્ત જલદીથી થવો જોઈએ.

“આપ શું પોલિસના આદમી છો ! ચોકીદારે પુછ્યું.

“હા, હું પોલિસ છું.

“આપ આવી દશામાં કેમ આવી પડ્યા આપનો પેશાક પણ આપની સામે નથી. તેમ બીજા કાંઈ માણસો પણ સાથે નથી હકીકત શું છે

“એ સધળા વાતો સાથે તમોને કાંઈ સંબંધ નથી તમે એક પાલખી નહિં તો એક ઘેડો મંગાવી આપો અને મારી સાથે ચાણુ પર ચાલો.

ચોકીદાર:—પાલખી મંગાવવાથી વખત બહોલ લાગશે, જે ઘેડો જોઈતો હશે તો હમણાં મંગાવી આપું.

રામસિંહે ઘેડો લાવવાને માટે કહ્યું અને ચોકીદાર લઈ આવ્યો તે પર સ્વાર થઈ ચોકીદારને લઈ રામસિંહ શક્તિપુરનાં ચાણુ તરફ જવા ઉપડ્યો.

રામસિંહ શક્તિપુરના થાણામાં આવી પહોંચ્યો. આ વખતે ત્યાંનો દરોગો થાણામાં હાજર નહોતો. રામસિંહના ત્યાં પહોંચ્યા પછી કેટલીકવારે દરોગો કેટલાક પોલિસમેનો સાથે આવી પહોંચ્યો. રામસિંહને પાછો આવેલો જોઈ દરોગાએ પુછ્યું. “કેમ સાહેબ ! શું થયું ? કાંઈ પતો લાગ્યો ?

“તે વાત પછી કરીશું” રામસિંહે કહ્યું. “કેટલોક પતો મળી ચુક્યો છે. પરંતુ પ્રથમ એ કહો કે, આપ-આટલી ધસત સાથે ક્યાં ગયા હતા ?

“અહીંથી લગભગ મજુ ગ.ઉ ઉપર બહુ આ નામનું એક ગામડું છે દરોગાએ કહ્યું ‘ત્યાં ડાકુઓના દોરથી લેકામાં ત્રાસ વર્તાઈ રહ્યો છે. જે દોરસે આપ અહીંથી કેંડાખાલની તરફ રવાના થયા તે દોરસે મને ખબર મળ્યા કે બહુ આમાં પાછલી રાત્રે બદમાસીએ મોટી ધડ પંડી છે, અમે એકઠમ ત્યાં જવા ઉપડ્યા અને અ.જે ત્યાંથી પાછા આવ્યા આરીએ છીએ.

ડાકુઓનો કાંઈ પતો મળ્યો ? રામસિંહે પુછ્યું.

“બીજકુલ નહી. ઘણી મગજમારી કરવા છતાં કાંઈ પણ વાત સમજમાં નથી આવતી.

“શું વાત ?

“ત્યાં વાત એક મકાનમાં એક સ્ત્રીનું ખુન થયું છે, અને બેચાર જોરવર માણસો ઝખમી થયેલા છે, તે ઝખમી થયેલાઓને પુછવાથી જણાયું કે, ઘાડપાડુઓ માત્ર દશ હતા, પણ તેમની સાથે એક સુવાન સ્ત્રી હતી, સ્ત્રીની ખુબસુરતી અનુપમ છે, પણ તે ઘણી કુર છે, તે માણસો વાળોને છુટા મુકીને ડાખા હાથમાં ખંજર અને

જમણા હાથમાં તલવાર લઇને લડી રહી હતી. સાંભળ્યું છે કે આ રણદેવીની સામે વાતની વાતમાં સેંકડો જવાંમદ શીર નમાવીને ધાસ્તીના માર્યા રૂઝકર થઇ ગયા. શું આ ઝોછા આશ્ચર્યની વાત છે ?

‘એશક, કેશ નહીં, રામસિંહે કહ્યું. પરંતુ હું જે આપને પતો લગાવી આવ્યો છું તે તેનાથી પણ વિશેષ અશ્ચર્યકારક છે. “કહો તો. દરોગાએ કહ્યું.

રામસિંહે પોતા પર વિતેલી સઘળી રામકહણી દરોગાને સંભળાવી દીધી તે સાંભળી દરોગાએ કહ્યું ‘ખરેખર ઘણો અદભૂત અને અશ્ચર્યકારક મામલો છે. આપ ખુશી ખેરીયતથી અહીં પાછા આવ્યા એજ હું તો ગનીમત સમજું છું. ત્યાં કાંઈ જાદુઈ રચનાની જાળ તો નથી બીછાવેલીને ? જંગલો અને પહાડોની ગુફાઓમાં ધણું એવા યોગી રહે છે શું એ ઇંદ્રજાલ તો નથી.

રામસિંહે હસીને કહ્યું, “ઇંદ્રજાલ ! પરંતુ મારી પીઠ અને મારા હાથની વેદના ઇંદ્રજાલ નહીં પણ સાચી છે—સઘળી ઘટના ખરે ખરી છે.

‘તો હવે શું કાંતું થે અ છે ? દરોગાએ પુછ્યું.

“અજોજ ત્યાં ઇંદ્રજાલ સાથે જવું જોઇએ, અને તેઓને પકડી લાવવા જોઇએ. મારી તો એવી માન્યતા થઈ ચુકી છે કે કેંડાખા-લગાળા ખુનનો ભેદ પણ તેમાંથીજ ખુશી જશે, તમે જે ધાડ પાડવાની વાત કહી તેનો પતો પણ તેમાંથીજ મળી આવશે, અને કદાચ એ સઘળું ન પણ થતું તો પેલી રમણીનો છુટકારો તો અવશ્ય થશેજ.

દરેકાએ તેજ વખતે આજ્ઞાપાત્રની સઘળી પોલીસ ચોકીઓ પરનાં ચોકીદારોને ચાલુમાં હાજર થવાનો હુકમ મોકલાવ્યો.

રામસિંહે પુછ્યું, “ પણ આપની સાથે આ બીજાઓ કોણ છે,
‘ એ બધા શકદારો છે.

‘તેને પકડાને અહીં શું કામ લાઇ આવ્યા ?

‘જોઇએ, કહાચ કાંઇ પનો મળે તો

“સાર”, આજે તેને છોડી મુકા. કેમકે તે લોકોના અહી રહે-
વાથી આપણી હિલચાલની ખબર પેમા ભોકાને મળી જશે, અને
આપણી ગુપ્ત મોઢવણી પણ તેઓ જાણી જશે

આ ઉપરથી દરોગાએ તે લોકોને ધમકાવી ચેતાવીને છોડી મેલ્યા
સાજ પડવાની પહેલાંજ લગભગ ૫૦ ચોકીદારો થાણુમા દાખર
થઇ ગયા તેમા પચીસને અશરે કાન્સટબલો હતા, તેમાંથી દસ કાન્સ-
ટબલોને થાણુમા રાખવાનું હાવીને બાકીના સઘળાઓને તયાર
થવાને માટે રામસિંહે સૂચના આપી. બહુડ, પોસ્તલ, તસલાર,
લાકડીઓ વિગેરે શરજામૂની સાથે રાતના નવ કલાકે આ સઘળું
દળ લઇને રામસિંહ કેડાખાલની તરફ ચલ્યો. દરોગા સાહેબને
પણ, સાથે લીધા

આટલા માણસો સાથે ચાલ્યા જાય છે, પણ જરા ભેટશે
અવાજ નહીં. એક સરખી ચુપકીદીથી ચાલે છે, ન તો કોઇના
મોહાડામાંથી એક શબ્દ નીકળે છે, ન તો કોઈના ધમનો અવાજ
સંભળાય છે, સઘળું પેસિસ દળ સંપૂર્ણ સાવચેતી અને ચુપકીદી
આપત્ત્યાર કરીને રસ્તો ઠાપી રહ્યું છે.

રાતના દર કલાકે સઘળા કેડાખાલના મેદાનમાં આવી પહોંચ્યા
ત્યાંથી બધા સાથે રામસિંહ પેલા સાગવાનના જંગલમાં થઇને પેલી
નદીના કીનારે આવ્યો અને ત્યાં તે સઘળા મરિયમની કુપડી

તરફ જવાનું કરતા હતા એટલામાં તે રસ્તામાં આગના બહુકતા સોલા
જોઈને રામસિંહના સાથી દરેગા સાહેબના હોંશ ઠોકાણે ન રહ્યા. તેણે
ધીમેથી રામસિંહને કહ્યું. 'શું આ ઇન્જનીયર માયા નહીં તો
બીજું શું છે ?

"બંધીવાનું કાંઈ કારણ નથી. રામસિંહે કહ્યું. 'હું ધાર' છું
કે મરિચ આપણું આગમન સમજી જઈને બુ'પડીમાં આમ લગાવી
અહીંથી નાશી ગઈ છે. તે સાધારણ સ્ત્રી નથી તેણે મને સારી
પેઠે ઓળખી લીધો છે.

"ત્યારે હવે શું કરવા ધાર્યું"

"આંગળ નહીં વધી શકાય.

"તો ચાલો પાછા ફરીયે.

"નહી ચાલો પેલી બંધીવાન થયેલી રમણીને છોડાવીએ.

"તેનું ઠોકાણું કય તરફ છે ?

"રસ્તો તો નથી જાણ્યો. કાલે તે બંસીના મુરપર ચાલ્યો હતો

'પણ આજે તો બંસી ફંસી કાંઈ સંભળાતું નથી.

'સારું, ચાલો આ રસ્તે ચાલીએ.

સહજાઓ એક ચોકસ રસ્તો મુકરર કરીને ચાલ્યા. ધણું આડા
અવળા અને હંચા નીચા રરતા પસાર ફરતા, રસ્તો કાપવા લાગ્યાં
આ પ્રમણે ખુબ ફરવા ભટકવા પછી રામસિંહે એક રસ્તો શોધી
કહાડ્યો રામસિંહે 'વિચાર્યું' કે કાલે આ રસ્તેજ અઃબ્યે હતો
અને ખરેખર આ ગઇ કાલવાળોજ રસ્તો હતો. તે સહજા તે રસ્તો
ચસાર કરીને અતે પેલા લાકડાના મકાનની સામે આવી પહોંચ્યા.

ગઇ કાલે જે દરવાજાને ધકકો મારીને રામસિંહ અંદર ધુર્યો

હતો, આજે પણ તેજ દરવાજેથી તેણે અંદર પ્રવેશ કર્યો. જ્યેં તો મકાન ખાલી છે ! અંદરે કોઈ પણ નથી !

રામસિંહે પોલિસ લાઈટર્ન સળગાવી ધરને રાખ રતી ખારીકીથી તપાસી લીધું, પરંતુ કાંઈ પણ વળ્યું નહોતું જાણે કે આ મકાનમાં આમળ કોઈ રહેતુંજ ન હોય એવી સ્થિતિમાં જણાતું હતું, અકસ્માત રામસિંહની નજરે એક સોનાની અંગુડી પડી. તેણે તે ઉઠાવી લીધી અને તેને ખારીકીથી તપાસવા લાગ્યો. તેની પર N. K. T. [એન. કે. ટી.] ત્રણ અક્ષરો ખોદેલા હતા. રામસિંહે તુરત તે વોટી ખીસ્તામાં નાંખી અને ત્યાંથી બહાર નીકળ્યા રામસિંહ સમજ્યો કે, મારા ભયથીજ અહીંના બદમાશો નાસી ગયા છે.

પોલિસે તે રાત કેંડાખાલના મેદાનમાંજ ગુળરી. ખીજે દીવસે જંમલને રતીએ રતી તપાસ્યું, પણ ત્યાં ખીજુ કોઈપણ મકાન કે રહેઠાણ નજરે પડ્યું નહોતું. માત્ર પેલું લાકડનું ઘર ખાલી પડ્યું હતું મરીયમનું ઘર તો બળીને ખાક થઈ ગયું હતું.

પ્રકરણ ૬ હું.

નિરાશા—તપાસ છોડી દીધી.

રામસિંહ આશ્ચર્યચકિત થતો મનમાં ને મનમાં એલ્યો; “કેરી આલાક ટોળી છે ! કેવી બેદી ઘટના છે ? હું નહોતો જાણતો કે તેઓ આટલા અતુર અને અમરાક હશે, કે જેઓ આટલી ઝડપે અહીંયાથી

રૂઝઝર થઇ જશે! જણાય છે કે આ ભોકાનું મોટું મંડળ છે. જે દારા ધાક, ચોરી અને ખુન ખરાબી કરવામાં આવે છે. પરંતુ એ સધળું એટલું બધું બેદી છે કે તેમાં અઠકલ કાંઇ કામ કરતી નથી. ફાવે તેમ હોય પણ તેને શોધવા અને પકડવાનું જોખમ છે. હમણાં તો સધળા અહીંથી નીકળીને કોણુ જાણે ક્યાં પહોંચ્યા હશે. વિગેરે તક વિનક કરીને રામસિંહ પોતાની સઘે બે સીપાઇઓને રાખીને બાકીનાને દરોગા સડ નિદાય કરી દીધા.

રામસિંહ હવે દીલોજનથી શોધખોળ કરવા લાગ્યો. રાત દીવસ ડાકુઓની તલચમાં ધુમનો કરતો રહ્યો. ઘણાક જંગલોમાં ફરી. નદી નાળાં પાર કરી, ગીરી યુદ્ધોમાં ધુસી તેઓનું રહેઠાણ શોધવામાં લગભગ બે મહોના ચિતાવી દીધા; એટલું છતાં જ્યારે કેઇ પનો ન લાગ્યો, દળર પ્રયત્નોમાંથી એક પણ સફળ ન થયો ત્યારે છેવટે નિરાશ થઇને તે મૈમનસિંગ પાછો ગયો.

પોક્સિસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ અને માજિસ્ટ્રેટ સાહેબની મુલાકાત લઇ રામસિંહ પેલા બયાનક જંગલના દેત્યોની હકીકત સંભળાવી, જેથી બંને સહેબોના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. પરંતુ ડાકુઓના યુગ થવાથી તેઓ અતીશય દીલગીર થયા.

ત્યાર પછી મૈમનસિંગના દરોગા રૂપચંદના ખુનના સંબંધમાં વંચુ તપાસ કરતા, તેનો કાઇપણ પતો ન મળ્યો ત્યારે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કલકત્તા જવાની રજા માંગી.

મેજિસ્ટ્રેટ કહ્યું, 'તમે યુદ્ધિમાન અને ચાલાક છો. એટલા માટે તમારા વડાએ તમેને અહિં મોકલી આપ્યા હતા, પણ તમે તો આ કામને અધુરું છોડીને ગયો છો.

“હું હવે શું કરી શકું તેમ છું. મામલો એવો પોલીસો છે કે, ખુનીશું પકડાવું અસંભવ જેવું છે.

“મોટા અફસોસની વાત છે કે, આવા લયંકર અપરાધીઓ નિડર થઇને જંગલોમાં મોજ ઉડાવી રહ્યા છે મેજસ્ટ્રેટ કહ્યું.

“પતો ન લાગવાતું એક ખાસ કારણ છે. રામસિ હું કહ્યું.
‘શું.’

“જે ગૃહસ્થનું ખુન થયું, તેના નામ ગામનો જે ખરાબર પતો મળતો, તો આ મામલાનો ભેદ ખુશ્તો કાંઈ મોટી વાત નહોતી.

“તો શું તેના નામ ગામનોએ પતો ન મળ્યો ?

“હા. નહીં.

“ખેર, પણ રૂપચંદ દરોગાના સંબંધમાં તો નામ ગામની કાંઈ અડચણ નથી, તો તે મામલાનો નીવેડો હજી સુધી કેમ ન આવ્યો ?

“જ્યાં સુધી હું સમજી શક્યો છું-મારી માન્યતા થઇ છે, ત્યાં સુધી રૂપચંદ દરોગો પણ આ ભેદી મામલામાં માર્ગો મયો છે, સાધારણ કે સ્થાનિક માણસનું એ કામ નથી.

“હું ધારું છું કે એ તમારો ખાલી ભ્રમ છે. કેમકે પેલી ટ્રોળીને જે હેવાલ તમે સંભળાવ્યો છે, તેની સાથે રૂપચંદના મામલાવાળી કાંઈ વાત સંબંધ ધરાવતી કે બંધબેસતી આવતી નથી રૂપચંદને તેમા કાંઈ પ્રકારનો સંબંધ હોવો અસંભવિત છે.

“હું ખાત્રીથી માનું છું કે, રૂપચંદના ખુન સાથે આ મામલાને અવશ્ય સંબંધ છે.

“તો શું તમે હવે જાણો.

“રહીને શું કશું ? આ કેસનો ફેસલો જે આજ આવવાનું

કહો, તો તે નહિં બનવાળેમ છે. કાશુ જાણે તેની પાછળ કેટલો વખત વિતાડવો છે.

“અંગુડીનું શું કર્યું?”

“તેને મારી પાસે રહેવા દે.

“કેમ?”

“કદાચ કોઈ વખતે તેના આપારે પ-તો મળી જાય.”

“તેની ઉપર જે N. K. T. લખેલું છે તેના તમે શું અર્થ કરો છો?”

“કોઇનું નામ છે.

“કોઇ બંગાળીનું નામ?”

“તે કેવી રીતે કહી શકાય? ગમે તેનું પણ નામ હોઇ શકે છે.

“જરા જુઓ તો આ ત્રણ અક્ષરોથી કયા કયા નામ થઇ શકે છે, પછી એ નામો પરથી પ-તો લગાવી શકાય.

“એ ઉપાય અજમાવી ચુક્યો છું, પણ તે સફળ ન થયો.

“તો હવે શું કરવા ધાયું” છે?

“કલકત્તા જઈશ- હાલનો આ તપાસ મેં છોડી દીધી છે.

મેજાસ્ટ્રેટ પણ પછી વધુ આગ્રહ કરવાનું વર્થ સમજી કલકત્તા જવા માટે પોતાની સમ્મતિ દેખાડી, તેજ દીને સાંજે રામસિંહ કલકત્તા ઉપડી ગયો. સઘળી મહેનત બરબાદ ગઇ?

રામસિંહ કલકત્તામાં ગયા ગયો ખરો, પણ તેનું મન તે ચિન્તા માથી મુક્ત થઇ શક્યું નહિ. તેણે આ કરતાં પણ વિશેષ ભેદી અને પેચીલા મામલામાં પોતાની ચાલણી અને હિંમતને ઝળકાવી દીધી હતી, તે સઘળી આ મામલામાં નિષ્ફળ ઉતરવાથી ઝાંખી

પડવા લાગી આ અદ્ભુત ભેદી અને જટીલ મામલાને ફેડી નાંખવામાં રામસિંહ અસમર્થ જણાવાથી તેના ઉપરીઓ પણ તેની પર નારાજ થયા હતા.

દીવસ પર દીવસો પસાર થવા લાગ્યા—મહીનાઓ વિતી ગયા ધીરે ધીરે રામસિંહ એ મામલાની વાત પણ ભુલી ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

અજવાળું—નવો લેખાસ—નકલો બેગમ.

સાંજનો સમય છે. સૂર્ય પોતાના મંદમંદ કીરણો સાથે પશ્ચિમના મુલકોને પ્રકાશિત કરવા માટે ઉતરી રહ્યો હતો. આ સમયે કલકત્તાની એમહરટ્ સ્ટ્રીટમાંથી ડિટેક્ટીવ રામસિંહ સાધારણ ગૃહસ્થના પોશાકમાં પસાર થતો નજરે પડે છે.

રામસિંહ બધારે એમહરટ્ સ્ટ્રીટમાંથી હરીતકી બગાની તરફ વળ્યો, ત્યારે ત્રણ માળના એક મકાનના દરવાજા પર એક જનાના માડી ઉભી રહેલી તેની નજરે પડી, ગાડીમાં મોતીઓની ઝાંધર ખુલી રહી હતી. બહાર રેશમના પરદા લટકી રહ્યા હતા, આબુખાબુ સાંધસ ટહેલી રહ્યા હતા. ગાડી બે ઘોડાની હતી. અને તેમાં બેસનારની રાહ જોઈને તે ઉભી રાખવામાં આવી હતી.

રામસિંહ જણ્યો હતો કે, લાંબો વખત થયા આ મકાન ખાલી

પડ્યું હતું. તેમાં એકાએક કોઈ મોટા દુઃખના અભીરને રહેલા જોઇને તેને જોવાની ઇચ્છા થઇ તેથી તે ત્યાં જ રોકાઇ ગયો, કુપી પોલિસનું એ કામજ છે.

થોડીવાર પછી અમુક પોશ્તાકમાં સજ થયેલી એક સ્ત્રી ગાડીમાં ચાવીને બેઠી, અને ગાડીના દરવાજા બંધ કરવામાં આવ્યા ગાડી ઝડપથી દક્ષિણ તરફ ઉપડી ગઇ પરંતુ પેલી સ્ત્રી જેવી ગાડીમાં બેસીને ખુરબો જરા હકાવી બાહરની તરફ જોવા જતી હતી કે, રામસિંહે તેના ચહેરા જોયો તેને મોટી અભયથી ઉપજી.

ગાડી ચાલી ગઇ; રામસિંહ તે મકાનની પાસેના દુકાન ઉપર જઇ બેઠો. દુકાનદારને તેણે કહ્યું:-“કેમ લાઇ, છો તો ખુશીમાં ?

દુકાનદાર રામસિંહને ઓળખી શક્યો નહીં, પણ તે ક્યાં કલકતાનો દુકાનદાર ! ઓળખાણ પીછાન સાથે તેને શું સંબંધ ? તેણે ચટ જવાબ દીધો:-“જી, હા; આનંદ છે. આપ પણ મજેહમાં છો

‘હોને ? ખુર મજેહમાં, બલા. આ તમારી પાસેનું મકાન કોણે ભાડે રાખ્યું છે, કહી શકશો ?

“કેમ, માંસ ખાસ જરૂર છે ?

“અમે તેને ભાડે લેવા માંગીએ છીએ, વાતચીત પણ થઇ ચુકી હતી.

‘તે ક્યારની વાત છે, ! લગભગ ત્રણ મહીના થયા તો એ ભાડે દેવાઇ ચુક્યું છે.

‘હું તે પહેલાની વાત કરૂં છું.

“આટલી સુદત સુધી કલક-વામાં તે કોઇ મકાન ખાલી રહી શકે કે !

“પણ આ મકાન તો ઘણા દીવસ થયા ખાલી પડ્યું હતું. હમણા તે કાણે બાડે રાખ્યું છે ?

“કાણે જાણે કયાંકના નવાખ છે.

“નવાખ ! એક નવાખ સાહેબ શું અહીં રહે છે ?

“તે કાંઈ ચોક્કસપણે કહી શકાતું નથી

એટલામાં કાંઈ અહરથ જેવો માણસ તે દુકાન પર કાંઈ ખર્ચ કરવા આવ્યો. દુકાનદારને ઓર્ડર આપીને તે રામસિંહ તરફ ફર્યો અને બોલ્યો:—“ કેમ છો સાહેબ ?

“હું પુછતો હતો કે આ બાજુનું મકાન કાણે બુકે લીધું છે ?

“આ મકાન ! હા, તે મકાન તો એક બેગમ સાહેબાએ રાખ્યું છે.

“આ દુકાનદાર તો કાંઈ નવાખ કહે છે, આપ બેગમ કહો છો. દુકાનદાર ઓર્ડર પ્રમાણેની વસ્તુઓ પેલા અહરથ સામે મુઠાં બોલ્યો; “શું બેગમ હોવાથી તેમ તેમ નવાખ ન રહી શકે ?

‘નહીં, નવાખ નથી. બેગમ વિધવા છે પેલા ગૃહસ્થે કહ્યું.

“તે કયાની બેગમ છે, કાંઈ જાણો છો ? રામસિંહે પુછપરછ ચાલુ રાખી.

“નહીં, એ સઘળું કાણે પુછવા ગયું છે, અને પુછવાથી મતલબ પણ શું ? હા, લોકો કહે છે કે પંજાબના કાંઈ લાગતી બેગમ છે.

પેલો અહરથ ચાલ્યો ગયો. દુકાનદાર પાસેથી બીજી કાંઈ વત મળવી અશક્ય ધારી રામસિંહ પણ ત્યાંથી ઉઠી ગયો. તે થોડે દૂર ઉભો રહી મનમાં કાંઈ વિચારવા લાગ્યો, અંતે કષાળ કુટી માણા તરફ ચાલતો થયો. માણામાં જઈને કેટલાક કોન્સ્ટેબલોને સાદો

પોશાક પહેરાવી, કેટલીક વાતો સમજાવી યેગમ સાહેબાના મકાન પાસે હાજર કરી દીધા સઘળા છુપી પોલિસના માણસો એક બીજાથી બળે હાથના છેડા પર લેલા હતા. આ પ્રકારે બહારનો બંદોબસ્ત કરીને રામસિંહ મકાનની અંદર ધુસ્યો, યેગમ સાહેબા હજી બહારથી આવ્યા નહોતાં.

એક દરવાન એક સ્ટુલ પર બેઠો હતો. તે રામસિંહને દાખલ થતો જોઇ આંખોના ડોળા ચઢાવી બોલ્યો, “તમે કોને મળવા માંગો છો ?

“હું” મોહિનો એક વેપારી છું. યેગમ સાહેબાના પધારવાની બબર સાંભળીને આવ્યો છું. જો કંઈ ખરીદી કરે તો અમેને બે પાંચ રૂપીઆ પેદા થાય. તમારા કારભારી સાહેબ ક્યાં છે ?

“કારભારી અહીં નથી રહેતા.

“તો બીજા કોઇ અમલદારો છે કે નહીં ?

“હા એક અમલદાર છે.

“ક્યાં છે ?

“પાસેની રમઝાન હશે. પરંતુ અગત્યના લોકોને રજા વખતે અંદર જવાનો હુકમ નથી.

“બલે, ન જઇ શકાય તો કાંઈ નહીં. તમે બોલાવી આવો. જો કોઇ વસ્તુની ખરીદી થશે તો તમને ઇનામ દઈશું. મોટા લોકોને ત્યાં અમે જઇએ છીએ તમારે તેના દરવાનોને ઇનામ આપવાનો અમારો ધારો છે.

દરવાને ‘બાબુ બાબુ’ કહીને સાદ કર્યો, એક ગોરા રંગના બાબુ બહાર આવીને બેલ્યા “શું છે ?”

દરવાન હળુ બોલવા નહોતો જાણ્યો કે, રામસિંહ વચ્ચે બોલી પડ્યો, “આપને મળવા માગું છું.”

“કેમ શું કામ છે ? બાપુએ કરડાપૂથી પૂછ્યું.

“શું આ મકાનમાંજ બેગમ સાહેબા ઉતર્યા છે ?

“હા આ મકાનમાં કેમ, તમારે કંઈ કામ છે ?

રાધા બજારમાં અમારી મોટી દુકાન છે, રામસિંહે અડાબતી લાલટન, ફાનશ, ટ્રન્ક, ગાલોચા અને ખીજા અનેક પ્રકારની એક્ક-આરામની વસ્તુઓ અમારી દુકાનમાં રહે છે. કલકત્તા અને જીલ્લાના મોટા મોટા જમીનદારો અને શ્રીમંતોને ત્યાં અમારો માલ જાય છે, આપ પણ અમારે ત્યાંથી માલ ખરીદ કરો, એટલા માટે આવ્યો છું.”

“હમણાં અમેને કોઈ ચીજની જરૂર નથી.

“જ્યારે પણ જરૂર હોય, ત્યારે જો આપ અમારી દુકાન પરથી ખરીદી કરશો, તો અમે આપને એક રૂપિયા પાછળ એક આના પ્રમાણે કમીશન આપીશું.”

“હું કંઈ હલાલ નથી બાપુ કાંઈક ઉશ્કેરાઈને બોલ્યો. “તેમ માલેકનો નિમકહરામ નોકર નથી, જે કમીશન મને આપશો તે પાછું અહીં જમા થશે.

“અમે આપને બજાર લાવેજ માલ આપીશું. આપ ચાહો તો બજારમાં જઈ ખાત્રી કરી શકો છો.

“પણ અમેને હમણાં કોઈ ચીજની જરૂર નથી.

“હું કંઈ એમ નથી કહેતો કે આપ હમણાંજ સોદો કરો; જ્યારે આપને જરૂર હોય, ત્યારે જોઈર આપજો. બેગમ સાહેબાનું મકાન ક્યાં આવ્યું ?

“તેમના મકાન સાથે તમોને શું લાગે વળગે ?

“આપ શુસ્તે ન થાઓ, એક મોટા માણસ આવ્યા છે, તેમની કનેથી બે પૈસા મળવાની વેપારીઓને સ્વાભાવિક આશા રહે છે.

“તો પછી મક્કનથી શું મતલબ ?

“મોટા ભોકોને ત્યાં વખતો વખત ઉધાર માલ બ્યા કરે મહીને બે મહીને ખીલ મોકલીને રૂપીયા વસુલ થયા કરે છે, તો પછી તેનું સ્થળ જાણ્યા વગર કેમ કામ ચલે ?

“જ્યારે તમારી દુકાનપર ઉધાર માલ લેવા આવીએ ત્યારે ટેકાણું પુછજો.

“આપ નારાજ ન થાઓ. અમે મોટા મોટા અમીરોને ત્યાં જઇએ છીએ, જીલ્લાના અમીરો, રાજા, મહારાજાઓ અહીં આવે છે. તેમના કારભારીઓ સાથે અમારો ઘડો સંબંધ છે, પણ કેટલે આવી રીતે ટેકાણું જાણવા માગતા તો નાક ચડાવતા નથી જોયા.

“સાહેબ, તો જો નાક ન ચડાવતા હોય, તેમની પાસે જાઓ. અહીં આવવાથી કંઈ ફાયદો નથી. જાઓ નાહક વખત ન ગુમાવો.

આ વખતે ઐગમ સાહેબા આવી પહોંચ્યા. દરવાને રામસિંહનો હાથ પકડીને કહ્યું ‘તમે હમણાં અહીંથી ચલ્યા જાઓ. ઐગમ સાહેબા આ રસ્તથી અંદર જવનાં છે.

‘હું આપ સહેબન રમમાં બેસું છું. હજુ કેટલીક વાતો કરવાની છે.’

બાલુએ આંખો ચઢાવીને દરવાનને કહ્યું. “એને બહાર કાઢો.

દરવાન રામસિંહનો હાથ પકડીને તેને દરવાજા બહાર સડકપર બેઠી મથો સડકપર ઉભા ઉભા રામસિંહે જોઈ લીધું કે, ઐગમ

સાહેબા અંદર ગઇ, આ વખતે તે બેગમ સાહેબાનો ચહેરો જોઇ શક્યો નહીં, પરંતુ તેના મનનો સંદેહ લાગ્યો, તેની માન્યતા અજબુન થવા લાગી. તેણે તુરત બહાર ઉભેલા વેશધારી કોન્સ્ટેબલોના કાનમાં કાંઇ વાત કરી અને પોતે એક લાડાની ગાડીમાં બેસીને ત્યાંથી રવાના થયો.

રાતના નવ વાગતે રામસિંહ યાળામાં આવી પહોંચ્યો. એમહરુટ રટ્ટીમાંથી ગાડીમાં બેસી તે સીધો પોતાના ઉપરી પાસે ગયો તેની સાથે સલામ મસલાત કરી તે અત્યારે ફેટલાક પોલિસ કોન્સ્ટેબલો સાથે યાળામાં આવ્યો. અને પોશાક પહેરી બહાર નીકળવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા. તેટલામાં એમહરુટ રટ્ટીમાં આપેલા કોન્સ્ટેબલોમાંથી એકે આવીને ખબર આપી કે, ‘આશરે એક કલાક પહેલાં બેગમ સાહેબા એક ઘોડાગાડીમાં સ્વાર થઇને ક્યાંક આવી ગઇ છે. તની પાછળ દયાળસિંહ ગયો છે આ ખબર આપવાને હું ક્યારનો તમેને જાણના હતા.

બેગમસાહેબાનાબહાર આવી જવાના ખબર સાંભળીને રામસિંહના મનમાં જરા ચિન્તા થઇ, અને હવે અહીં ક્ષણરૂર પણ થોભવામાં હાની સમજીને રામસિંહ બેગમ સાહેબાના મકાન તરફ કોન્સ્ટેબલોને લઇને ચાલ્યો. રાતને વખતે એકાએક કોઇના મકાનમાં પ્રવેશ કરવો એ કાંઇ અસાધારણ અપરાધ નથી છતાં તે બે કોન્સ્ટેબલો લઇ અંદર ધુસી ગયો જ્યાં દરવાજા બેઠો હતો તે સ્થાન ખાલી હતું, બાબુ સાહેબનો રૂમ પણ ખાલી હતો. ટુંકમાં બેગમ સાહેબનું મકાન એકદમ સુનકાર હતું. કાંઈ પણ અવાજ સંભળતો નથી, તેમ કોઈ માણસ પણ દેખાતું નથી. આ વિશાળ મકાનમાં એક ખૂણામાં માત્ર એક દીવો સળગી રહ્યો છે.

રામસિંહ પામી ગયો કે, આ બેગમ અસલી નહિ પણ નકલી છે. તેની આ માન્યતા ખોટી નહોતી, તે સમજ્યો કે આ સંધ્યા દરેખ બનાવડી બેગમના છે. ~~આ બેગમ~~ વનવાસીની મરિયમજી-બેગમ બનીને હિન્દની રાજ્યધાની કલકત્તામાં આવી રહી હતી.

રામસિંહ, મરિયમને બરાબર રીતે જોઇ શક્યો હોત જો તેનો ચહેરો સ્પષ્ટ નિહાળી શક્યો હોત, તો તેજ વખતે તેને કેદ કરી લેત, પરંતુ શંકામાં ને સંદેહમાંજ આ ચાલાક ચકલી ઉડી મઘ ? કોઇપણ પ્રકારના આધાર કે આધીતી વગર તે તેણીને પકડી શક્યો નહિ. કદાચ તે ખરેખર કેઇ બેગમજી હોય તો ? મતલબ કે રામસિંહે તેણે સ્પષ્ટ રીતે જોયેલી નહિ, તેથી તેને નહિ પકડવામાં ભુલ કરી એમ પણ કહી શકાય નહિ.

મરિયમે રામસિંહને જોઇ લીધો હતો. અને જ્યારે તેણીએ મકાનપર આવીને સાંભળ્યું કે, એક માણસ અહિં તપાસ માટે વેપારી બનીને આવ્યો હતો. ત્યારે તેણીએ અહિં રહેવામાં સલામતી જોઇ નહિ. બસ ઝટ ત્યાંથી ઉઠાંગરી કરી પોતાના માણસો સમેત તે રવાના થઇ ગઇ.

રામસિંહે પણ ખાત્રીથી માની લીધું હતું કે આ બેગમ તેની જીના મીત્રમાંની એક હતી જેણે નવાં લેખાશ અને ચીસ ઝડપ ભરી નાશ ભાગે રામસિંહના હૃદયમાં નવું અજવાળું કર્યું.

પ્રકરણ ૮ મું.

ફરીથી-શિકારની પાછળ શિકારી

રામસિંહના અફસોસનો પાર રહ્યો નહિ. હાથ લાગેલો અપરાંધી આંખમાં ધુળ નાખીને રડ્યકર થઇ ગયો રામસિંહની સઘળી કોશ્ચીય ધુળમાં મળી ગઇ. હા હજી એટલી આશા રહી જે કે માડીની પાછળ દોડતો ગયેલો દયાળસિંહ કાંઇ ફરી શકે અને તે પાછો થાણામાં આવી કાંઇક સારા સમાચાર આપે ગમસિંહ સઘળા કોન્સ્ટેબલો સાથે પાછો થાણામાં આવ્યો અને દયાસિંહના આવવાની ઇન્તેજરીથી રહ જોવા લાગ્યો,

આશ્ચર્યે દોઢ કલાક પછી દયાળસિંહ હાંફતો હાંફતો થાણામાં આવી પહોંચ્યો રામસિંહે તેને પુછ્યું ક્યાં ગઇ.

દયાળસિંહે કહ્યું “ બલીમાઘટા સ્ટેશન પર તેની ગાડી ઉભી રહી આ વખતે ટ્રેન સ્ટેશનમાં જ હતી, બેગમ સાહેબાના માથુસો ટીકીટ કઢાવી આવ્યા અને બેગમ સાહેબા ગાડીમાં ચડીને રવાના થઇ ગઇ.

“ ટીકીટ ક્યાંની લીધી છે.

“ ડાયમંડ હાઇવરની. હું એક બીજી કામ કરતો આવ્યો છું.

શું ! રામસિંહે આતુરતાથી પુછ્યું.

દયાળસિંહ-“ સ્ટેશન પર જઇને જોયું કે, બેગમ સાહેબા પલાયન થવા ચાહે છે, ટ્રેન ઉપડવાની સાથેજ મેં ડાયમંડ હાઇવરની

રેલવે પોલિસ પર એક ટેલીગ્રામ રવાના કરી દીધો કે, એક સ્ત્રી બેગમના લેમશમાં શહી શરન્ગમની સાથે ફર્ટ કલાસમાં બેસી ડાયમંડ હારબર જવા ઉપડી છે બેગમ હમણા જો કે અપરાધી નથી. પણ થવાની છે તેની પર અહિંની પોલિસને મોટો મદદ છે. ત્યાંની પોલિસે ખુબ સાબચેત રહેવું. એવું ન થવા પમે કે, તેણી પોલિસની પ્રત્યક્ષ જાળ તોડીને ત્યાંથી છાકરી જવા પામે.

“ શાખાશ / ખુબ કરી. રામસિંહે આનંદમાં આવી જઇને કહ્યું અને દયાળસિંહની બુદ્ધિની તારીફ કરી.

રામસિંહ તુરંત ત્યાંથી દયાળસિંહને સાથે લઇ સ્ટેશન પર પહોંચ્યો. સ્ટેશન પર ટ્રેન હાજર નહોતી. એટલે રામસિંહને કચ્છ્યાત પોનાના વેગને અટકાવવો પડ્યો પરંતુ તે ત્યાં નકામે ન બેઠો, તેણે ડાયમંડ હારબરની પોલિસને પાછો રોક તાર કર્યો. અને તે પછી પોતે, બેગમ સાહેબાની ચાલાકી અને તેને પકડી પાડવાનો સુયોગ એ બંને બાબતની મનમાં પ્રશંસા કરવા લાગ્યો.

રામસિંહ સ્ટેશનના ફર્ટ કલાસ વેસ્ટીંગ રૂમમાં એક આરામ ચેર પર પડ્યો હતો. થોડીવાર પછી તેનું ધ્યાન સામેની ધડીયાળ તરફ ગયું અને એકદમ ઉઠીને બેઠો. તે મનમાં બબડ્યો “ હજી સુધી જવામ કેમ ન આવ્યો ગાઠી તો ત્યાં પહોંચી મજા હશે. તે હજી વંદુ ત્રિચાર કરે તે પહેલાં ડાયમંડ હારબરની પોલિસ તરફનો તાર આવ્યો તેમાં લખ્યું હતું કે, બેગમના લેમશમાં એક પણ સ્ત્રી અહીં ઉતરેલી જોવામાં આવી નથી. ચર પાંચ નીચા દરજ્જાની સ્ત્રીઓ ઉતરી હતી સવગીની ટીકીટો થડ કલાસની હતી. ફર્ટ કલાસની એક ટીકીટ હતી, પણ તે છાવણીના એક યુરોપીયનની હતી.

જવાબ વાંચીને રામસિંહ મનમાં બોલ્યો, “અજરૂક મરીયમે દગો દીધો, ડાયમંડ હારબરની ટીકીટ કઢાવીને વચમાં કોઇ સ્ટેશન પર ઉતરી પડી છે જ્યાં ઉતરી હશે ત્યાં ટીકીટ તો આપી દીધી હશે. ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટો આ લાઇનોમાં રહે છે પણ કેટલીક ?

તેજ વખતે ડાયમંડ હારબર જવાને એક ગાડી તૈયાર થઇ. રામસિંહ અને દયાળસિંહ બંને તેમાં ચડી બેઠા. ઉપડવાનો ટાઇમ થતાં ફક ફક ધુવો કહાડતી રેલ્વે ચાલતી થઇ.

રામસિંહ દરેક સ્ટેશન પર ઉતરી સ્ટેશન માસ્તરને પુછતો જતો હતો કે, ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટવાળી કોઇ સ્ત્રી અહીંયા ઉતરી હતી ખા નહીં ?

રામસિંહ અત્યારે પોલિસ અમલદારના પોતાના અસલ ડ્રેસમાં હતો તેનો ડ્રેસ જોઇને સ્ટેશન પરના સમ્બળા નોકરો તેના પ્રશ્નોનો યોગ્ય ઉત્તર આપવામાં દીલ કરતા ન હતા. ડાયમંડ હારબર સુધીના દરેક સ્ટેશનો પર આ પ્રકારની પુછપરછ શરૂ રાખવામાં આવી હતી. પરંતુ છેવટે ડાયમંડ હારબરમાં રામસિંહ કાઇપણ ખબર મેળવ્યા વગર ઉતર્યા કોઇ પણ સ્ટેશન પર કોઇએ પૂછ તેવી એક સ્ત્રી ઉતરતાં જોઇ નહોતી. એથી રામસિંહની અન્યથાનો પાર ન રહ્યો.

જ્યારે ડાયમંડ હારબરમાં પણ કાંઇ પતો ન લાગ્યો, ત્યારે રામસિંહે દયાળસિંહને પુછ્યું. ‘તેણીએ ફર્સ્ટ’ ક્લાસની ટીકીટ કઢાવી તે તમે તમારી આંખોથી જોઇ હતી ?

“જ્યારે બેગમ સાહેબના માણસો ટીકીટ લેવા ગાટે ટીકીટ ઓપીસ આગળ ગયા ત્યારે હું તમની પાછળ ચઇ ગયો. ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટવાળી બારી પાસે વધુ બીડ હોતી નથી. હું બહાર જોઇ શક્યો કે

તે ટીકીટ ફર્સ્ટ ક્લાસની લેવામાં આવી, અને તે ડાયમંડ હારબર-
નીજ હતી.

“ તમે બેગમને ગાડી પર ચડતાં જોઈ હતી ? ”

“ તેણી ગાડી પર ચડી, તે મેં મારી આંખોએ જોયું છે. જો
માર્ગ પાસે વારંટ હતો, તો હું તેજ વખતે પકડતો. જો આપ હો
તો પણ પકડી શકત. પરંતુ હું એક સાધારણ ક્રાન્સટેબલ એવા
કામમાં કેમ હાથ નાખી શકું ? વગી આ વાત પણ નકકી નહીં કે,
તે અસલી બેગમ છે या નકલી છે.”

રામસિંહ ટીકીટ એક કરવાવાળા પાસે ગયો અને કહ્યું. “બુઝો
મીસ્ટર, અમારો એક અપરાધી અહીંયા નાસી આવ્યો છે, અને તે
એક ચોર છે. પહેલા જે ટ્રેન આવી, તેમાં બેસીને તે અહીં આ-
વેલી છે. તેનો ધણો ખર્ચ પતો. પણ લાગ્યો છે. હું તે સંબંધમાં
તમને થોડા પ્રશ્નો પૂછવા માગું છું, આશા છે કે, તમે તેના ચરા-
બર જવાબ આપશો. આ વાત ખ્યાલમાં રાખશો કે, અમે મહા
બ્રિટીશ સરકારના અપરાધીનો પતો મેળવવા આવ્યા છીએ,

“આપને જે કંઈ પૂછવું હોય તે પૂછો, હું જે કંઈ જાણતો
હોઉંશ, તે છુપાવવાનું કારણ નથી. પેલા ખુર્શી કલાકે કહ્યું”

“શું તે ટ્રેનમાંથી ફર્સ્ટ ક્લાસ ટીકીટનો એક પણ પેસેન્જર
નથી ઉતર્યો ?

“હા એક પેસેન્જર હતો. પણ તે સ્ત્રી નહીં, ડાવણીને એક
અંગ્રેજ હતો.”

“અરુ તે એકજ ટીકીટ હતી ?”

“જી. હા. અને તે વખતે તપાસ કરવાને માટે પોલીસ પણ
અહીંયા હાજર ઉભી હતી.”

“ કોઇ અમીરી પોશાક પહેરેલી સ્ત્રી નહોતી ઉતરી ?

“ જી, નહીં, ફક્ત ચારપાંચ હલકા દરજ્જાની સ્ત્રીઓ ઉતરી હતી. તે બધી ટીકીટા થર્ડ ક્લાસની હતી.

“ તે સઘળીઓના ચહેરા તમે ઓળખી શકો ?

“ નહીં. તેની સામે એક ધ્યાનથી જોવાનું થોડું હોય છે ? અસાધ્ય આપીને પસાર થતાં જાય. હા, એટલું યાદ છે કે, સઘળી. ઓના કપડાં મેલાં હતાં અને તેની પાસે એક એક કપડાં વિગેરેની પોટલી હતી.

“ તેમાં કોઇ ૨૪-૨૫ વર્ષની સરખા અને જોરા શરીરની સ્ત્રી હતી ?

“ જી, નહીં અને કદાચ હોય તો તે મારા ખ્યાલમાં નથી. જ્યારે ટ્રેન આવી ત્યારે તો હું સુતેલો હતો, એક ખલાસીએ આવીને મને જગાડ્યો હું આંખો ઓળતો ઝડપથી ઉઠીને મારી ડ્યુટી પર હાજર થઇ ગયો. પેસેન્જરોનું ટોળું ધકકાધક્કી કરતું ટીકીટા આપીને પસાર થતું હતું, તેમાંથી તેવી કોઇ સ્ત્રીને માટે અનુમાન કરવું મુશ્કેલ છે. વળી જ્યારે તેમ કરવાનું કોઇ ખાસ કારણ ન હોય, તો પછી ધ્યાન પણ કેવી રીતે રહે ? આપની તરફના તારને લીધે રેલવે પોલિસ નિઃસંદેહ ધળીજ તકેદારી રાખીને ઉભી હતી.

રેલવે પોલિસને પુછપરછ કરવા છતાં પેલી મેલાં કપડાવાળી સ્ત્રીઓના સંબંધમાં કોઇ જાણવા જોગ ન મળ્યું. ત્યારે રામસિંહ ચિન્તાતુર અને નિરાશ થઇને કલકત્તા તરફ પાછો ફરવાને તૈયાર થયો. પુછવાથી જાણ્યું કે કલકત્તા ઉપડવા વાળી ગાર્ડને હજુ વાર છે. તેથી વેઇટીંગ રૂમમાં જઈ તે એક આરામ ખુરશી પર પડ્યો.

રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો, આ બેગમ ખીજ કાંઈ નહીં. પણ જરૂર પેલી મરીયમજ છે. પણ શું મરીયમ કાંઈ જાદુ મંતર જાણે છે કે, પંખી બનીને ઉડી ગઈ? ઘણા ઘણા ચોર છુટારા જોયા, મોટા મોટા ઠગો અને બદમાશોની ખોડ બુલાવી દીધી; પરંતુ આવી ચાલાકી ક્યાંઈ ન જોઈ! પોલિસની હાલચાલ પર આ રીતે નજર રાખીને આમ બે ઘડક રીતે કોઈને નાસી જતાં નથી જોયાં મરીયમ મનુષ્ય સ્ત્રી છે या કાકણ? મરીયમ સ્ત્રી છે, છતાં ખરેખર પુરૂષોના પણ કાન કાપે તેવી છે!

ટ્રિકીટનો ઘંટ વાગ્યો. પેસેન્જરો ટીકોટ કઢાવા માટે એક બીજા પર તુટી પડતા હતા. પગુ આ ગડગડ બંધી માત્ર થઈ કલાસની બારી ઉપર થતી હતી-ફર્ન્ટ યા સેકન્ડમાં નહીં. રામસિંહ ખીરસામાંથી ચીકટ કાઢીને દીવાસળીથી તેને સળગાવવા જતો હતો તેટલામાં એક યુરોપીયન ચમચમતા ખુટ પહેરીને તેની પાસેથી પસાર થતાં તેની આડફટ લાગવાથી દીવાસળી તેના હાથમાંથી પડી ગઈ.

રામસિંહ તે યુરોપીયન ગૃહસ્થને અદ્યથી સલામ કરી, અને ચોક્કસ તથા દીવાસળીની પેટી પાસેના ટેબલ પર મુકી ઉભો રહ્યો.

સાહેબ ઘણો લાયક હતો તેણે હસીને કહ્યું. “ એક જાઓ બાપુ તુમ તો કલક-નેકે પુલિસ માલુમ હોતે હો.

રામસિંહ ખુરસીપર બેઠો અને બોલ્યો. “ જી, હાં હમ કલક તે કે પુલિસ હૈં.

“ ચહાં કિમ બીગે આગે હો? સાહેબે પુછ્યું.

“ હમારા એક ગાસામી (આરોપી) બાગ ગયા હૈં.

“ ઉસે પકડ પ્રાયા?

“ જી, નહીં.

“ યહ કેસા આસામી હૈ.

“ એક ઔરત હૈ.

“ ઔરત ! ઔરત ભાગ ગઇ હં ! સાહેબે અજાન થઇને પુછ્યું.

“ તહેકીકાન હો રહીથી; ખમર પાનેહી નિકલ ભાગી હૈ.

યહ કેસી ઔરત હૈ ?

“ ઉસકી ઉમ્મર ૨૪-૨૫ વર્ષકી હોગી બદન ખુબસુરત ત સુડોલ હૈ. અબી જો ગાડી આઇ, ઉસસે પહેલેકી ગાડીમાં સવાર હો વહ યહા આઇ હૈ. ઉસકો ટીકીટ ફર્સ્ટ ક્લાસકી થી.

“ જોશ, તખતો ઉસને હમકો બી ઘોખા દીયા.

“ અમ જીસ ઔરતકી ખાત કર રહે હૈં, કયા ઉમસે આપકો મુલાકાત હુમ થી ? રામસિંહે આતુર થઇને પુછ્યું.

ખાલી મુલાકાત નહી વો દગા બી દે ગઇ હય.

“ એસા ? હમસે યદિ આપ સમ હાલ ખયાન કરોગે તો દયાવાન ખિટીશ સરકારકો એક પેચીલે મામલેકા પના મીઝનેમેં બહુત કુચ સહાયતા હોગી.

“ હમ ઉસી ટ્રેનસે યહાં આયા અખ લોટ રહા હૈ જખ હમ સ્ટેશન પહુચા, તખ ગાડી છુટનેકોહી થા, હમારા નોકર હમારે પીછે થા. હમ ટીકીટ કયા નહિ શકે ? ડાયમંડ હારઅરમેહી સમ દામ દે દેગે, ગાડીમેં ચઢે. તો દેખા એક સુંદર ઔરત અકેલી જોડી હૈ

“ ઉસકી ઉમ્મર અદાજ કીતની હોગી ? ઉસકે કપડે કેસે થે ?

“ એક મેલા કપડા પહને હુમથી ઔર એક મૈલેહી કપડે બશબદન હાંકા હુઆથા, જહાં જોડીથી ઉસકી પાસહી એક ગાડી રખખી હુમથી

हमने उसे देखा और मनमें सोचा की अनंगन औरतने समझे भिगर इस्टे क्लासमें डेरा जाला हय. उनको हमने पुछा: " तुमहारा टीकीट कहाँ है. ? टीकीट उसके पाये हाथमेंथी वह उसने दीया दीया देखा तो टीकीट इस्टे क्लासका है. मुझे यडा ताज्जुब हुआ, क्योंकि उसके कपडासे तो वह इस्टे क्लासकी मुसाफिर भावुम नहिं होती थी. हमने उससे कहा " हम जले आहमी हैं- तुम औरत हो, अके आत पूछते हैं "

उस औरतने हलके अवाजसे कहा " क्या ?

" क्या तुम अहोत सुणी हो ? हमने पुछा.

" नहीं साहेब में भरीय औरत हूं.

" तब पहलेसे दरजेकी गाडीमें सवार हो क्यों सहर कर रही हो ?

" सहर दुरकी नहीं है, जय रोजनपर आरि तो देखा अकेतरफ़ टीकीट बेनेके लीये अहुत आहमी जुके है और दुसरी तरफ़ अहुत कम है. मेने सोचाकी यहां औरतो की टीकीट कटटे है. सो वहीसे अपना टीकीट कटा बाध नाट दीया था, उतने रुपये आयुने गिन कर दे दीये उतने ले लीये. कूलीने टीकीट देपकर यहां पे गडी ला धर दी, में भी साथ साथ बैठ गछ. टीकीटमें की सय रुपये खले गये मेरे पास तीन रुपयेके सिक्के अके पैसामी पाकी न रहा.

" उसकी मन पातोसे हम तो वही समझकी उसने लुल कर की इस्टे क्लासका टीकीट ले लीया हय और नुकसान उठाया हय. हम अपना टीकीट लीयेकी यह भेठे थे; छस लीये उससे क्या. " तुमने दीया आकर न्याहा दामका टीकीट कटा लीया हय यहि जेय हो तो हम तुम्हारे लीये ले ले; और तुम्हें कम दामका टीकीट कटा दें. छससे तुम्हें छस गडीसे उतर कर दुसरी गडीसे जना होया.

ઐરતને હમરી બાન ક'યુલ કીયા. હમને દુસરેકી રટેશન પર ચર્ડ કલાસકા ટીકીટ ઉસે દીલવા દીયા ઐર તીસરે દરજ્જેકી ગાડીમેં બેઠા કર હમ આપને કમ્પાર્ટમેન્ટ મેં જા બેઠે. અમ માલુમ હુવા કી વહ બુલને વાલી નહીં, બુલાવેમેં ફસાને વાલી હૈં દેખીયે ન, કેસી ચાલાકી કે સાથ વહ વહ ચાલ ચલી હં.

સાહેબની વાત એક ચિતે સાંભળી લીધા પછી રામસિંહે પુછયું. 'જમ આપ ગાડીસે ઉતરે તમ ઉસીકા આપને દેખા થા ?

"જી" હાં; દેખાયા.

"શીર કહાં ગઇ, વહ શાયદ આપને નહીં દેખા.

"જમ હમ રટેશનસે બહાર આ આપની ગાડીમેં બેઠને ચલે, તમ વહ એક કિરાયેકી ગાડીમેં બેઠ ન જાને કિધર ચલી ગઇ.

આ વખતે ટ્રેન ઉપડવાની ધંટી વાગી, સાહેબ ગાડીમાં ચડી બેઠો. રામસિંહ ત્યાં બેસી રહ્યા.

પ્રકરણ ૯ મું.

પીછો-શિકારની પાછળ શિકારી (ચાહું).

રામસિંહ વેઇટીંગ રૂમમાંથી બહાર નીકળીને જ્યાં બાડની ગાડીઓ ઉભી રહે છે ત્યાં જાહેને ઉભો રહ્યા.

આ વખતે ત્યાં માત્ર ત્રણ ગાડીઓ હતી. રામસિંહે એક ગાડી-વાનને પુછયું. "હમણા જે ટ્રેન આવી. તેના પહેલાની ટ્રેનને વખતે તું અહીં હતો ?

“જી હા.” ગાડીવાને કહ્યું.

“તારી ગાડીમાં કેાઈ ૨૪-૨૫ વર્ષની યુગસુરત સ્ત્રીને તું લઈ મયો હતો ?

“મારી ગાડીમા નહીં, પણ મદારનની ગાડીમાં તેરી એક સ્ત્રી ગઈ હતી.

“મદારન તે સ્ત્રીને ઉતારીને પાછો ફર્યો છે કે ?

“હા, તે ક્યારનો પાછો આવ્યો છે,

“હમણાં તે ક્યાં છે ?

“જુઓ સામે ઉભેલી તેજ તેની ગાડી છે.

“જરા તેને બોલાવ તો.

ગાડીવાન ગાડી પરથી ઉતરીને મદારનને બોલાવી લાવ્યો. રામસિંહ તેને પુછ્યું. ‘આ પહેલાની ટ્રેનમા ઉતરેલી એક સ્ત્રીને તું ક્યાં ઉતારી આવ્યો ?

“તેને મેં કેંડાખાલ કિનારી હતી, ત્યાંથી હોડીમાં બેસીને કેાણે જાણે ક્યાં ગઈ. મેં તેને કીનારા પર હોડી સુધી પહોંચાડી દીધી હતી.

“જ્યાં તું તેણીને છોડી આવ્યો, ત્યાં મને પણ લઈ આવ.

તુરત મદારનને ગાડીનું આરણું ખોલ્યું અને રામસિંહ તથા દયાળસિંહ તેમાં બેસી ગયા થોડા વખતમાં ગાડા ધારેયે ઠેકાણે જઈ પહોંચી.

ખાડી પાસે આવીને રામસિંહે ત્યાં સુધી માંછીયોને બોલાવીને પુછ્યું. “આ ગાડીમાં બેસીને એક સ્ત્રી આવી હતી, તે બોલાવ કોની હોડીમાં બેસીને ગઈ.

માંછી અરકતઅલીએ કહ્યું “સાહેબ, તે જેની હોડીમાં બેસીને ગઈ છે, તે હજુ પાછો ફર્યો નથી, તેમ હમણાં પાછો ફરવાની વકી પણ નથી. કારણ કે ‘રત્નખાખી’ ના જંગલ સુધી જવાનો છે,

“ચાલો હું ડબલ બાકુ આપીશ, હમણાંજ મને ત્યાં લઇ ચાલો, બોલો શું કહો છો ?

‘બહુ સારું’, અમારું તો એ કામજ છે. બરકતે કહ્યું.

રામસિંહે ગાડીવાનને બાકુ આપી રવાના કરી દીધો, અને પોતે બંને જણા હોડીમાં બેસી ગયા માંઝીએ હલેસા મારવા શરૂ કર્યા અને હોડી ચાલવા લાગી.

રાતનો અમલ પુરો થઇને પ્રભાતનો ઉજવળ અમલ શરૂ થઇ ચુક્યો હતો સમુદ્રની શાન્ત સફરથી રામસિંહનો થાક પણ ઉત્તરી ગયો: છતાં તેની ચિન્તામાં વટાડો થયો નહોતો, તે મનમાં વિચાર કરી રહ્યો હતો કે આ તરફ મરીયમ ક્યાં ગઇ હશે ? માંબ-બુધું છે કે. પ્રથમ રત્નપાખીના જંગલમાં ચોર લુટારા રહ્યા કરતા હતા. મરીયમની પણ એક ટોલકી છે. મૈમનસિંગના જંગલમાંથી નીકળીને શું અહીં રહેથાણુ ક્યું હશે કે, કુલકતામાંજ રહી હશે ? કદાચ મારા તરફની લીંડચાક જાણી જઇને તે પોતાની ટોળીમાં ચાલી ગઇ હોય-જે ત્યાં પોતાની ટોળી સાથે હશે. તો અમે બે જણા ત્યાં જઇને શું કરી શકશું ? મૈમનસિંગ વાળા જંગલમાં જે સ્થિતિ થઇ તે અડીયા પણ થામ તો કદાચ ૭૫ ઉપર પણ આવી બને.

પ્રમાતનો મુર્ચ ને ન રહ્યો, જેમ જેમ બપોરનો ટાઇમ નજીક આવતો ગયો તેમ તેમ તેની ગરમી વધતી ચાલી. માંઝી હલેસા મારતા હોડી ચલાવી રહ્યો છે એટલામાં સામેથી એક હોડીને આવતી જોઇને માંઝી ન કહ્યું. ‘દરેગા સાહેબ, પેલીજ હોડી સામેથી આવતી જણાય છે. રામસિંહે પુછ્યું, કઇ.

જેમાં બેસીને પેલી સ્ત્રી ગઇ; તેણીને પહોંચાડીને પાછી ફરે છે.

રામસિંહે માંજીને હોડીને વલાણુ આપી, પેલી હોડીની તરફ હંકારવા કહ્યું, નજીક આવી પહોંચનાં હોડીના મલ્લાહને પુછ્યું “તું તારી હોડીમાં કોને બેસારી ગયો હતો ?

“જી, એક ઓરત હતી.

“તેને ક્યાં ઉતારી ?

નાદા ગામને કિનારે,

“શુ તેણી તે ગામ તરફ ચાલી ગઈ.

“જી. હા; તેણે મારું બાકુ ચુકવી આપ્યું અને પોતાના ? ગામ તરફ ચાલી ગઈ.

તેની સાથે એક ગાંસડી હતી, તે શું પોતાની સાથે લઈ ગઈ. ગાંસડી ! હા, જ્યારે તે આવી અને હોડીમાં બેઠી તે વખતે ગાંસડી હતી, પણ કિનારે ડિનરી તે વખતે એ ત્રણ કપડાં સિવાય તેના હાથમાં બીજું કંઈ નહોતું તે વખતે ગાંસડી વિષે મને ખ્યાલ પણ નહોતો. આપ અત્યારે પુછો છો ત્યારે યાદ આવે છે.

“સારું અંદર જઈને જરા જુઓ તો સહી, કાંઈ છે યા નહી.

મલ્લાહ ઉઠ્યો અને અંદર જઈને જોવા લાગ્યો જોઈને પાછો આવીને કહ્યું “ખાલુ સાહેબ, બીજું તો કાંઈ નથી ફક્ત નાળીયેરનાં છોંતરા. એ ત્રણ પાકેલા જોડ અને આલુની તરકારી; એટલો સામાન પડ્યો છે.”

રામસિંહે ખ્યાલ કર્યો કે ઠગારી મરીયમે થાપ મારવા આ સમજી વસ્તુઓ સાથે લીધી હતી, અને જ્યારે તેની જરૂર ન રહી, ત્યારે ફેંકીને ચાલતી થઈ, રામસિંહે માઝીઓને કહ્યું:—

“આલો હવે જલદી કરો. આપણે ઝંઘપથી પહોંચવું જોઈએ.

“માંઝીઓ ઝડપથી હલેસા મારવા લાગ્યા, અને બીજી હોડી ડાયમડ હારખર તરફ ચાલતી થઇ.

બપોરે બાર વાગતાને સુમારે રામસિંહ વાળી હોડી નૌદા ગામના કીનારે આવી પહોંચી. રામસિંહ અને દયાળસિંહ નીચે ઉતરી પડ્યા રામસિંહે માંઝીઓને કહ્યું “જીઓ બનશે ત્યાં સુધી તો અમે જલ-દીથી પાછા ફરશું, પણ જો એક બે દિવસમાં ન આવી શકીયે તો તમે ચાલ્યા જજો. અમે જરૂર આવશું” અને તમારું બાહું અને ઉપરાત ધનામ આપીને તમેને રાજી કરીશું,

માંઝીઓએ થોભી જવાનું કમુઝ કયું, રામસિંહ અને દયાળ-સિંહ ગામ તરફ ચાલ્યા. ગામ કહેવાથી જેવી વસ્તી ધારી શકાય, તેવી વસ્તી અહીં હતી નહીં ઘાટ બાટનુ નામ નથી માત્ર સમુદ્ર કીનારાપર દશબાર છુપડા જેવા મકાનો છે અને તે પણ જંગલી મનુષ્યાના.

રામસિંહના ત્યાં પહોંચવાથી ગામના લોકો જોવાને માટે તેમની પાસે આવ્યા સબળાએ પોત પોતાની કદપના અને તંરંગ અનુસાર તેઓને સારા નરસા કહ્યા. કાઠએ સાહેબ હોવાનું કહ્યું તો કાઠએ ફિરંગી કહ્યા.

રામસિંહે તે ટાળાને પુછ્યું “આજે સવારે અહીં કાઠ ઓરત આવી હતી ?

ટાળામાંથી એકે કહ્યું “હા. એક ઓરત નાવમાંથી ઉતરીને આવી હતી. પણ તે તો અમારી સાથે થોડી વાતચીત કરીને અહીંથી ચાલી ગઇ,

“ક્યાં ચાલી ગઇ ?” રામસિંહે પ્રશ્ન કર્યો.

“તે મને ખબર નથી” પેલાએ કહ્યું.

એક માણસે કહ્યું, 'ન્યારે હું' રાયખાંકથી અહીં આવતો હતો ત્યારે મેં એક ઘણી ખુબસુરત સ્ત્રી જોઈ હતી, તેનું શરીર સુંદર અને ભરેલું હતું."

"ક્યારે જોઈ હતી ?

"હજુ થોડીવાર પહેલાંજ, તેને મેં જોઈ ત્યાર પછી મકાન પર આવીને પાછો મેદાનમાં ગયો, ત્યાંથી લાકડાનો એક ભારો લાવ્યો અને તે લઈ આપને અહીં જોવા આવ્યો."

"રાયખાંકા અહીંથી કેટલું દુર છે ?

"આ ગામની પછી મેદાન છે અને મેદાનની પેલી પાર રાયખાંકા છે.

રામસિંહે હવે ઝડપથી કામ લાધું. બંને રાયખાંકાની તરફ ચાલ્યા રાયખાંકામાં પહોંચતા ખરર મળી કે, અહીંયા એક સુંદર સ્ત્રી આવી હતી, અહીંથી તેણે નાહી ધોઈ ખાંડ પીને પછી ગોખરપોત તરફ ચાલી ગઈ.

વખત બપોરનો હતો, તડકો જોરથી પડતો, પણ તેની દરકાર નહીં કરતાં પુર ઝડપે બંનેએ ગોખરપોતનો રસ્તો લાધો.

રાયખાંકાથી ગોખરપોત આશરે ત્રણ ગાઉ છે. ત્યાં પહોંચતા બે વાગી ગયા. અહીં પણ મરીયમ મળી નહી. ગામ લોકોએ કહ્યું કે "બે ઘડી પહેલાં તે અહીંયાં હતી" રામસિંહે વધુ પુછપરછ કરતાં જાણ્યું કે તે રત્નપાખીના જંગલ તરફ ચાલી ગઈ હતી.

ભુખ અને તરસથી રામસિંહનું ગળું સુકાતું હતું, ચહેરાપર કાળાસ આવી હતી. કંલકતામાં જે ખાધું હતું, તે પછી હમણા સુધી તેણે ખાધું નહોતું. આખી રાત પસાર થઈ, દીવસ પણ પસાર થતો આવ્યો, છતાં તેના પેટમાં લેશ પણ અન્ન કે પાણી નથી. છેવટે

હયાળસિંહે કહ્યું. “ હવે તો મારાથી ચાલી શકાતું નથી. તે જંગલની તરફ ભાગી છે, ત્યાં પહોંચવા પછી તેનો પતો મળવો અશક્ય છે ગમે તેટલી હાડમારી અને મહેનત ઝેડમત ઉઠાવ્યા છતાં પણ જ્યારે તે ન મળી, તો પછી હવે હેરાન પરેશાન શું કામ થવુંજોઈએ? આપનો મહેરો એકદમ કાળો પડી ગયો છે. બસ, હવે તો મહેરવાની કરી બસ કરો.

“ ત્યારે હવે શું કરવું જોઈએ ?

“ બીજું કંઈ નહીં, પણ કાંઈક અન્ન પાણી લઈને પછી ચાલીએ, નહીં તો પ્રાણ અથવા મુશ્કેલ છે ”

“ હું તારું કહેવું કબુલ કરું છું, પણ વાત એવી છે કે, પહેલાં આપણે તેનાથી ત્રણ કલાકનો રસ્તો પાછળ હટા. હવે માત્ર એક કલાકનો રસ્તો છે. મારે એક જંગલ સુધી ધીરજ ધરીને મારી પાછળ ચાલ્યો આવે તો મરીયમ આપણા હાથમાં છે. ”

“ પણ પેટમાં કંઈ નથી, ચાલતું કોના બળ પર ? ”

“ ખાવા પીવાની પંચાતમાં જે પડીશું તો હાથ આવેલો શિકાર ચુંગાલમાંથી નીકળી જશે. અને પછીથી તેનો પતો મળવો મુશ્કેલ થશે

“ સારું પણ જે અહીંયા દૂધ મળે તો પુછીયે.

ગામ લોકોને પ્રજ્ઞતાં જવાબ મળ્યો કે, “ અહીં કોઈ દૂધ વેચતું નથી. ”

“રામસિંહ—ખાવા પીવાની કોઈ પણ ચીજ મળે છે કે નહીં ?

“ જ નહીં, અહીં કંઈ પણ મળતું નથી. જે ગામ હમણાં તમે છોડી આવ્યા ત્યાં ગોળ અને દાળીયા મળે છે. ”

“ શું આદત રામસિંહ બખડ્યો.

દયાળસિંહે ગામ લોકોને ધમકીના તોર પર કહ્યું. “ હમારા સાહેબ કંપની સરકારના મોટા અફસર છે, અને નેને અહીં બુખે રહેવું પડે, એ કેવી શરમની વાત છે ?

દયાળસિંહની ઉપલી ધમકીની શોકો પર અસર થયેલી જાણાઇ, તેમાંથી એકે કહ્યું “ અમારે ત્યાં દુધ રહે છે અને હમણા પાણુ છે. સગળાને ત્યાંથી થોડું થોડું લાવવામા આવે તો ઘાણું દુધ એકઠું થઇ જાય. પરંતુ ગરમ દૂધ મળશે. ”

ગરમ હોય યા ઠંડુ હોય, હુખ્યા તરસ્યા મુસાફરને માટે તો તે અમૃત છે. ગામ લોકે ત્રણ ચાર શેર દૂધ, અને બીજે ત્રણશેર જેટલો ગોળ લાવીને હાજર કર્યો રામસિંહ અને દયાળસિંહે આનંદ સાથે તેનો આહાર કરીને, રત્નપાખીના જંગલ તરફ ચાલતી પડી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

હિમ્મતની હદ; રત્નપાખીના જંગલમાં-મરિયમની
।ગરફતારી.

સમુદ્રથી આશરે ત્રણ ગાઉ દુર રત્નપાખી નામનું એક મોડું જંગલ છે, કહેવામાં આવે છે કે, પુરાણ વખતમાં આ જંગલમાં રત્નપાખી નામનો એક મોટો પરાક્રમી હુટારો રહેતો હતો, એટલે ઉપરથી આ જંગલનું નામ ‘રત્નપાખી’ નામ પડ્યું.

હમણા તો અંગ્રેજ સરકારે કાપી વાઢીને આ જંગલમાં ધણું ગામો વસાવી દીધા છે. તો પણ કેટલોક ભાગ હજી ધીવે ઝાડીઓથી અંધકારમય રહેલો છે. તેનો વિસ્તાર લગભગ બાર પંદર ગાઉમાં હશે.

દયાળસિંહને સાથે લઈ કિસ્મતના ભરૂંસાપર રામસિંહે જંગલમાં પ્રવેશ કર્યો. જંગલમાં કોઈ રસ્તો નથી. હા, જવા આવવાથી એક ન્હાની સરખી કેડી પડી છે, અને તે પણ વચવચમાં ઝાડના પાંતરાઓથી કેટલીક જગ્યા ઢંકાઈ ગયેલી છે.

આગળ ચૂંમસિંહ અને પાછળ દયાળસિંહ એમ બંને જણા ચૂંપકીથી આંધ્યા જાય છે—આ મુશ્કેલ અને ઉતાવળી મંજલથી શ્વાસો શ્વાસ ભરાઈ જાય છે આશરે બે ગાઉ રસ્તો પસાર કરવા પછી દયાળસિંહે કહ્યું—“ સરકાર હવે અહીંથી પાછા ફરીએ ? નોકરી કાંઈ પ્રાણીથી અધિક નથી. સામે જે જંગલ દેખાય છે, તેમાંથી પાછું ફરવું મુશ્કેલ છે.

“ દયાળસિંહ ! તું ડરે છે ? ”

“ હા, હું તો ડરું છું. ”

“ જ્યારે પોલિસનું કામ હોવ્યું, ત્યારે વળી ડરવાનું કેવું ? ”

“ જ્યારે પ્રાણી નીકળી જશે, તો પછી નોકરી પણ કોણ કરશે ? ”

“ ફક્ત નોકરીને માટે જ હું આ કામ નથી કરતો, ફરજ ઉપર જ હું હમેશાં બાર મુકતો આવ્યો છું. નોકરી બંધે જાય, પણ ફરજમાં પછાત પડવાનું કલંક તો નહીંજ સહેવાય.

સાહેબ ! મારી એક વાત સાંભળશે ? દયાળસિંહે કહ્યું.

“ શું વાત છે. કહેતો ? ”

“ હું એમ કહેવા માંડું છું કે તે ફાંદી સ્ત્રી આ જંગલમાંજ

આવી હોય તેની કાંઈ સાખીતી છે ?

“ સાખીતી તો કાંઈ નથી.

“ તો પછી આ ઝેલમત શા વાસ્તે ?

“ ગામ લોકોએ કહ્યું કે, તેણી આ જંગલ તરફ ચાલી ગઈ છે, તેથી નેરોળને બહુ સે જઈએ છીએ ”

“ તે કદાચ ખીજે રસનેથી ચાલી ગઈ હોય તો ? ”

“ હા તે ખીજે રસને જમ શકે. પણ જ્યારે ગામમાંથી આ તરફ આવી હશે ત્યારે આ રસનેથી જવાનુંજ તેણે પસંદ કર્યું હશે.

આ પ્રમાણે બંને વાતો કરતા કરતા ચાલ્યા જતા હતા. પણ તેઓની ચાલ તેમજ ઝડપમાં જરા જોટલો ફેર પડ્યો નહોતો.

જરા વધુ આગળ વધ્યા કે રામસિંહની નજર એક નહેરની તરફ ગઈ. રામસિંહનું કલેજનું ધડકવા લાગ્યું તેણે દયાળસિંહનો હાથ પકડી લીધો અને પામેના એક ઝાડ પાછળ સતાઈ ઉભા.

દયાળસિંહે રામસિંહના કાનમાં મ્હોટું ધ્રાલીને પુછ્યું:-શું છે ?

રામસિંહે આંગળાથી દેખાડી ધીમેથી કહ્યું “ પેલી નહેરની તરફ નજર કર.

દયાળસિંહ તે તરફ જોઈને બોલ્યો. “ તો શું નક્કી બેગમ એજ કે ?

“ હા એજ છે, હું તેને આળખું છું. રામસિંહે કહ્યું-

“ ત્યારે વિશ્વાસ કેવો ? ચાલો તેને પકડી લઈએ !

“ તેને પકડવાનું કામ જોટલું તું સહેલું સમજે તેટલું નથી

“ કેમ ? એક સ્ત્રીને પકડી લેવામાં મુશ્કેલી શું તેના પત્નો મેળવવામાં હું ગમે તેવો અસમર્થ છું, પરંતુ પકડવામાં અસમર્થ

નથી. અને તે પણ ચોરતને

“ પણ આ કાંઈ જેવી તેવી સ્ત્રી નથી. જેવી તે સ્ત્રી છે. તેવાજ તેની પાસે સાધનો પણ છે. શું તું એમ સમજે છે કે, તેની પાસે એકાદ પીસ્તોલ પણ નહીં હોય ? તું જમણ તેને પકડવા પણ પરીણામ કાંઈજ જુદુંજ આવશે.

“ જ હા, આપનું કહેવું બરાબર છે.

“ એક બીજી વાત પણ છે કે. જો તેનું અહીં રહેકાણું હોય તો તેના અવાજ સાંભળતાંજ ડાકુઓનું મોડું ટાળું અહીં હાજર થઈ જશે. અને એવી સ્થિતિમાં આપણે બચી શકીએ નહીં.

“ ત્યારે શું ઉપાય છે. તેને કેવી રીતે પકડી શકાય ?

“ ઉપાય છે સાંભળ, તું આ જંગલની અંદર છુપાતો છુપાતો જઈને સામેની ઝાડીમાં છુપાઈ જા. હું આ રસ્તેથી પેલી નહેરના કિનારા તરફ જઈ જુ. મરિયમ, તે સ્ત્રીનું નામ મરિયમ છે—તે પોતાનું ન્હાવા ધોવાનું કામ પુરું કરી કાંઈ ને કાંઈ રસ્તે ચાલતી થશે. ત્યારે તારે તેની પાછળ પાછળ જવું. અને તક સાધીને પાછળથી પગ પકડીને તેને નીચે પછાડી દેવી હું બીજી બાજુએ રહીશ. અને જો તેણી તે તરફ આવશે, તો હું પણ તેવી રીતે પછાડીને પકડીશ. જો તું પકડી પાડીશ તો હું દોડતો તારી મદદે આવીશ, અને હું પકડુ તો તું દોડતો આવી પહોંચજે. તે પછી શું કરવું તેનો વિચાર પછી થશે.

એક પળ પણ ફેકટ ગુમાવવામાં આવી નહીં, બંનેએ જુદો જુદો રસ્તો લઈ લીધો.

આ તરફ મરીયમ ન્હાઇ ધોઇને જગમાંથી બહાર નીકળી અને કાણુ જાણે શું કામ તે પોતાના ચંચળ નેત્રો વડે ચોતરફ જોવા લાગી. એક વખત તેણીએ પોતાની આંખુઆંખુ આરીક ટ્રાઈટ ફેંકી, પણ તે કાંઇ જોઇ શકી નહીં. છતાં તેના મનમાં કાંઇક સંદેહ પેડો એ તો ચાકકસ હતું. કારણ કે તેણે પોતાની પાસેની એક નાની પોટલી છોડી તેમાંથી પિસ્તોલ કાઢી અને તેમા દારૂગોળો ભરી. તે દાયમાં ધારણ કરી બીજા હાથમાં એક ચમકતો છરો લીધો જે કપડામાં તેણે આ બંને દરથીયાર બાધ્યા હતાં તે કપડું તેણીએ ત્યાંજ પડવું મુક્યું.

અને તરફથી એ માણસો ઉભા ઉભા મરિયમની આ હીલચાલ જોઇ રહ્યા હતા રામસિંહના એ ખીસ્સામાં એ પીસ્તોલો હતી તેણે પણ એક પીસ્તોલ કાઢીને પોતાના હાથમાં રાખી અને બીજીને ખીસ્સામાંજ રહેવા દીધી. દયાળસિંહ પણ મુકામયો ધરવા માટે કમર કરી ટાંપીને ઉભો હતો.

મરિયમ એકવાર ફરીથી ચોતર નજર કેંડી. વિચારમાં પડી. રામસિંહ અને દયાળસિંહ બંને એ બાળુએ ઉભા હતા. મરિયમ તેની વચમાં એક પાણીના વહેણા નજીક શિલા પર નિર્ભયનાથી બેઠી હતી. બંને ધીમે ધીમે તેની લગભગમાં આવી લાગ્યા.

એક વૃક્ષની ડાળીમાં જરા ખડખડાટ થયો, જેથી મરિયમ ચોંકી તેણે તુરત તે તરફ નાકાને પીસ્તોલ છોડી, અને તે દયાળસિંહના ડાબા હાથમાં ઘુસી ગઇ પરંતુ દયાળસિંહ રજપુત બન્યો હતો, તેણે વાઘની માફક છલંગ મારી તે મરિયમ પર તુટી પડ્યો. મરિયમના હાથમાંથી પિસ્તોલ પડી ગઇ; પરંતુ તેણે પોતાનો છરો દયાળસિંહની છાતીમાં ભેંકવાને ચલાવ્યો, પણ દયાળસિંહ જરા ફરી જવાથી બા

ખાલી ગયો. તેણીએ ફરીબીજી વખત ઘા કરવા હાથ કિંચક્યો, પણ તેટલામાં રામસિંહે આવીને મરિયમને ગીરફતાર કરી લીધી.

મરિયમ એક અસાધારણ સ્ત્રી હતી. તેના શરીરમાં બળ પણ એટલું નહોતું. તે રામસિંહની સાથે હાથોહાથ લડવા લાગી, એટલામાં દયાગસિંહે પાછળથી તેના પગમાં આડી મારીને નીચે પટપટ દીધી. મરિયમ ખુબ પાડવા જતી હતી, કે તરત રામસિંહે તેના મ્હોડામાં પોતાના રૂબાલનો કુચો દાખી દીધો, દયાગસિંહના ડાબા હાથમાં સખન ચોટ થઈ હતી.

રામસિંહનો ઇસારો થતાજ દયાગસિંહ મરિયમની છાતી પર ચડી એકો. રામસિંહે તેણીના બને હાથ બાંધી લીધા. ત્યારપછી મરિયમના મ્હોડામાંથી રૂબાલ કઢાડીને રામસિંહે કઢ્યું.

“જો મરિયમ, મારા હાથમાં પીસ્તોલ છે, જરા પણ ખુન પાડીશ, તો જાનથી મરીશ.

હાંફતી હાંફતી મરિયમ બોલી. મેં તમને એળખી લીધા કે પ્રથમ મૈમનસિંગના જગજમાં તમને જોયા હતા. ત્યાર પછી પરન દિવસે રાત્રે મારા મકાનની સામે જોયા અને બહારથી પાંચી મકાને આવતા પાછા તમને જોતાજ હું તુરત ત્યાંથી નીકળી ગયો. શાખાલ છે તમારી બુદ્ધિને તે, ખરેખર વિજ્ઞાણ છે, તમારી હિંમત ધન્યવાદો પાત્ર છે. તમારા જેવા પોલિસ જસુસો પોલિસમાં કેટલાક છે ?

“સાંભળ મરિયમ ! એવી વાતો કરવાનું આ રથાન નથી. અમે તને પકડી લીધી છે. હવે સાથે લઈ જઈશું. માટે જો ખુશીથી આવીશ તો તેમાં તારી બહેતરી છે.

“નહીં તો શું કરશો ? જો ગુપચુપ ચાલી આવું તો, શું સોનાની ફાંસીમાં લટકાવશો ?

“ ફાંસીથી બચી પણ શકે છે.

“ સાહેબ, તમે મને પકડી શું કામ ! મેં તમારું શું બગાડ્યું છે ?

“ તારી ઉપર સંદેહ છે ?

“ શાનો સંદેહ !

“ એ વાનો પછી થસે, હમણા તો તું ચાલ.

“ ક્યા ! તમારે ત્યાં ?

“ અમે પોલિસ છીએ, જાણે છે કે !

“ પોલિસ છો તેથી શું હું ડરી જઈશ. મેં તો કાંઈ ગુન્હો કર્યા નથી, તમે મારા વિરુદ્ધ સાક્ષીઓ ઉભા કરશો, તો હું કહીશ કે, હું તો સન્યાસીની છું. દરોગો મારો ધર્મબ્રષ્ટ કરીને મને અહીં બંધા છે.

“ સાહેબ, તારી મરજીમાં આવે તે કહેજે, હમણા તો ચાલ.

“ પોતાની મરજીથી બલા કોણ ફાંસી પર લટકવા જાય ?

“ તારી છત્રચાંચી નહીં આવે તો પકડીને લઇ જઈશું.

“ તમે મને લઇ જઇ નહીં શકો.

“ જ્યારે તને પકડી લીધી છે, તો પછી લઇ જઇ શકીએ છીએ.

“ શું બંને જણ મળીને ખાંધપર ઉઠાવી જશે ? તમારું ન. અહીં કોઈ સહાયક નથી, આ કાંઈ કલકત્તા નથી.

“ તો શું તું અમને હેરાન કરીશ ?

“ હું તો પહેલાથીજ કહી ચુકી છું કે, મરવાને માટે-ફાંસીએ લટકવાને માટે કોણ એવોકે જે ખુશીથી દોડે એ આવે ?

“ તું ફાંસીથી બચી શકે છે. બનજાજોગ છે કે, નિર્દોષ કરીને છુટી પણ જાય.

“ તો પછી મને પકડવાને માટે આટલી આટલી મહેનત શું કામ કરો છો ? ખાતું પીતું અને સુવાતું પણ છોડી દેને મારી પાછળ કેમ પડ્યા છો ?

“ તું જે મીઠી મીઠી નહીં ચાલશે, તો મારી ધસડીને પાત્રુ તો લઈ જશું.

“ સાચું એમ કરો, ચાલો લઈ જાઓ.

“ હું નથી ઇચ્છતો કે તારું કંઈ ખુરું થાય તારૂં રક્ષણ થાય એવુંજ હું ચાહું છું.

“ તો પછી મને લઈ જાવને શું ઘર માંડશે ?

“ તુ ઘણી બેશરમ છે.

“ તમારા જેટલી નહીં. તમે એક માણસને સાથે લઈને મને અહીં પકડવા આવ્યા, અને તે સાથી તો અધમુઓ થઈ પડ્યો છે,

“ મારો વિશ્વાસ અને મારો સાહસ મારી પાસે છે.

“ પરંતુ તમારા પ્રાણુ ડાકુઓની લકૂ પાસે છે.

“ ડાકુ ક્યાં છે ? તું તો એકલી છે. શું તુ મને ડરપોક સમજે છે ?

“ નહિં. તમે ડરપોક નહીં; પણ મોટા દીલેર જવાન છો; પણ તમને એતાવું છું કે ક્યાંક તમે અચાનક માર્યા ન જાઓ ખરેખર મને તમારી કયા આવે છે, મકાનપર જાલ અગ્નિ દશે, તેના નિર્વાહનો કામ બંદોબસ્ત કર્યો છે કે ?

“ આ જીલ્લામાં તો ચોર લુટારા છે નહીં.

“ અહીં તો ચોર લુટારાઓની ફાજ છે.

“ તો પછી અમારી નજરે કેમ નથી પડતા ?

“આજે તે સઘળા અહીં નથી, જો હોત તો તમારો પ્રાણ અત્યાર મુઘી અચવા પામત નહીં. પીસ્તોલના ધડાકા સાથે તમારો પ્રાણ પખેરુ પણુ ઉડી જતે.

“સારું જ થયું, હવે તને વગર અડચણે લઇ જઈશું.”

“તમે મોટા મુર્ખ છો, સારા માણસની દીકરીને ચોર અને ત્રારી કહીને જોલમા ઢેલી દેવાથી તમારી વાહ વાહ શું થવાની હતી ? પછી મને તો ઘાત વાંધો નથી. હું તૈયાર છું. પરંતુ યાદ રાખજો કે જે સઘળા ગામવાળાઓથી તમે મળી હળીને આવ્યા છો તે સઘળા ચોરના ચોર અને ડાકુના ડાકુ છે. પાછા ફરતી વખતે તમારી બરાબર ખબર લેશે.”

“રામસિંહે મરિયમની છેલ્લી વાત પર વિશ્વાસ મુક્યો નહી, તેને એમ લાગ્યું કે મારી ચુંગાવમાથી છટકવા માટે તેણી આ પ્રમાણે બચ બતાવે છે. નિદાન રામસિંહે કહ્યું કે “ચાલ જલદી ચાલ નહીં તો હવે માર પડશે.”

મરિયમ ખડખડાટ હસી પડી, પોતાની જગ્યાપરથી એક ડગલું એ ના ખસી, દયાળસિંહ જે અત્યાર મુઘી ચુપ બેઠો હતો. તે હવે ખીજવાઇને બોલ્યો “સરકાર ! એ એમ નહીં ચાલે, તેને જરા કાપરાપાક ચખાડો.”

મરિયમ એકાએક ઉભી થઇ—વિકાળ વાલજીની માફક મર્દન ધ્રુવીને બોલી, “ચાલો ક્યાં ચાલવું છે ?

આગળ દયાળસિંહ, વચમાં મરિયમ અને પાછળ રામસિંહ એવી રીતે તેઓ ચાલવા લાગ્યા, રામસિંહ પાસે હવે ત્રણ પીસ્તોલ થઇ, એ તેની પાસે હતી અને એક મરિયમ પાસેથી મળી ગઇ. તેમાં દારૂગોળી ભરી ત્રણ પીસ્તોલ તૈયાર રાખી હતી.

ડિટેક્ટીવ રામસિંહ આ પ્રમાણે આ બનાવટી બેગમ ઉર્ફે ખુની બેગમ-મરિયમને જીવનું જોખમ ખેડીને પણ પકડી પાડવામાં—કેદ કરવામાં ફતેહમંદ ઉતર્યા, તે અત્યારે મરિયમને એક બંધીવાન તરીકે લઈ ચાલ્યો જાય છે. મનમાં ને મનમાં મરિયમની જોરેમંદીનાજ નહીં પણ તેની અલૌકિક શુદ્ધિના વખાણ કરતો જાય છે આવા વિચાર પરથી એકાએક તેને એક નવો વિચાર સૂઝ્યો. પ્રથમ તેને મરિયમે આ સઘળો જીલ્લો ડાકુ લુટાડ્યોથી બરેલો હોવાનું કહેલું તેની પર રામસિંહને વિશ્વાસ ખેડો નહોતો. પણ અત્યારે તેને વિચાર આવ્યો કે, મરિયમની વાતમાં વળુદ હોવાનું જોખમ જે કે મરિયમે કાંઈક અપ્પટ કહેલું નહોતું. તો પણ રામસિંહે તેની વાતોપરથી અત્યારે એવું તો અનુમાન કર્યું કે, આ ગામોમાં ચાર લૂટારા રહેતા હોજી જોખમ. તે પ્રથમ આ ગામોમાં આવ્યો ત્યારે એટલું તો જોઈ શક્યો હતો કે, અહીંની સઘળી વસ્તી હલકા વર્ગની છે રામસિંહે વિચાર કર્યો કે, તેવા હલકા લોકો કદાચ મરિયમને બંધીવાન થયેલી જોખમે અમારી પર હુમલો કરે તો? હા, તે લોકો જાહેરમાં એવી રીતે પોલિસ પર હુમલો કરવાની હિંમત ન કરે, પરંતુ જયારે કિનારે જઈને હોડીમાં બેસવા જમ્યે તે વખતે સામટું ટાળું આવીને હુમલો કરે તો શું ઉપાય? ખેર, જે થવાનું હશે તે થશે. હવે તો બની શકે ત્યાં સુધી સાવચેત રહેવું બહેતર છે. જયારે આવા બચાવક જંગલમાં એકલા આવી પહોંચ્યાજ છીએ તો પછી હવે બીજા વિચારો કરવા ફાગટ છે, વળી આસપાસ પોલિસની ચોકી નહીં હોય એ પણ બનવાજોગ નથી. તે સિવાય ગોખરખાતમાંથી પણ પોલિસની મદદ મળી જશે.

આ પ્રકારના વિચારોમાં ધણો રસ્તો પસાર થઈ ગયો. સાંજને વખતે તેઓ ગોળરપોત આવી પહોંચ્યા ત્યાં ગામથી થોડે દુર એક વૃક્ષની ધટા નીચે વિશ્રામ લેવા બેઠા, પાસેના આવળના ઝાડ સાથે મરિયમને બાંધી અને રામસિંહે દયાળસિંહને ચોકીદારને બોલાવી લાવવા મોકલી દીધો.

દયાળસિંહ જ્યારે પાછો ફર્યો ત્યારે રાત એક પહેર વાતી ચુકી હતી દયાળસિંહ ચોકીદારને શોધવા માટે ઘાતું બઢકયો, અને છેવટે તેને સાથે લઇને રામસિંહ પાસે આવ્યો. ચોકીદાર આવીને ઉભા એટલે રામસિંહે તેને પગથી માથા સુધી બેઠા લીધા, તે બરેલા બદનનો, લાંબા કદનો એક સુંદર જુવાન હતો, રામસિંહે દયાળસિંહને મરિયમ ઉપર નજર રાખવાનું કહિને ચોકીદારને જરા ફર લઇ જઇને પુછ્યું. તમારું નામ ?

“ભીમસરદાર, ચોકીદારે જણાવ્યું.”

“તમે શું આ સંઘળા ગામેના ચોકીદાર છો ? ભીમસરદારે પુછ્યું.”

“હા,

હું કલકત્તાનો દરોગો છું અપગંધીને પકડવા માટે આવ્યા હતો.

“તેને ક્યાંથી પકડ્યો ?

“રત્નપાખીના જંગલમાંથી,

“ઓહ ! આવા બયાનક જંગલમાં જવું અને ત્યાંથી પાછા સહીસલામત ફરવું એ કેટલી નવાઇની વાત છે ! જણાય છે કે, તે જંગલમાં ડાકુ લોકો નહીં હોય નહીં તો આ રીતે આપ સલામતી સાથે પાછા ન ફરી શકત, એવા પોલિસ ધણા થોડા છે કે જે ત્યાં જવાની હિંમત કરે. હજુ પણ આપનો રસ્તો સાફ નથી. ગુન્હેગારને

લઈ જવો અને પોતાના પ્રાણ બચાવવા એ મને ભરસા બહારની વાત છે.

“કેમ ? રામસિંહ પુછ્યું.”

“સાબળ્યું છે કે, કેંડાખાલની ખાડીમાં ચોર લૂટાગઓ નાવપર ફરતા રહીને આવજ્ઞ કરતા વહાણોને બરબાદ કરે છે, અને માલ અશયામ લુટી લે છે. જે તે લોકો સામા થયા તો ગુન્ટેગારને સલામતી માથે લઈ જવાનું કામ મુશ્કેલ છે.

“યાદ રાખો. અમે પોલિસ છીએ.

“તે યાદ રાખવાથી શું થશે. મરકાર

“તમે જે રીતની વાતો બકી રહ્યા છે, તે પરથી એમ જણાય છે કે તમે પણ તે ચોર લૂટારા માહેતા છો.

“મેં તો આપને ચેતાવવા માટે સઘળું કહ્યું.

“અહીંથી ચોકા ટેન્કો દુર છે.”

“લગભગ ચાર માઈલ સાગરપાડામાં.

“તમે હમણાં ત્યાં જાઓ અને હેડ કોન્સ્ટેબલ અને બે ત્રણ બીજા કોન્સ્ટેબલોને મારું નામ આપીને બોલાવી આવો.

ચોકાદાર ગયો અને રામસિંહ તથા દયાળસિંહ અને લાથમાં પિસ્તોળો રાખેલું ભરિયમ પર પહોંચે. રાખવા લાગ્યા.

રાતના આશરે સાડાઠસ કલાકે ચોકાદાર બીમસરદાર સાગરપાડાના હેડ કોન્સ્ટેબલ અને બે ત્રણ બીજા સામાન્ય કોન્સ્ટેબલોની સાથે આવી પહોંચ્યો. તે સઘળાને જોઈને રામસિંહમાં નવી હિંમત આવી તેને પોતાના પરાક્રમપર વિશ્વાસ બેસવા લાગ્યો કે, હવે ભરિયમને લઈને હું સલામતી સાથે કશકતા પહોંચીશ.

હેડ કોન્સ્ટેબલ કલકતાનો રહેવાસી હતો. જતે મુમલમીન હતો. શરીર પુષ્ટ અને તાકતદાર હતું. તેની સાથે ખીજ એ કોન્સ્ટેબલો હતા તે પંજબના મોજી જીવડા હતા.

રામસિંહે પોતાની ઓળખ આપીને કહ્યું. “અમે આ ગુન્હેગારને રત્નપાખીના જંગલમાંથી કેદ પકડીને અહીં લાવ્યા છીએ. અહીં તો વગર અડચણે આવ્યા, પણ આગળ જતાં કોઈ મુશ્કેલી ઉભી ન થાય તેટલા માટે તમારી મદદની જરૂર છે, અમારી સાથે તમારે ડાયમંડ હારનાર સુધી આવવાનું છે.

હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું, એ તો અમારું કામજ છે—ફરજ છે. જરૂર આવીશું. પરંતુ રસ્તો સફામત નથી કાલે જે દીવસના ચાલીએ તો બહેનર થશે, અત્યારે રાતને વખતે જવું જેખમભર્યું છે.

રામસિંહે હેડ કોન્સ્ટેબલની વાત પર વિશ્વાસ ન કર્યો. તે જગ્યાએ એવી હતી કે કોઈ પર વિશ્વાસ રાખી શકાય નહીં માત્ર એક હેડ કોન્સ્ટેબલ અને ત્રણ ખીજ કોન્સ્ટેબલો રામસિંહ સાથે હોવાથી તે કેટલા માણસાં સામે મુકાયલો કરી શકે ? જે મરિયમ તેના કાપુમાંથી છટકીને ભાગી તો કેટલા દીવસની મહેનત વ્યર્થ જાય ? અને સાથેજ એક અદનુત-ભેદી જાલ જટીલ મુકદ્દમાનું રહસ્ય પણ હમેશને માટે અંધકારમાં રહી જાય. આવા અનેક વિચારો તેને આવતા હોવાથી તે હેડ કોન્સ્ટેબલના કહેવા પર ધત્યાર રાખી શક્યો નહીં. તેણે કહ્યું “નહીં, અપરાધીને સાથે રાખીને અહીંયા રહેવું ઠીક નથી, બસ હમણાંજ અહીંયાથી ચાલવું જોઈએ.

“સારું, ચાલો ત્યારે હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું. “આપની સાથેનો કોન્સ્ટેબલ આટલો દુઃખી કેમ છે ? તેના હાથમાં ગોળી લાગી છે,

“એટલું સાર થયું છે કે તેનો જીવ ન ગયો. જો કદાચ હાથને બદલે છાતી યા માથામાં ગોળી લાગી હતે, તો પ્રાણ ન બચતે.

“હુંડ કોન્સ્ટેબલ પોતાની સાથે ફેટલાક હથીયારો લઈ આવ્યો હતો તે વડે સઘળા સજ્જ થઈ મરિયમને ઘેરીને બધાં સમુદ્રના કીનારા તરફ જવાને ઉપડ્યા.

“ફેટલાક વખત એવી રીતે પેદલ ચાલવા પછી રામસિંહ જે નાવને કિનારા પર છોડી આવ્યો હતો ત્યાં સઘળા આવી પહોંચ્યા અને ચોકીદાર સ્ત્રીમમરદાર સિવાયના સઘળાઓ નાવ પર સવાર થયાં ચોકીદાર પોતાની જગ્યાપર પાછો ગયો, નાવમાં ઉતરીને પોતાના હથીયારો યોગ્ય સ્થળે મુકીને સઘળા યોગ્ય રીતે ગોઠવાઈ ગયા અને દુકમ થતાં નાવ ચલાવવામાં આવી. ચોકીદારને સાથે લેવામાં નહીં આવ્યો તેનું કારણ હુંડ કોન્સ્ટેબલે ના પાડવાનું હતું રામસિંહને તેણે કહ્યું હતું કે, “અમે આ બાગના કોઈપણ માણસ પર વિશ્વાસ મુકતા નથી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

હાકુનો સામનો-સમુદ્રમાં લડાઈ, હિટેક્ટીવની ફતેહ.

સમુદ્રમાં આસમાની પાણીની શોભાને નિહાળતા-જેતાં રામસિંહ અને તેના સાથીઓ કેંડાખાલની ખાડી પસાર કરી રહ્યા છે. વન

જોરથી ધુકામ રહ્યો છે. નાવ પણ બારે ઝડપથી ગત રહી છે આકાશમાંથી ચંદ્ર પણ પાણીમાં પોતાનો પ્રકાશ ફેલાવી રહ્યો છે.

રામસિંહ નાવના અંદરના ભાગમાંથી બહાર આવીને ઉભો રહી ગયો તેને બહાર આવેલો જોધને નજીમુલ્લા મોડ્યો:--“જનાબ ખેસી જાઓ, હીઝવા ડોલવાથી નાવ નીચે ઉપર થશે, અને ગફલતીથી આપ વખતે નીચે પડી જશે.

એટલું કહેતાં ન કહેતાં નજીમુલ્લા જાણી ચુક્યો કે નાવ બહાર બાગાન, પહોંચી ગઈ છે. રામસિંહે પણ જોયું કે નજીકમાંજ એક મોટો બાગ છે. જેની એક બાજુમાં બત્તીનો પ્રકાશ દેખાય છે.

એકાએક પ્રકાશની જગ્યા અંધકારે લીધી રામસિંહે નજીમુલ્લાને પુછ્યું. “હમણા જે રોશની હતી, તે એકાએક ખુજાઈ કેમ ગઈ ?

“હું પણ એજ વિચારમાં છું, નજીમુલ્લા કહ્યું. જણાય છે કે તે એકાદ બે નાવ છે. પણ સવાજ છે કે ત્યાં નાવ હોવાથી ત્યાંની બત્તી એકદમ ખુજાઈ કેમ ગઈ ? હમણાં તો નથી. પવન ધુકાતો કે નથી તોફાન આવતું, એકાએક અંધકાર છવાઈ જવાનું કારણ શું ? કાંઈ સમજમાં નથી આવતું, ચિન્હ સારા નથી.

“રામસિંહે ધીરથી કહ્યું. દયાળસિંહ ! પીરતોલ હાથમાં લ્યો

“શું છે સાહેબ ? હેડ ક્રાન્સટેબલ અંદર બેઠા બેઠા પુછ્યું.

“ખાં સાહેબ, જરા બહાર આવો તો ? રામસિંહ કહ્યું.

“શું હકીકત છે ? ખાં સાહેબે બહાર આવીને પુછ્યું.

“જુઓ સાબ એક બાગ તમોને દેખાય છે ?

“હા, હા, દેખાય છે.

“ત્યાં હમણા એક દીવો બળતો હતો. રામસિંહે કહ્યું. જેની રોશનીથી બાગ પણ સાફ દેખાતો હતો. પરંતુ હવે જોધએ છીએ

કે. દીવો એકદમ ગુલ થઈ ગયા હું ક્યારનો ત્યાંની રોશની જોઈ રહ્યા હતા. પણ આ નાવ અહીં આવી પહોંચતાંજ તે 'મુઝાઈ ગઈ. નેરસા માટે કાંઈક શક ઉત્પન્ન થાય છે.

“એશક, શક લઈ જવાની એ જગ્યા છે. બરહાર આમાનમાં હમેશા બચ રાખવો પડે છે. બચતું એ મોટું સ્થાન છે મારી માન્યતા તો એવી થાય છે કે આપણી નાવની રોશની જોઈને તે કોંક્રેટ બની બેસી જાય છે.

“ત્યારે આપ પણ બંદુક હાથમાં લઈ લ્યો; કોન્સ્ટેબલોને આપે કે તેઓ પણ તૈયાર રહે.

ખાંસાહેબે પોતાની બંદુક પોતાના હાથમાં લીધી. બીજા એ કોન્સ્ટેબલો પણ પોતાની બંદુકો અને તલવારો લઈને લડવાને માટે તૈયાર થઈ ગયા. રામસિંહે દયાળસિંહને ફરીથી બોલાવ્યો અને કહ્યું. “એ પિસ્તોલ મને દે, એક તારી પાસે રાખ, અને અંદર તું મરિયમની પાસે રહે.

“સરકાર ! આપે બધી તકલીફ ડાકવી છે. દયાળસિંહ લાગણીથી બોલ્યો. બાળક કળ સહન કર્યું છે. આપ અંદર રહો હું બહાર આવું છું.

“દયાળસિંહ ! મારા કરતા તને બાળક વધારે ખમતું પડ્યું છે. તારો ડાકો હાથ અન્યારે નકામો થઈ પડ્યો છે, તું બહાર રહીને શું કરી શકીશ ?

દયાળસિંહે વધુ આગ્રહ કર્યો નહિ; રામસિંહે માંઝીઓને બોલાવીને કહ્યું નજી ! તને હથેલીયાર ચલાવતા આવડે છે કે ?

જ્યારે ડાકોએ પાસે પડ્યા છીએ, તો ખજી હથેલીયાર ચલાવ્યા વગર કામ કેમ ચાલે ? નજીએ કહ્યું.

“આજે જો તમે અને મદદ કરી તમારી મદદદ દેખાડી આપો તો કંપની સરકાર તરફથી તમોને મેંકેડોના દિસાબથી ધનામ અપાવી દઇશ. અને જો કદાચ તમારી પોલિસમા નોકરી કરવાના મંત્રણા હશે તો, નોકરી પણ અપાવીશ; એટલું છતાં પણ જો તમે કરીને બાગી જશો. નાવ છોડી જસો તો યાદ રાખજો કે તમે સવળાઓને પકડાવી સજા ખચરે લઇશ.”

નળુએ પોતાના સાથી બંજનને કહ્યું. “અરે બંજન ! આજ કાલ તારા શરારમા ઘણી તાકાત આવી છે. જોમએ આજ શું કરે છે, પ્રક્રિયાથી સામનો કરીશને ?”

બંજન—“હા હા, અરે માર જૂતન માર જૂતન મેં પડી ફેડ ડાલે, કહા બાત હૈ બેયા !”

નળુ અને બંજન બંને તૈયાર થઈ ગયા નાવની નાંચેથી તેઓએ ઘણા હયાતના બહાર કાઢ્યાં, અને બારે જુસ્સામા દના. ડાકુઓના સામે થઈ, પોતાની બહાદુરી દેખાડી અંગ્રેજ સરકારના એક અફસરને ખુશી કરીને પોતાના બાગ્યની પરિલાનું ફળ જોવાને માટે બને મોટા વેગથી ડાડ મારવા લાગ્યા. નાવ ખરેશટ કરતી આવી.

નાવ જ્યારે અરદારન્યાગાની લગભગ સમે આવી આવી ત્યારે સવળાઓએ જોયું—રામસિંહ પણ જોયું કે સામે ઘણા માણસોના ટાળુ રિથર થઇને ઉભું છે. જ્યારે નાવ તદન પાસે આવી ગઈ. ત્યારે તે લોકોએ આગ પાછી મળાવાવી અને પ્રકાશ ફેલાઈ રહેલા સુકાં પાંદડાઓના ઢેગના ઢેગમા આગ લગાવવામાં આવી જેથી કીનારો સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યો.

પાણીમાં ખરેશટીનો અવાજ સાંભળીને રામસિંહે પાંચુ ફરને જોયું તો નૌકાઓ મોટા વેગમા સામેથી આવી આવતી જણાઈ.

જે વખતનો આ બનાવ છે, તે વખતમાં સમુદ્રમાં ચાંચીયા-
ઓનો ભારે ઉપદ્રવ હતો, સમુદ્રના જે જે ભાગમાં વહાણો ફરતા
રહેતા હતા, તેમાં પણ કેટલાક પ્રસિદ્ધ ચાચીયાઓએ આખા બંગા-
ળમાં ખુબ પડાવી દીધી હતી. આવા લોકોને બગાળની પોલિસ
‘આમખેટ્ટી’ ના નામથી ઓળખની અને ઓળખાવતી હતી. આ
દરિયાઈ લુટારાઓનો દોર તે વખતે છેલ્લી દહ સુધી પહોંચ્યો હતો.
પ્રખ્યાત ડાકુ ‘ભગા મરિયમ’ નો ફીરો આજ સુધી બગાળમાં
મરાહુર છે.

આ ચાચીયા અને ડાકુઓનું કામ ખાસ રહેઠાણ નહતું. તે
કદી જળમાં તો કદી જમીન પર રહેતા હતા. કદી છુટાં છવાયાં તો
કદી સખ્યામંથ સાથે મળીને એક ટોળાના રૂપમાં રહેતા હતા. જે
સમયનું આ વર્ણન કરવામાં આવે છે, તે વખતે આ લોકો ટોળા
રૂપેજ સમુદ્રમાં ફરતા હતા.

૫ થી બે નાવ આવતી જેમાં રામસિંહ સમજી ચુક્યો કે,
તે ચાર લુટારા છે. જે જગ અને જમીન બંને સ્થળ લુટારા વગર
ખાલી નથી કિનારા ઉપર પાંચ હ ચાંચીયાઓ ઉમેરતા જણાયા.
તેના હાથમાં મોટી મોટી ડાંગો અને બે ત્રણ જણના હાથમાં લાખ-
ડના મજબુત સળીયા મોટા હતા. આ સળીયાનો એકજ વેગ
માણસને જમીન દોગ્ન કકવાને પૂરતો હતો. તે સમયમાં લુટારાઓ
બહુક પિસ્તોલ નહોતા રાખતા, હથોયારનધીતો એ પ્રતાપ હતો.
ધીમે ધીમે કિનારા પર ડહનમંથ લુટારાઓ દેખાતા લાગ્યા. તે કેટલા
હતા, તેની ગણતરી રામસિંહ કરી શક્યો નહી. ખીજી તરફથી
જે બે નાવ આવી રહી હતી તેમાં અનુમાન ૨૦-૨૫ માણસો હતા.

હુટારા લોકોને નાન ચલાવવા માટે કોઈ મલ્લાહની જરૂર નહોતી. પકતી કારણુ કે તે નાવોમાં સજ્જા હુટારાઓજ રહેતા અને સઘળું કામ તેઓજ કરતા હતા.

જમીન પર જુઓ યા જળ ઉપર જુઓ; હુટારાઓનો ભય સર્વત્ર છે. મનુષ્ય હોય યા પશુ હોય, પશુ દુષ્ટાની બીક સર્વ કંઠને હોય છે. બહાદુરો છે તે બહાદુરોથી સામનો કરવામાં અચ્છતા નથી; પણ કાયરોની કપટ નીતિથી દગાગાઓની ફરેબીથી અને ડાકુઓની વિશ્વાસઘાતિક રીતથી હંમેશાં ડરતા રહે છે. તેઓ ડર છે, પણ ડગતા નથી. અર્થાત્ હિંમતથી સામા થઈને પેતાનો ડર દુર કરે છે, રામસિંહ, હયાળસિંહ, ખાસાહેબ અને બીજા સઘળાઓ હથીયાર ધારણુ કરી તૈયાર થઈ ઉભા હતા. એટલામાં પેલી બને નોકાઓ તદ્દન નજીકમાં આવી પહોંચી.

રામસિંહની ટોળી કરતાં તે ડાકુઓની ટોળી દરેક રીતે બળવાન હતી. સખ્યામાં રથળની સગવડતામાં, હથીયારોની સામગ્રીમાં અને રાતના સમયની અનુકુળતામાં એમ સર્વે આગતોમાં તે ચઢીવાતી હતા. તો પણ રામસિંહે બેઘડક થઈ હિંમતથી અવાજ કર્યો.

“તમે લોક કોણુ છો ?

“તમારા, કાળ છીએ.” ઉત્તર આવ્યો. રત્નપાખીના જંગલમાંથી એક સ્ત્રીને પકડી લાવ્યા છો જે જીવતા રહેવાની આશા હોય તો તેને હમણાંજ છોડી દો.”

રામસિંહે તેના જવાબમાં તુરત પીસ્તોલ છોડી. તેના સાથીઓએ પણ તેનું અનુકરણ કર્યું, ધડાધડ અવાજ થવા લાગ્યા ખાંસાહેબ પણ બંદુક ચલાવવા લાગ્યા ડાકુઓ પણ બલ્લામ અને

પેલા લોખંડી સોટાઓ સાથે ઉતરી પડ્યા. સમુદ્રમાં ઘોર યુદ્ધ ચાલવા લાગ્યું. બલ્લમ અને સોટાઓના ઝપાટા જ્યારે ડાકુઓ તરફથી થવા લાગ્યા ત્યારે બંજનથી ન રહેવાયું તે હાથમાં બલ્લમ લઇને એક છેડાયેલા વાઘની માફક છલંગ મારીને ડાકુઓની નાવમાં કુદી પડ્યો. એક કોનસ્ટેબલ પણ તેની પાછળ દૂધો બંજને ઘણી ઝડપથી ત્રણ ડાકુઓને બલ્લમ ભોંકી નીચે પાડી, નાવને સમુદ્રમાં ડુબાડી દીધી. પોતે તરીને પાછો પોતાની નાવ પર ચડી ગયો. બંજનનો સાથી પેલો કોનસ્ટેબલ તરવાનું કામ જાણતો નહતો. તેણે એક બે ગોથા ખાધા પછી મહા મહેનતે તે નાવને પકડી શક્યો. બીજી તરફ અંદુક તમન્ચામાંથી ધડપડ ગોળીઓ વરસી રહી હતી. ધુમાડાથી ચારે દિશાઓ છતાઈ ગઈ.

ગોળીઓના ઝનુની મારા સામે ડાંગધારી ડાકુઓ વધુ વખત ટકી શક્યા નહીં. જ્યારે ડાકુઓ સમજ્યા કે પોતાની ડાંગોના બરોસા પર અંદુક અને પિસ્તોલના મારની પરવાહ ન કરીને શત્રુઓને જીતવા મુરકેલ છે, ત્યારે તે જીવ લઇને ભાગી જવા સિવાય બીજું કંઈ પણ કરી શકાય નહીં.

“ભાગી ગયા સાલા !” નજી હાંફતો હાંફતો ઉત્સાહથી બોલી ઉઠ્યો.

બહાદુરી ભરી હૃદય મેળવવાથી રામસિંહની છાતી ખુશાલીથી ટુલી ઉઠી હતી. તે આનંદની ધુનમાં હતો, નજીના ઉપલા શબ્દોએ તેને સચેત કર્યો. તે બોલ્યો:—“ કેમ, નજી ! સધળા સલામતને ? ”

“હા સરકાર ! સધળા સલામત છે. એક કોન્સ્ટેબલનો પગ ભાંગ્યો છે. તે પાણીમાં પડી ગયો હતો, તેથી તેના પેટમાં ધણું પાણી ગયું છે, અને પેટ ફુલ્યું છે.”

“તે શું પાણીમાં પડી ગયો હતો ?”

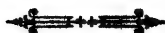
“જુ હા; તે ભંજન પાછળ શત્રુની નાવમાં ફટી પડ્યો હતો. ભંજને તે સધળાઓને સીકસ્ત આપી જ્યારે નાવને ડુબાડી દીધી, ત્યારે ભંજન તો તરીને આવતો રહ્યો, પણ તે કોન્સ્ટેબલ તેમ કરી શક્યો નહીં. તેનો પગ ભાંગ્યો અને મહા મુશ્કેલીએ ઉપર ચઢી શક્યો.”

એર જીવતો રહ્યો તેજ ગનીમત છે. હવે દીડ ન કરો, જલદી ચાલો, જોર લગાવો, અને સધળાઓ હલેસા મારવા લાગી જાઓ. તે લોકોનો કાંઈ ભરોસો નહીં; કોણે જાણ્યું કે પાછા વળી મોટી સંખ્યામાં દુમલો ન લઇ આવે.”

રામસિંહની ઇચ્છા અનુસાર આઠ જથ્થુ હલેસાં મારવા લાગ્યા માંઝીઓ પણ ઉત્સાહમાં આવી દીલોગ્ગનથી પોતાની ફુશળતા દેખાડવા લાગ્યા, નાવ વિજળી વેગે ડાયમંડ હારથર તરફ ચાલી.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

નકલી બેગમ, મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની મુખ જીભાની.

પુર્વની પાંખમાંથી સૂર્ય હતુ બહાર નીકળ્યો નહતો, અર્થાત પો'ર ફાટવાને હતુ થોડીવાર હતી. તે સમયે રામસિંહ વાળી નાવ ડામમંડ હારબરમાં સજામતી સાથે આવી પહોંચી. કિનારાપર ઉતરતાંજ તેણે એક માણસને પાસેના થાણાપર મોકલીને ત્યાંના હેડ કોન્સ્ટેબલને પોલિસ પાર્ટી સાથે હાજર થવાનું કહેવરાવ્યું. કારણ રામસિંહના મનમાંથી ડાકુઓને ડર હતુ દુર થયો નહતો. તેણે વિચાર્યું કે કદાચ હતુ પણ તે લોકો સામટા ચડી આવીને રમખાણ મચાશે.

થાણામાં ખબર મળતાંજ દરોગા સાહેબ રામસિંહની સ્વાગત કરવા માટે તૈયાર થઇ, બીજાઓને પોતાની સાથે લઇ ડામમંડ હારબર પર આવી હાજર થયા. આ વખતે સુર્યે જગતને પ્રકાશીત બનાવી દીધું હતું. અર્થાત રહવાર પડી ચુક્યું હતું. દરોગાના પહોંચવા સાથે સધળાઓએ મરિયમને ઘેરી લઇને થાણામાં પહોંચાડી દીધી, ડામમંડ હારબરથી થાણા તરફ જતી વખતે બંજન અને નજીમુલ્લાનાં નામ લખી લેવામાં આવ્યા અને માઝીને ખાત્રી આપવામાં આવી કે, આરા ધનામની સાથે તમારા રૂપીઆ જલદીથી પહોંચતા કરવામાં આવશે.

થાણાપર પહોંચી રામસિંહે બરદાર બગાનવાળી ઘટનાને લગતો સધળો હેવાલ ડામરીમાં લખ્યો અને દરોગાને તે સ્થળની તપાસ

કરવા માટે સુચના આપી. તે પછી ત્યાંથી હાથકડી માર્યમને પહેરાવી અને પોતે તથા દયાળસિંહ મરિયમને પહેરેજ કરી રેશન તરફ આલ્યા. ખાંસાહેબ પણ પોતાની સાથેના કોન્ટેઈનરને લઈ પોતાના મથક પર પાછા રવાના થયા.

રામસિંહ રેશન પર આવ્યો તે વખતે કલકત્તા ઉપડવાની ટ્રેન તૈયાર હતી રામસિંહ તથા દયાળસિંહ મરિયમ સાથે ટ્રેનમાં બેઠા. રામસિંહના માનમાં થાણાના ધણાંક પૌલિસો રેશન સુધી આવ્યા હતા. બધાં સુધી ગાડી ઉભી હતી ત્યાં સુધી રામસિંહ સાથે વાત કરતા ઉભા રહ્યા હતા. છેવટે ટ્રેન ઉપડી તેઓ પણ થાણા તરફ પાછા ફર્યા.

બરાબર વખતે ટ્રેન કલકત્તા પહોંચી. રામસિંહ, મરિયમ અને દયાળસિંહ એમ અનુક્રમે ત્રણે ટ્રેનમાંથી ઉતર્યા અને ઘોડાગાડી પર સવાર થઈને થાણામાં પહોંચ્યાં,

ભુખ, તરસ અને ઉન્નયરને લીધે રામસિંહનો ચહેરો કુમળાઈ ગયો હતો, ખરો, પણ મરિયમને કેદી તરીકે પકડી લાવવાની ખુશાલીમાં એ સમયો થાક છતાં તેનું હૃદય ઉછળતું હતું તેણે મરિયમને હવલતમાં બંધ કરાવી, અને પોતેપોતાના મકાનપર ગયો.

રામસિંહે સાંજને વખતે પોતાના વડાની મુલાકાત લીધી અને તેમને અથઈ છત્રિ સુધિનો સમયો હેવાલ કહી સંબળાવ્યો સાહેબે રામસિંહની ધણીજ તારીફ કરી ચાચાશી આપી તે પછી કેટલીક વાતો થયા પછી સાહેબે પુછ્યું.

“જે સ્ત્રીને તમે પકડી લાવ્યા તેની પાસેથી કોઈપણ વાતનો પતો મેળવી શક્યા છો ?

“હમણા સુધી તો તેણીને કંઈ પણ પુછવામાં આવ્યું નથી. રામસિંહે કહ્યું. પરંતું હવે એટલું સ્પષ્ટ થઈ ચુક્યું છે કે તેણી ડાકુઓના મંડળ માંહેનીજ છે, મને ઉમેદ છે કે પ્રથમના ખુનના કેશનો પતો પશ્ય એ દારાજ મળશે. જો કે તેણી જામરી બાંગડ છે. તેની પાસેથી કોઈ વાત કઢાવી લેવી એ સહેલ નથી.

“મારે કંઈ તમોને વધુ કહેવા સમજાવવાની જરૂર નથી. જે તમોને યોગ્ય લાગે તેમ કરો. હું માત્ર એટલુંજ કહું છું કે આ કે કેશનો બેદ જો ખુલી જશે, તો નમારું નામ અને કામ ખુબ પ્રસિદ્ધતાને પામશે. સાહેબે કહ્યું.

“આપ મહેરબાની કરીને એટલો બંદોબસ્ત કરાવી આપો કે જેથી બરદાન આગાનવાળા ડાકુઓનો કંઈ પતો લાગે.

“સારું. હું તેનો બંદોબસ્ત હમણાજ કરી આપુ છું.

“હું ધારું છું કે જો તે સોફામાંથી બે ત્રણ માણસો પકડાઈ જાય, તો આ પેચીલા મામલાના બેદનો જરૂરી ખુલાસો થઈ શકે.

“જેશક તેમાં કંઈ સંદેહ નથી.

“મને ખાતરી છે કે, જ્યાં જેટલી જોળીઓ છોડવામાં આવી, તે સંખ્યા વ્યર્થ નહીં ગઈ હોય, બે ત્રણ શખસો જરૂર ઝખમી થયા હશે, જરા ચાલાકીથી અને ઉતાવળથી તપાસ કરવામાં આવે તો તેવા ઝખમી માણસો સહેલાઈથી પકડાઈ જશે અને તેના પડકવા પછી બીજા બદમાસો પણ ધીમે ધીમે કાબુમાં આવી જશે,

હું આ કામમાં કાળજી ભર્યું ધ્યાન આપીશ અને તેને માટે હું આ પ્રકારનો બંદોબસ્ત કરીશ.

આજેજ એક ચાલાક ડિટેક્ટીવને ડાયમંડ દારબર તરફ રવાના કરવાથી બહુ કામ નીકળી આવશે. રામસિંહે કહ્યું તે ત્યાં જઈ

ત્યાંની પોલિસની મદદ સાથે બરદાન બાગાનમાં જઈને શોધખોળ અને ધરપકડ ચલાવે એમ હું ઇચ્છું છું. બાપી સાધારણ પોલિસને એ કામ સોંપવાથી કાંઈ વળશે નહીં.

“તમારા આ મુકદમામાં તમારા કહેવા પ્રમાણેજ સબળું કામ કરો. આજેજ હું એક કુશીઆર માણસને તે તરફ મોકલું છું.”

આ સિવાય સાહેબ અને રામસિંહ વચ્ચે બીજી બહુધિક વાતો થઈ, તે પછી સાહેબ પાસેથી રજા લઈ રામસિંહ ચાલુમાં આવ્યો.

સાંજ પછી, થોડીવારે હવાલનમાંથી મરિયમને એલિસવાળી બેઠકમાં બોલાવવામાં આવી રામસિંહ તેણીની પાસે બેઠો. તેણે મરિયમને પુછ્યું, ‘મરિયમ ! હું ‘ધાર’ છું કે, તું તારી સ્થીતીને હવે બરાબર સમજે છે, માટે મારા સવાલોના ઉત્તર દઈને તારે તારી આ સ્થિતિ બદલવી જોઈએ.’

મરિયમે મંદહાસ્યથી કહ્યું, ‘સ્થીતીને બદલવી એટલે શું દેહને બદલી નાંખવી, એમ તમે કહો છો ને !’

“સાંભળ મરિયમ ! તું મારી વાત પર વિશ્વાસ કર, જો તું સંખળી વાત અને કઠી દે, સંધળો પતો બતાવી દે, તો હું તને તાજ તરફની સાક્ષી બનાવીને ગુન્દામાંથી મુક્ત રાખીશ.

“માફ કરો સાહેબ ! મરિયમે દ્વંદ્વતાથી કહ્યું

“કેમ રામસિંહે પુછ્યું.”

“બનમાં સ્વતંત્રતાથી વહાર કરનારા પક્ષીને પકડી તેના બાંધઓ થી વિખુદ પાડી તેને પછી બંધે સોનાનાં પિંજરામાં રાખે છતાં તેને તેમાં એન પડે કે ?

“મરિયમ ! હું પ્રથમથીજ જાણું કે, તારામાં ખુદી છે યાન છે.

“ એ તમારો જમ છે, ગાન હોય તો વળી ડાકુઓના કળમાં મળી શકે કે ?

હા, એ તારું કહેવું ઠીક છે, પણ સખળા લોકો કાંઈ સખળી વાનો જાણતા નથી, તું પરભોક અને ધર્મને સારી રીતે જાણે છે.

“હા, જાણું છું અને તેટલા માટેજ ડાકુઓના મંડળમાં રહું છું.”

“ તે વાત છોડી દે: હું કહું છું તે સાંભળ.

“ કહો શું કહો છો ?

“જુ આજ દીવસ સુધી તેં જે કાંઈ કર્યું, તેને માટે ન કર્યું તો હવે થનાર નથી, એટલે તેને ટાળવાનો કોઈ ઉપાય નથી. હા એક ઉપાય છે જે સખળા ડાકુઓનો પતો તું ખતાવી દે. કે જેથી તારા સખળા પાપ ધોવાઈ જાય. વળી આ વાતની પણ તારે ખાતરી રાખવી કે તને કોઈ જાનની ઇજા કે સગ્ગ થશે નહિં.

“ હું મારા અપરાધો કહીશ-મારી ઝોળખાણ આપીશ પરંતુ ખીજા ડાકુઓના સંબંધમાં એક શબ્દ પણ બોલીશ નહીં.

“ કેમ ?

“ વિશ્વાસઘાતનું પાપ લાજે.

“ ડાકુ લોકો પોતેજ મહા પાતકી હોય છે, તેને પકડાવી દેવા આ પાપ નહીં, પણ પૂણ્ય છે.

“ ચોર હો આ ડાકુ-સખળા મનુષ્યો છે. જો હું વિશ્વાસઘાત કરીને તેઓને પકડાવી દઉં તો તેની સાથે હું પણ પાપની બાગીની થાઉં. કુદરતનું કામ કુદરત કરશે. કુદરતને તેઓનું પકડાવું મંજૂર હશે, તો તે મારા ના કહેવાથી કાંઈ ટળનાર નથી. છતાં હું સમજી

ધુ કે તેઓ જલદીથી પકડાઈ જશે. આટલું તમોને સ્પષ્ટ કહું છું કે, તેમના સમ્બંધમાં મને કાંઈ ન પુછશો, હું કાંઈપણ બતાવીશ નહીં.

રામસિંહ વિચારમાં પડ્યો કે, તેણી ઇચ્છા વિરૂધ્ધ કાંઈ પણ પુછપરછ કરવી સારી નથી, હમાણાં તેણી પોતાની મરજીથી જે કાંઈ કહે, તે સાંભળી લેવું રામસિંહે કહ્યું, “સાર, તારી ઇચ્છાના આગે તે કહે. પરંતુ, ચાલ રાખજે, જુદું ન બોલતી !

“ જુદું શું કામ બોલું ? જા જુદુંજ બોલતું હતે તો ડાકુઓના સમ્બંધમાં ગમે તેવી ગપો ઉપજાવીને કહી આપત.

“ તારૂં નામ શું પારેખર મરિયમજ છે ?

“ હા, મારૂં નામ મરિયમ પણ છે અને મોહિની પણ છે.

“ તું કઈ નીતિની છે ?

“ ડાકુઓમાં જાતભાત નથી રહેતી સંબંધાની જાત એકજ અને ધર્મી હુટવાનો હા. જ્યારે તેઓ પોતાના વતનમાં જાય છે. ત્યારે પોતપોતાની ન્યાતોમાં મળી જઈને જુદી જુદી જાતના થઈ જાય છે.

“ તારા પિતાનું નામ શું ?

“ મેં મારા પિતાને જોયો પણ નથી.

“ તું ક્યાનો રહેવાસી છો ?

“ તે પણ હું નથી જાણતી.

“ તને કાણે પોપી ?

“ ડાકુઓએ.

“ તો શું તેને મ્હોડેથી તેં તારી જન્મકથા નથી સાંભળી.

“ હા, સાંભળી છે, હોંક સાહેબે મારા પિતાને ફાંસીએ લટકાવી દીધી—મરી મા તેના વિયોગમાં આપઘાત કરીને મરી ગઈ, તે વખતે

“હું ફક્ત છ વર્ષની હતી. મારા પિતાના સાગરીદ મહનલાલે મારી પરવરીશ કરી.

“ તારા પિતાનું નામ ?

“ સાંભળ્યું છે તે તેનું નામ ચમ્પુ હતું.

“ ઓહ ! રામસિંહે અજયખીનો પુત્રાર કર્યો. ‘હે’ તું જાણીના અને વિજયા હુટારા ચમ્પુની બેટી છો ? તેથીજ તારા આવા પરા-ક્રમ છે ! તારા લગ્ન થયા છે ?

“ નહીં.

“ કેમ ?

“ લગ્ન કરે કોણ ? ડાકુની દીકરીને કોણ પરણે ?

“ કેમ, કોઈ ડાકુન તારી ખુશસુરતી ઓછી નથી.

“ હા એ સંધળું છે, પાગુ હૃદય નથી.

“ કેમ ? શું તું કોઈને તારું હૃદય સોંપી ચુકી છે ?

“ જો કે હૃદય સોંપ્યું નથી પણ કોળીય કરી હતી.

“ નો તેની સાથે લગ્ન કેમ ન કરી દીધાં ?

“ તે બ્રાહ્મણ અને હું ડાકુની દીકરી, વળી જાન પણ જુદા, તે મને કેમ કમ્પ્રે ?

“ તેનું નકાન મ્યાં છે ?

“ ભાટવાડામાં !

“ ભાટવાડામાં કોણ ?

“ તે જાણીને આપ શું કરશે ? તે એક બ્રાહ્મણ છે, હું એક દીવસે કાંઈ કામને લીધે ભાટવાડામાં ગઈ હતી, એ વાતને ધણી દીવસ થઈ ગયા છે. ત્યાં તેને જોયો, તેની પાસેથી શાસ્ત્રની વાતો

સાંભળી, અને તેની પર સાંભળ કુર્યાન થઈ ચુકી, ત્યાર પછી હું લખાતા વાંચતાં શીખી અને શાસ્ત્રની ગ્રંથ બાજતો વિચારવા તેના પર તર્ક વિતર્ક કરવા લાગી, એટલે દરજ્જે મારું જ્ઞાન ટુંક મુદતમાં પહોંચ્યું ત્યાં સુધી હું તેની સાથે વારંવાર સહવાસમાં આવતી ગઈ પણ તેને મેળવી શકી નહીં, અને હવે તો તેને મેળવવાની એ આશા પણ રહી નથી, કારણ કે તે હવે આ દુનિયાપર રહ્યા નથી.

“ કેમ ! તેને શું થયું ?

“ નહીં તે હું નહીં કહું.

“ તું પહેલેથીજ કપુલ કરી ચુકી છો કે, તારા પોતાને લગતી કોઈ વાત છુપાવીશ નહીં, તો પછી હવે આમ કેમ ?

“ સારું તો સાંભળો, જે વાત સાંભળવાની છે, જે વાતનો બેઠ જાણવાને માટે તમે મૈમનસિંગના પેલા બયાનક જંગલમાં ગયા હો, તે વાત સાથે મારી આ વાતને તદ્દન નજીકનો સંબંધ છે.

“શામસિંહ મરિયમના ચહેરા તરફ ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો પછી જરા નજીક આવીને જોયો, ઠીક કહે તો.

હું પેલા બાહ્ય કુમારનું ૩૫ અને ગુણ જોઈને તેનાપર અંતઃ કરણથી મોહી પડી, મરિયમ હૈં મોહિનીએ ચક્રાવ્યું પણ હું એટલું જાણતી હતી કે તે મને મળશે નહીં. છતાં પણ તેને હું હૃદયમાંથી દુર તો કરી શકી નહીં. પછી મેં નીશ્ચય કર્યો કે. તે મળે મા ન મળે. તોપણ તે મારો સદાનો પતિજ થઈ ચુક્યો છે- હું તન મનથી તેનાજ ધ્યાનમાં રહેતી હતી. પણ તે મારું આ પ્રકારનું મન જોઈ શક્યો નહીં.

“ તેની સાથે ફરીથી ક્યારે પણ તારે મુલાકાત થઈ હતી કે ?

“હા, બધી વખત.

“તારા મનનો બાવ તેં તેની પાસે પ્રકટ કર્યો હતો ?

“ કેમ ?

“હું બાધ્યતી હતી કે તે મારા જેવી અભાગણીને નહીં પરણે તેમ પત્નિ તરીકે નહીં રાખી શકે, પછી શું કામ કરું ?

“તો પછી તેની સાથે મેળ મેળાપ રાખવાનું શું કારણ ?

“શું મારે એ સમજી વાતો કહેવી પડશે ?

“બ્યારે તેં આટલું કહી સમજાવ્યું, ત્યારે વધુ સાંભળવાની ઇચ્છા કેમ ન થાય ?

“હું તેને જોયા સિવાય આનંદમાં રહી શકતી ન હતી, મારું મન તેને જોવા માટે ઉછળ્યા કરતું હતું. તેને હું હૃદયથી પ્રેમ કરતી હતી, એટલેજ તેની પાસે દોડીને જતી હતી.

“તે તો આત્મી પંડીત હતો, છતાં તે તારી સાથે આવી રીતે કેમ મળતો હતો રહેતો હતો.

“તેની સ્થિતિ બધી ગરીબ હતી, વળી આજયજમન પણ બહુ સારી નહોતી.

“તો પછી તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કેમ ન થઈ ?

“તું બધે ઝાઝની દોકરી છું, છતાં પતિવ્રતની મર્યાદા સમજતુ છું. મેં તેને વિષય ભોમની હવસી નજરથી કદી પણ નહોંતો જોયો, હું તેને પ્રેમની પ્યારી નજરથી જ જોતી હતી. વિધિસર લગ્ન થયા સિવાય તે મારે રવામી ન થઈ શકે.

“ખરેખર, તું હિન્દની એક બુદ્ધિમાન રમણી છો, સાર પછી ?

“પછી શું.

તેની સાથે બીજી શું શું વાતો થયેલી તે કહું. વળી તે કહ્યું કે તારી એ વાતો સાથે મૈમનસીંગવાળા મામલાને ધણે નિકટ સંબંધ છે, તો તે સઘળું હું સાબળવા માગું છું,

“મેં તમને પ્રથમથીજ કહી દીધું કે તેં આલ્મજી કુમારની સ્થિતિ ધણી ગરીબ હતી પરંતુ મેં આપને હજૂ એ નથી કહ્યું ? તેનું મકાન બાટપાડામાં હતું. ત્યાં તો તે પછીથી જન્મ રહ્યા હતા.

“પરંતુ તેં એ વાત નથી કરી કે, તે બાટપાડામાં કેમ રહેતો હતો ?

“તેની ઉમ્મર ત્યારે દસ વર્ષની હતી, ત્યારથી તે બાટપાડામાં હતો—ત્યાંની પાકશાળામાં બાણતો હતો.

“તેનું મુળ વન ક્યાં છે !

“તેની બરાબર ખબર નથી, તેમ તે જાણવાની કાંઈ માસ જરૂર પણ નહોતી પડી, હા, એટલી વાત સાંભળેલી છે કે, તે મીયાલાના કાંઈ ગામનો રહેવાસી હતો.

“ત્યારે તો તે મૈથીલી આલ્મજી હતો !

“હા.

“ત્યાં તેના મા પાપ પણ હતા કે ?

“નહીં, તે તેના બચપણમાંજ મરણ પામ્યા હતા. તેની સ્થિતિ ધણી કંગાલ હતી; હું તેને વારંવાર મદદ કરતી પણ તેને કદી એક સાથે ધણું ધન આપતી નહોતી. થોડું થોડું કરીને આપતી હતી, જેથી તેને વખતો વખત જોવાનો મને પ્રસંગ મળ્યા કરતો.

“આ પ્રમાણે કેટલી મુદત આલ્મજી ?

“આશરે પાંચ વર્ષ સુધી.

“ તે જાણતો હતો કે તું ડાકુની દીકરી છે ?

“ હા, બે ત્રણ વર્ષના વીત્યા પછી તે જાણી શક્યો હતો, વળી હું એને દીકરી આહું છું, તે પણ તે જાણી ચુક્યો હતો, તે જાણવાનુંજ આ પરિણામ આવ્યું. જો તે એ સઘળા વાતો ન જાણત, તો આજે આ ખરાબીનો દીવસ ન આવત.

“ કેમ શું થયું ?

“ આજે હવે હું કાંઈ કહી શકતી નથી. કાલે વાત. મારી ખતી જાણે ફાટી જાય છે, શરીરના ટુકડે ટુકડા થઈ જાય છે, હવે જગા આરામ કરીશ.

રામસિંહે વધુ આગ્રહ ન કર્યો અને મરિયમની વાત સ્વીકારી લીધી. કારણ તે જાણતો હતો કે આવા પ્રસંગે અપરાધીના મતમાં મન મેળવવાથીજ આપણું કામ કાઢી લઈ શકાય છે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ભેદ ભાંગ્યો, મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની સુખ જખાની.

ખીજે દીવસે સહવારે મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીને પાછી હાજર કરવામાં આવી. રામસિંહે તેને કહ્યું કાલે જે વાત અધુરી છોડી હતી, તેને આજે પુરી કર. વાર પછી શું થયું.

“કાલે શું કહેતી હતી તે આજે યાદ નથી. મારા મનની સ્થિતિ બહુ ખરાબ થઈ ગઈ છે, તે કદાચ તમે પણ જોઈ શકતા હશો.

“કાલે તું બાટાપાડના મૈથીલી બ્રાહ્મણની વાત કરતી હતી. તે કહ્યું હતું કે એ ત્રણ વર્ષના પરીચય પછી તે જાણી શક્યો કે તું તેને દીલથી ચાહે છે, જો તે એ વાત જાણવા ન પામત, તો આ આશ્વત આજે ન આવત. કહે તો એ બેદી મામસો શું છે ?

“હા, હવે યાદ આણું. તેણે જ્યારે જાણ્યું કે, હું તેને માત્ર મદદ આપવાજ નથી જતી, પણ પ્રેમની નજરથી નિહાળવા જઈ છું, ત્યારે તે મારી સાથે દિન પ્રતિદિન મહાના કરવા લાગ્યો, અને જ્યારે તેને હું ડાકુની દીકરી છું એમ ખબર પડી, ત્યારે તો તેણે પોતાની અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ નૂત કરવાની, ફરમાસો કરવાની હદ યાદી દીધી. કોઈપણ જગ્યોએ કોઈ સારી વસ્તુ જોઈ કે તે લાવી આપવાનું દબાણ મારી પર થવા લાગ્યું, અને તે હું મારા સાથીઓ મારફતે મંગાવીને તેની ઇચ્છા પુર્ણ કરવાની દરેક તજવીજ કરતી.

“તેને લીધે એકી ક્ષ મુસીબત આવી ?

“કહું છું, એક વાર તે કાલકા ગયો હતો. ત્યાં કોઈ મોટા માણસને ત્યાં તેનું અપમાન થયું. અપમાન કેમ અને કેવી રીતે થયું, તે બહુ મોટી કહાણી છે; આપ સાંભળીને પણ શું કરશો ? આ રીતે અપમાન થનારો જ્યારે તે મને મળ્યો ત્યારે મને કહ્યું. “જો આ રીતે મારું અપમાન થયું છે, તેનો બદલો લેવો જોઈએ. જો તું બંધો લાઇ શકે તોજ હું સમજું કે તું મને હલકથી ચાહે છે. બસ, લેલી બાટલીજ વાલથી મારું લોહી તપી ઉઠ્યું, મેં પ્રતિજ્ઞા કરી

કે, તે અપમાન કરનાર માણસને તેના અમીરી મિઝાજથી જો નીચે ન પડકાવી દઉં અને બીજા માંગતો ન બનાવી દઉં તો હું પ્રેમિની નહીં; મેં તુરત તે કામ હાથમાં લીધું, મારી ટાળા સાથે તે બાપુના મકાન પર હુમલો લઈ ગઈ, તેને તેના મકાનમાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો અને તેમની સંખળી દોલત લુટી લીધી,

“ હેં ! આ શું ? આ કેવી વાતો છે ? રામસિંહે અજમ થઈને બોલી ઉઠ્યો. “ કાલકાના પેલા બાપુને ત્યાં શું ને લૂંટ ચલાવી હતી ? તું ખુદ પણ તે કામમાં સામેલ થઈ હતી ?

“ પણ તે વખતે પહેલ વહેલીજ ગઈ હતી, ત્યાર પછી પણ આર પાંચ જગ્યાએ ઘાડ પાડી હતી.

“ તારા આ કામ થી બાલણ કુમાર ખૂશી થયો ?

“ હા, તેને બળાજ સંતોષ થયો. તેને તે લુંટનાથી કેટલાક હજાર રૂપિયા પણ મળ્યા.

“ ાંજી બીજું શું શું થયું ? ને બાલણ હજી હયાત છે ?

નહી, જે ખુની મામલાની આપ નપાસ કરવા નીજકયા હતા. તેજ દેંડાખાલના મરનાર બાપુ સાહેબ મારા પ્રેમધારા-પ્રાણનાથ હતા.

“ રામસિંહ ચોંકી ઉઠ્યો, અને બોલ્યો “ સાર, પછી ?

“ પછી બીજી કાંઈ નહીં. બીજી કાંઈ કહું, તેમ પ્રથમેથીજ કહી ચુકી છું.

“ દારણ ? તેં ન હોતું કહ્યું કે મારા પોતાના સંબંધની કોઈ વાત નહીં છુપાવું ?

“ હવે તો કોઈ વાત છુપાવી નથી, સંખળી કહી દીધી અને તે પણ સાચે સાચી.

“ હજુ કહેવાને ઘણી વાતો છે.

“ જે બાકી હોય તે પુછો.

“ તારો પ્રેમાધાર યાતો આજણુ તો અમીરી ઠાઠથી રહેતો હતો. અને તું કહે છે કે, તે ખરીબ હતો.

“તે અમીરી ઠાઠથી રહી શકતો, તેનું કારણ તું તેને નાણું આપતી હતી. કાલકા વાળી લુટમાં જે કાંઈ નાણું મળ્યું તે સર્વજન ડાકુઓની સમતીથી અને આપવામાં આવ્યું. આ નાણું લગભગ પચાસ હજાર મુઠીનું હતું. આ નાણા ઉપરજ તેનો અમીરી ઠાઠ રચાયલો હતો.

“તેને કેંડાખાહના જંગલમાં એટલે દૂર રહેવાનું શું કારણ હતું ? એટલા રુપિયાથી તો કલકત્તામાં એક સાર જોતું મકાન લઈને રહી શકત.

“ ત્યાં તેને તેનું મોતજ ખેંચી ગયું ? સાંભળો. તે તો હવે આ દુનિયાપર નથી કે તેનું કાંઈ નુકશાન થાય, એટલે તેને લગતી વાત કહેવામાં અને વાંધો નથી. તે એક મોટા જમીનદારનેલાં દ્વાર પડિત એટલે કુટુંબીક ઉપદેશક તરીકે રહ્યો હતો. મારા તરફથી મદદને લીધે તેને પૈસાની કાંઈ કમી ન હોતી તોપણ કાંઈ રાજ્ય થા જમીનદારને ત્યાં નોકરી રહી જવા માટે મેંજ તેને સલાહ આપી હતી.

“ એવી સલાહ આપવાનું કારણ શું ?

“ આ પ્રકારની સલાહ, તેની સામેની સંભવિત આફતોમાંથી તેને બચાવવા ખાતર મેં આપી હતી. કાંઈ માણસ કાંઈ પણ પ્રકારની જમીનદારી કે ખાસ રાજગારના સાધન વગર અમીરી ભપકાથી

રહેવા લાગે તો લોકો તેની તરફ શકની દ્રષ્ટિથી જોયા વગર રહે નહીં. પોલિસ પણ તેની પર નજર રાખીને તે સે'અંધમાં તેહકીક કરે.

“સાર પછી ?

“જે જમીનદારને ત્યાં કુટુંબીક ઉપદેશક તરીકે રહેશે હતો, તે જમીનદારના દીકરાને એક આદ્ય સંગીત શિક્ષક હતો. આ આદ્યરૂપ અને ગુણમાં કામદેવ જેવો હતો. ગાવા બળવવામાં તે ઉંચ પ્રકારની કુશળતા ધરાવતો હતો. એ આદ્યની સ્ત્રી અત્યંત રૂપવતી હતી. તેના જોબનની બહાર ખીસતી આવતી હતી. પોતાના બાળીના સમાગમ અને શિક્ષણ વડે તે પણ સંગીત કળામાં કુશળ થઈ હતી. અને ખાસ કરીને બસી બળવવામાં તો તેની જેડી મળારી મુશકેલ છે. એમ કહેવાય છે.

આ વાત સાંભળતાજ રામસિંહને પેલા જમીનદારની યાદ આવી. બંસીવાળા, રમણીનું નામ સાંભળતાં તેનું હૃદય નાચી ઉઠ્યું. તેણે સહેજ અંબરાટ સાથે પુછ્યું. “સાર પછી ?

“આ સુંદરીપર પણ આદ્ય કુમારની નજર પડી. અને તેણી ઉપર તે આશક પડ્યો. તેને હાથમાં લેવાને માટે તેણે બધા રૂપીયા બરબાદ કર્યા. તેને લલચાવવા માટે એક કુટણી પણ મુકરર કરી; પરંતુ તે તેના પ્રયત્ન નીષ્ફળ ઉતર્યા, સતી પોતાના અડગ સતીત્વથી એક ડગલું પણ પાછી ન હડી તેણીએ પહેલીજ વખતે એ કંમળની ચાપી માંગણીને તુચ્છકારી અને ખિડકારી કાઢી,

જેવટે પછી શું થયું ?

“છેવટે એક બાળકની પેઠે મારા પગ ઉપર પડી તે રડવા લાગ્યો. અને ક્યું કે, જો એ સુંદરી અને નહીં મેળવી આપે, તો હું આપઘાત કરીશ.

“તે પછી શું કર્યું ?

“મેં તેને તે ત્રિચાર પરથી હાથ ઉઠાવવા અને એક સતી સ્ત્રીનું સતીત્વ તોડવાનો રાક્ષસી લોભ તથા દેવા માટે ધણો ધણો સમજાવ્યો, પરંતુ તેને ગળે મારી એક વાત પણ ન ઉતરી. જ્યારે તેણે જોયું કે હું તેને મદદ નથી કરતી, ત્યારે તે બહુ દુઃખી અને ચિન્તાતુર દેખાવવા લાગ્યો, તેનું સરીર નાતવાન થતું ચાલ્યું અને એકંદરે તેના તન અને મનની સ્થિતિ ઘણી ખરાબ થતી ચાલી. તેની આવી સ્થિતિ હું મારી આંખોથી જોઈ શકી નહીં, તેથી મેં તેને ધીરજ આપી અને આ વાત મારા સાથીઓને જણાવી. પ્રથમ તો તેઓએ આનાકાની દેખાડી. કારણ કે ડાકુઓ ગમે તેવા પાપી છતાં કોઈપણ સ્ત્રીના સતીત્વનો નાશ કરતા નથી.

“ત્યારે તેઓ પછી તારા આગ્રહથીજ તે કામ કરવાને તૈયાર થયા કે ?

“હા, એક દિવસ અંધારી રાત્રે હું તે અજ્ઞાના ઘરપર મારા સાથીઓ સાથે હુમલો લઈ ગઈ અને તેની જાંઘડીની જ્યોત સમાન તે સુંદરીનું હરણ કરી લાવી હાથ ? તે મહાપાપને લીધેજ મારા પ્રેમીનું ખુન થયું, મારી દૃઢશા ઘણી અને મારા સાથીઓની પણ થશે.

“પણ તે સ્ત્રીને તમે કેમ જંગલમાં લઈ ગયા ? કલકતામાં શું કામ ન રાખી ?

“કલકત્તામાં પકડાઈ જવનો બચ રહે, તેથી તેને જંગલમાં રાખવાનું યોગ્યો ધાયું”.

“તે સ્ત્રી પછી આજણુ કુમાર ઉપર પ્રસન્ન થઈ ?

“નહી” પ્રસન્ન થઈ હત, તો પછી આટલો બેબેડો શાનો થાત ! આજણુ કુમાર તારો પ્રેમાધાર હતો તો પછી તુ તેને માટે આતી ગોઠવણ કેમ કરતી હતી ?

“તે મારો દેવતા હતો, તેની સેવા એજ મારો ધર્મ હતો. જેથી તે કરવાની મારી ફરજ હતી.

“તેનું ખુદ કોને કયું ?

“તે હું જાણી ન શકી જે જાણવામા આવત તો તે ખુન કરનારને બચ્યા સહીત મરાવી નાંખત.

“વારું, તે રાત્રે તમે લોકોએ તમારું રહેઠાણ કેમ ફેરવી નાંખ્યું ?

“હા તેજ દીવસે, નહીં તો આટલા દીવસ મુંવી શું હું સ્વનત્ર રહી શકત ખરી ?

પછી રમણી ક્યાં છે ?

“તે હું નહીં કહું.”

“હવે તેણીના તેના પતિ પાસે મોકલી આપવામા વાધો શું છે ? જેને માટે તેનું હરણ કરવામાં આવ્યું તે તો હવે આ જગતમાં રહ્યા નથી.

“તેણીએ અમારું ઠેકાણું જાણી લીધું તેથી હવે તેને છોડી શકાય નહીં

“પેલા જમીનદાર અને તેના સંગીત શિક્ષકના નામ થુ છે ?

“તે હું નહીં ખતાવું.”

“કારણ ?

“હું પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું કે, જે વાન મારા સંબંધમાં પુછ્યો તેજ બતાવીશ, બીજાઓની નહીં.

“શકિતપુરના થાણાની પાસે બહુઆ ગામમાં તમે લોકોએજ ઘાડ પાડી હતી ?

“હા બ્રાહ્મણ કુમારના માર્યા જવા પછી અમે લોકો સ્થળ બદલવા માંગતા હતા. પરંતુ પાસે પૈસા નહોતા તેથી ઘાડ પાડી.

“પેશી સ્ત્રીને લાકડાના મકાનમાં કેદ રાખીને તેની પર પહેરેગીર તરીકે જે પહેલવાનો હતા. તે પણ શું ડાકુજ હતા.

“હા, ડાકુઓ સિવાય ડાકુઓની જમાતમાં બીજા કોઇની હાજી નાગતી નથી, ડાકુઓના સધળા કામ ડાકુઓજ કરે છે પાલખી લઇ જવી હોય તો પણ ડાકુજ કામ આવે છે.

આટલી વાનો થઇ પણ મુળ વાત તો છુપીજ રહી. પેસા જમીનદાર કોણ અને કયાનો હતો, સંગીત શાસ્ત્રી બ્રાહ્મણ કોણ હતો ? એ સધળી વાર્તાનો પ-તો લાગ્યા સિવાય આ કેસમાં આગળ વધવાનું મુશ્કેલ હતું. મરીયમ એવા સ્વભાવની સ્ત્રી હતી કે, તેની પાસેથી તેની મરજી વિરુદ્ધ કોઇ વાત કઢાવવી એ નકામું હતું. આવા વચ્ચારો કરીને રામસિંહ મરીયમને પાછી હવાલતમાં બંધ કરાવી અને પોતે નવી તજવીજને શોધવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લેદનું ખુલવું-એ ઝખમી ડાકુઓ.

એક અઠવાડિયું ત્રિતી ગયું. રામસિંહ મરિયમ પાસે હંમેશા જતો અને નહાના પ્રકારની મીઠી મીઠી વાતોથી તેને કાણુમાં લેવાના પ્રયત્નો કરતો. પરંતુ મરિયમ અડગ અને દ્રઢ હતી. તેણીએ જે વાતો કહેવાનો પ્રથમથીજ ઇનકાર કર્યો હતો, તે વાતોને છેવટ સુધી જીમ ઉપર લાવી નહીં, રામસિંહે ધણા ધણા પ્રયાસો કર્યા. પણ તે સધળા બ્યર્થ ગયા તેણે જેમ મીઠી વાતોથી મરિયમને મનાવી જોઈ તેમ ધાક ધમકીથી પણ વાતો કઢાવવાની કોશીષ કરી પણ મરિયમ પોતાની દ્રઢતા પરથી એક ડગલું પણ પાછળ ન હટી.

આજે થાણુની ઓરીસ રૂમમાં બેસીને રામસિંહ વિચારે છે કે, 'શું આ બધી આટલી મહેનત બરબાદ જશે? સધળા ઉપાયો અજમાવી ચૂક્યો પણ ફળ આપ્યું નહીં-તેણી જાણે છે પરંતું કોઈનું નામ કે ગામ બતાવતી નથી. તે સધળું જાણ્યા સિવાય આગળ કેમ વધી શકાય? એ ચપરખંધી મીઠી વાતોથી રૂપણ વશ આવતી નથી, તેમ ધમકીથી પણ ડરતી નથી હવે શું કરવું.'

રામસિંહ આવી રીતે વિચાર વમળમાં ગાથા ખાતો હતો. લેટલામાં ટપાલી આવ્યો અને તેણે ધણુંક કાગળો ટેબલ પર મુક્યા. રામસિંહ એક પછી એક સધળા કાગળો ફેડીને વાંચી ગયો. છેલ્લા કાગળ વાંચતા તેના મોઢેરા પર કાંઈક આનંદના ચિન્હો પ્રગટી નીક-

ત્યા. આ કાગળ ડાયમંડ હારબરથી છુપી પોલિસના એક ઇન્સ્પેક્ટરે લખ્યો હતો. નીચે પ્રમાણે લખેલું હતું.

“બહાલા રામસિંહ !

વડા સાહેબના હુકમથી હું અહીંયા આગ્યો છું. જે અપરાધીઓ પકડાયા છે બીજા પથ પકડાયા જવાની ઉમેદ છે પકડાયેલા બંધને સમ્પ્રદાના હાથ તમારી પીસ્તોલની ગોળીઓથી નકામા થઇ મયા છે. તેઓને કલકત્તાની કમ્પેલ હોસ્પીટલમાં મોકલી દીધા છે. ડાક્ટરોના અભિપ્રાય મુજબ બંધનેના હાથ કાપી નાખવામાં આવશે. જે તમારે કાઠ પુછપરછ કરવી હોય તો કમ્પેલ હોસ્પીટલમાં જઇને તેઓને મળશો, હું કામની વારંદેરમાં રોકાયેલો છું.

કાગળ વાંચીને રામસિંહે પોતાનો રૂસ પહેર્યો. અને કમ્પેલ હોસ્પીટલની તરફ જવા ઉપડ્યો.

હજી તે બંધનેના હાથ કાપવામાં આવ્યા નહોતા-તજવીજ થઇ નહી હતી.-રામસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો. અને પેલાઓને પુછ્યું કે શું !

“તમે ક્ષરો છો કે તમારો પ્રાણ બચી જશે ?

“એવો પ્રશ્ન કેમ કરો છો ? તેમાંથી એકે પુછ્યું ?

“તમારી આગી જાંઘી તમોએ ખુરા કામોમાં પસાર કરી આખરે મોતની અગ્નિપર આપી ચુક્યા છો, તેવે વખતે પણ શું જીવું બોલશો ? શું તમારી સ્ત્રી, તમારા બાળકો કોઈ પણ તમારી સાથે આવશે નહીં ધન દોલત પણ સાથે નહીં આવે. એવી સ્થિતિમાં પણ શું તમો જીવું બોલશો ?

“નહીં; જીવું શું કામ બોલીએ ! પણ તમે કાણ છો ?

“હું પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર છું. અને એક વાત તમોને પુછવા માંછુ છું.

જે પુછવું હોય તે દુકમાં પુછજો વાત લંબાવવાથી તકલીફ થશે. વધારે બોલાવું પશ્ય નથી.

“કેમ, શું બહુજ કષ્ટ થાય છે?”

“હા, હાથ પાકી ગયા છે, આ શરીરમાં ઘણી ગોળીઓ ધુસી અને નીકળી ગઇ, ઘણાં ઝખમે થયા અને રૂઝાઇ ગયા, પશ્ય આ વખતે તો આ રચતિએ પહોંચ્યા છીયે.

“અંહ, તમારા એક મહાપાપને લીધેજ તમારી આ દુર્દશા થઇ છે.

“કયું પાપ?”

“મરિયમને પકડી લાવ્યા છીએ, તે જાણો છો?”

“કેમ ન જાણીએ? તેણીને છોડાવવા આગ્યા, તેથી તો આ દશા થઇ છે.

તેણીએજ સઘળી વાતો કહી આપી છે, અને સઘળો ભેદ ખાલી દીધો છે.

અને ડાકુઓએ એક લાંબો નિવાસ ખેંચ્યો; અને કહ્યું. શું? સઘળાઓ પકડાઇ ગયા છે?

“પંદર સોળ માણસો પકડાયા છે, બીજાઓની તપાસમાં પોલિસ ધુમી રહી છે. સઘળા પાપનો ભડો હવે ફુટી ગયો છે. તમે લોકોએ મહા પાપ કર્યું છે, તેને લીધેજ તમારું આ સર્વ નાશ થયું છે.

“તે કયું પાપ છે?”

“તમે લોકો પેલા જમીનદારના સંગીત ઉસ્તાદની સ્ત્રીને કેદ પકડી છે. અને તેને કષ્ટ આપી રહ્યા છો, તે શું મહા પાપ નથી?”

તમે સ્વપ્ન થઇને એક અવળાને કદ આપો રીખાવો તો તમારી આવી દશા ન થાય તો બીજી કેવી થાય ?

બંને ડાકુઓનું હૃદય કંપી ઉઠ્યું. તેઓની આખોમાથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. એકે કહ્યું. “ સરકાર, આપ સાચું કહો કે, તે સ્ત્રીના કદડતા હૃદયની ‘હાય’થીજ અમે આ દશાએ પહોંચ્યા છીએ.

“ હવે પછી તે મહાપાપને ઘોષ નાખવાની કોશીષ કરે. તેણીને છુટકારો અપાવવાની તદ્દખીર કરે—મને ખતાવો કે તે કયા છે ? તેમાંજ તમારૂં બહેતર છે.

“ મા ભવાનીના સોગંદ, ” હું નથી જાણતો કે હમણાં તે કયાં છે ? મૈમનસિંગના જંગલમાંથી મરિયમ અને જાદુસરહાર તેને લઇને કયાં રાખી આવ્યા તે અમે જાણતા નથી, તમે અમોએ જાણવાની કોશીષ પછી કરી નહોતી. હા, એટલું જાણતા હતા કે તેણી હવે કોઇ જંગલમાં નહીં, પણ અહીં કલકત્તામાં છે કયી જગ્યાએ છે તે હમે જાણતા નથી.

“ તમે તે સ્ત્રીને કયા જમીનદારને લાંથી લાવ્યા હતા.

“ તમે સાચું કહ્યું ત્યારે હવે જુદું નહીં બોલીએ, તે રમણીને .....રાજમહેલની પાસેના એક નાના મકાનમાંથી લઇ આવ્યા હતા.

‘, મને પછી એ કામમાં સામેલ હતાને ?

હા, હતા.

મરિયમની જે આજ્ઞા કુમાર સાથે દોસ્તી હતી, તેને તમે પીછાનત્તા હતા ?

“ હા, તેણે તો અમારું સર્વનાશ કર્યું ?—આપને તો સ્વપ્ન બમર મળી ગયેલી જણાય છે.

“હા, તેજ તો બાપુ બનીને કેંડાખાલા મેદાનમાં રહેતો હતો અને ત્યજ માર્યો ગયો. કેમ ખરી વાતને.

“ત્યારે તો મરિયમે સધળું કહી દીધું છે—તો પછી તેણે પંત્રી રમણી અને તેના પતિની વાત કેમ ન કહી?

“તમે તે રમણીના પતિનું નામ જાણો છો?

“નામ નથી જાણતા, તેની સ્ત્રીને ઉપાડી લાગ્યા પછી તેને ત્રણ ચાર વખત જોયો હતો,

“ક્યા જોયો હતો?

કસકતામા ભેવાર, નૌહાટીમા એક વખત અને મૈમનસિંગમા પણ એક બે વખત જોયો હતો.

“મૈમનસિંગમાં ક્યા રથજો જોયો હતો?

“સદર બગ્ગરમાં.

“ત્યાં તે શું કરતો હતો?

“અદાલતની પાસે ટહેતો હતો.

“શું તે ત્યાં રહેતો હતો?

“એ ખતર નહીં, તેમ એટલું જાણવાનો વખત પણ નહોતો.

“એલા બ્રહ્મજીકુમારના માયા જવા પછી, શું તમે સધળાઓ ત્યાંથી નીકળી ગયા?

“નહીં, કેટલાક નીકળી ગયા અને એટલાક ત્યાં રહ્યા.

“તે બ્રહ્મજીનું ખુન કોણે કર્યું?

“મારી સમજ મુજબ તે રમણીના પતિએ અથવા તો તેના કોઈ માણસે ખુન કર્યું હશે. તે વખતે હું ત્યાં નહોતો, નહીં તો કેટલીક હકીકત મારા જાણવામા આવત.

“તે બ્રાહ્મણને પેસી રમણીના પનિએ અથવા તેના કાંઈ માણ-
સેજ મારી નાંખ્યો એમ તમે શા ઉપર હા કહો છો ?

“એક દીવસે તેના પતિને મૃત્યુ થયું એવો હોતો, તે ઉપરથી
એવો શક ઉત્પન્ન થાય છે. ખરું કહીએ તો મરીચમ જાણે.

ડાકુઓના ઝખમમાં હવે સાચા લાગી એટલે વાત
અહીંથી અટકા પડી. રામનિ “તમે સમજું સાચે-
માનું કહ્યું છે એમ હું વિશ્વાસ કરું, તમેને તકલીફ ન
થાય તેવી હું કાશીય કરીશ.

એટલામાં ડાકટર સાહેબ મિંહને કહ્યું. “જ્યાં
અંધી તે ભોકોના હાથ કાપવા સુધી તેને બહુજ
તકલીફ રહેશે. હવે આપને બા સુધી તે પુછી દ્યો,
“હવે એવી કાંઈ વાત કહીને રામસિંહ
ત્યાંથી વિદાય થયો.

રામસિંહ થાણામાં આવી સે ગયો, અને કહ્યું
કે “તારા સઘળા સાથીજ પાસે એ જણુ ઝખમી
થયા હતા, તે પણ પકડાયા હતા જાણીએ પેસી મચેલી
હાવાથી તેના હાથ કાપી નાખાનેને કમ્બેલ હોરખી-
ટલમાં રાખવામાં આવ્યા છે

“એ તો પહેલેથીજ કહ્યું સઘળાઓ પકડાઇ
જશે. તેઓ પકડાયા તેમાં મન ની નથી.

“શું હજુ પણ તું ત નવકુમારતું ખરું નામ
ઠેકાણું નહીં બતાવે ? તેમજ હરજી કરી લાવી તેનું
ઠેકાણું પણ નહીં કહે ?

“ નહિ.

“ કારણ ?

“ પહેલેથીજ કહી ચુકી છું કે, ફારસીએ ચઢાવો તો પણ કોઇ ઠામ કે ગામ નહીં બતાવું ?

“ તે સઘળું હું તો જાણી ચુક્યો છું, વીરનગરના જમીન-દારને ત્યાંથી તું તે સ્થાને ઉપાડી લાવી હતી.

“ તમે જાણો છો તો પછી મને કેમ પુછો છો ?

“ એક બાબત હજી હું જાણી શક્યો નથી. તું સ્ત્રી છે. સ્ત્રીનું હૃદય પીછાની શકે એમ છે. એટલેજ તને પુછુ છું કે તે-પત્ની વિરહથી પિડાતી સ્ત્રી ક્યાં છે, તે બતાવી દે, હું તેણીને તેના પતિ પાસે મોકલી આપું.

“ પ્રાણ જાય તો બલે જાય. પણ આપ જો પુછો છો, તે કદી પણ નહીં બતાવું, કારણ કે મેં પ્રથમ કહ્યું છે તેમ તેણે અમારા સ્થળ અને હકીકતો જાણી લીધી છે; છુટકારો મળતાં અમારો ભેદ તે ખુલ્લો કરી નાંખે.

“ પરંતુ સઘળા ડાકુઓ તો પકડાઈ ગયા છે.. એકાદ બાકી હશે તે એ પકડાઈ જશે, જેટલા પકડાઈ ચૂક્યા છે, તેટલાઓએ સાચેસાચી વાત ખુલ્લા મોઢે પ્રગટ કરી દીધી છે.

“ તે પ્રગટ કરે તો બલે કરે, હું નથી કહેવાની.

“ જે ઉપાયોથી તેઓ કલુષ કરવાને તૈયાર થયા, તે ઉપાય તારા માટે પણ લેવા પડશે.

“ અં: શું મારશે, તકલીફ દેશે ? તે સઘળું સહન કરવાને

તૈયાર છું. એમાં બીજું પણ કારણ છે. જેના લીધે પતો પ્રાણ જતાં પણ બતાવી શકીશ નહીં.

“ તેવું તે શું કારણ છે ?

“ તેણી જ્યાં છે, તે એક સારા ગૃહસ્થનું મકાન છે, આપ લોકો તે ગૃહસ્થને પણ ડાકુઓમાં સામેલ ગણી કાઢો.

“ એ કાંઈ એટલું અગત્યનું નથી, તેનો વિચાર કરવામાં તું ભુલે છે.

“ અગત્યનું ન હોવા છતાં, સાધારણ રીતે એમજ થયા કરે છે.

“ તો શું તું નહીં બતાવે ?

જ્યાં સુધી પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો નહીં.

“ અમે તને એહક તપ્તી આપશું, તને તડકામાં બેસાડીશું, અને મર્યાની ધુવાડી દબાશું.

“ તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરો, હું સખળું સહન કરવાને તૈયાર છું.”

રામસિંહ હવે શું કરે ? તેનો કોઈ પણ પ્રયત્ન સફળ થયો નહીં એટલે મરીયમ પાસંથી ચાલ્યો ગયો. તેણે વીચાર્યું કે, આ પ્રકારે હજી થોડા દિવસ બસે પસાર થાય, પણ હવે સર્વેથી પહેલું કામ વીરનગરના રાજમહેલમાં જવાનું હાથ ધરવું જોઈએ. ત્યાં જવાથી ધણો ખરો પતો મળી શકશે.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

પતો મળ્યો. રામસિંહ ચક્રકરમાં-એક
નવીન સન્યાસી.

રામસિંહ વીરનગર સાંજને વખતે પહોંચી ગયો, ત્યાં જતા સાથેજ રાજમહેલ સંબંધમાં લોકો સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો. દરમિયાન ત્રણ દિવસ પછી તે પેલા જમીનદારના પુત્રને જોને પેલા બ્રાહ્મણ સંગીત શીખવતો હતો તેને મળ્યો. અને પોતાના આવવાનું કારણ જણાવીને કેટલીક વાત કરી. જવાબમાં જમીનદારનાં પુત્રે કહ્યું. “મેં તો અત્યાર સુધી એવી વાત સાંભળી નહોતી.

આથી રામસિંહને અમન્યથી ઉપજી. અને તેને પુછ્યું શું આપનો સંગીત શિક્ષક કોણ બ્રાહ્મણ હતો ?

“હા, હતા, જમીનદારના પુત્રે ઉત્તર આપ્યો.

“હમણા તે અહીં છે ?

“નહીં.

“ક્યાં ગયેલા છે ? ”

“આજે કેટલાક મહીના થાય તે અહીંથી પોતાની સ્ત્રી સાથે ચાલ્યા ગયા છે.

“ક્યાં ચાલ્યા ગયા છે ?

“તેણે કહ્યું હતું કે દેશમાં જઈએ છીએ.

“તે ક્યાં રહે છે ?

“જેસોર જલ્લામાં.

“જેસોર જલ્લામાં ગામ કયું ?

“ગામનું નામ હું જાણતો હતો. પણ હમણાં યાદ આવતુ નથી. હા, એટલું યાદ છે કે. તે ગામ આંદરા સમ-ડિવીઝનમાં છે.

“આપના તે શિક્ષકનું નામ શું ?

“નલિનીકાન્ત ત્રિવેદી.”

રામસિંહને હવે પેલી અંગુડી યાદ આવી, જે તેને મૈમન-સિંગવાળા જંગલમાંથી લાકડાના ઘરમાંથી મળી હતી, તે અંગુડી પર N. K. T. ખોદેલું હતું, તે નલિનીકાન્તના નામ સુચક હતું, એમ રામસિંહ હવે સમજી ચુક્યો. આ અંગુડી તેની સ્ત્રીએ પહેરેલી હશે અને બુલંદી ત્યાં પડી ગઈ હશે એવું અનુમાન થયું.

“નલિનીઆપુની ઉંમર કેટલીકે છે ? રામસિંહે પૂછ્યું.

“આશરે ૩૦ વર્ષની.”

“એક બીજી વાત, આપને ત્યાં કોઈ મૈથીલી પ્રતિષ્ઠા દારપડિત હતા.

“હા હા ખરા.

“હમણા તે છે ?

“નહી.

“ક્યાં ગયા છે ?

“તે હું નથી જાણતો—કેમ, શું હકકીન છે ?

“કહું છું. તેની ઉંમર કેટલી હતી ?

“હતી—આપ એમ કેમ કહો છો ? શું કાંઈ માઠો મનાવ બન્યો છે ?

“હા, તેમનું મૃત્યુ થઈ ગયું છે.

“ક્યારે ?

“ ને ઘણી કમકમાટ ભરી રીતે માર્યા ગયા છે.

“ હે ! તેને કોણે માર્યા ? શું કામ માર્યા ?

“ આપના સંગીત ઉસ્તાદેજ તેનું ખુન કર્યું છે. એવી અફવા છે,

“ તદ્દન જીવું ! મારો સંગીત શિક્ષક એવો માણસ નથી. તે ઘણો જ્ઞાન્ત અને નરમ સ્વભાવનો છે, તેના હાથે ખુન જેવું બયંકર કામ થઈ શકેજ નહીં.”

“ રામસિંહ અહીયાથી હવે કંઈ વિશેષ પતો નહીં મળે એમ ધારીને જ્વાલતી પકડી અંતે તેજ દીવસે ત્યાંથી રવાના થયો.

તે કલકત્તા આવીને એક દીવસ રોક્યો બીજે દીવસે જેસોર જીલ્લાના માંડુરા સખ-ડીવિઝનની તરફ રવાના થયો, ત્યાં ગામે ગામ ફરવા લાગ્યો, અને લોકોને પુછતો કે “ મદાશય ! નહિનીકાન્ત ત્રિવેદીનું મકાન ક્યાં આવ્યું ?

આની રીતે પુછપરછ કરતાં છેવટે નાનુમ પડ્યું કે, સોનારપાડાના નવાબમ રત્નમાં નહિનીકાન્તનું મકાન આવેલું છે. રામસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો; પણ ત્યાં જતાં જમર મળ્યા કે, નહિનીકાન્ત ફેટલાક મહિના થયા અહીં આવ્યો નથી, તેમજ તે ક્યાં છે તે પણ કાલના જાણવામાં નથી. રામસિંહ નિરાશ થઈ કલકત્તા આવવા પાછો ટ્રેનમાં બેઠો.

તે ટ્રેનમાં બેઠા બેઠા વિચારવા લાગ્યો, -હવે એક નહિનકાન્તની ઉપરજ આ મામલો અટક્યો છે. નેનો પતો ક્યાં લગાડવો ?

“ રામસિંહ જે ડાન્સમાં બેઠો હતો. તે ડાન્સમાં રામસિંહની આવ્યું ના બેન્ચ પર ત્રણ પુલાનો બેઠા બેઠા વાનો કરતા હતા. તેમાંથી એક બોલ્યો, “ પેશું તમારે ગાયત તો સંબધાવો.

“ ક્યું ગાયન ? બીજાએ કહ્યું.

“ પેલું નવું ગાયન.

‘ તે હજુ જરા બેસર’ ગઇ જાય છે, નહિની પાસેથી એકજ વખત સાંભળ્યું છે, પણ તાલ સુર બરાબર મેળવી શક્યો નહીં.

“કહો તો, નહિની બાપુ હમણા ક્યાં છે ? બાપ, ખરું પુછો તો ગાવા બળવવાની ખરી મળહ તો તેઓજ હુટે છે.” ત્રીજાએ કહ્યું.

“ ખરેખર ! તેનું ઠેકાણું તો મને ખબર છે. પંજુ હવે તે કાંઈ કામના રહ્યા નથી. તેણે તો સંન્યાસ લઈ લીધો છે.

“ કેમ ! પેલાએ અજાત થઇને પુછ્યું, “ આં વેરાગ્યનું કાંઈ કારણ ? તે ક્યાં રહે છે તું તે જાણે છે હરેન ?

“ હા જાણુ છું; પણ તે હવે ગાતાં બળવતા નથી. બીજાને કે જેનું નામ હરેન હતું તેણે ઉત્તર આપ્યો.

“ પણ રહે છે ક્યાં ? મહેલાએ પૂછ્યું.

“કાલીઘાટ હરેને જણાવ્યું, નકુશેશ્વરના મંદીર પાસેજ વખતો વખત મળે છે ?

“ તેઓ સાથે મારે વાતચીત થઇ હતી ? મેં તેઓને તે સંન્યાસી કેમે થયા, ગાવા બળવવાનું હવે હંમેશને માટે કેમ તજ દીધું ? આમ બેચાર વખત પુછવાથી એક દિવસ તેમણે કહ્યું કે નાહક આવા સવા લો પુછી મને હેરાન ન કરો. પછીથી મેં પુછવાનું છોડી દીધું છે.

અત્યાર સુધી બાબુના બેંચ પર બેઠેલા રામસિંહે સખળી વાત સાંભળ્યા કરી. તે હવે નજીકમાં આવી વચ્ચે પુરાઇને બેઠ્યો, આપ લોકો શું તેજ નહિની બાપુની વાત કરો છો—જે વીરનગરના રાજ મહેલમાં કેટલાક દિવસ રહ્યા હતા ? ખરેખર તેઓ ગાવા બળવવામાં બહા પ્રવિણ છે.

“વાહ શું આપ તેને પિછાણો છો ?

રામસિંહ આ વખતે એક સાધારણ ગદરચના પોશાકમાં હતો તેણે કહ્યું. ‘હું’ તેમને સારી પેઠે પિછાણું છું પછી હરેન તરફ ફરીને પુછ્યું શું, તમે તેને નકુલેશ્વરના મંદિર પાસે હમેશા જુઓ છો ?

‘હા, સગમગ હમેશાં.’

“સાંભળો મહાશય ! મારે તેની સાથે કદી અંગત મુલાકાત થઇ નથી, તેમ તેમની સાથે મને કાંઈ સગપણ કે સંબંધ નથી પણ તેની ઘણીખરી હકીકત હું જાણું છું. હું કલકત્તાના એક વેપારીને ત્યાં નોકર છું. મારો ન્હાનો બાઈ તેમનો સંગીત શિષ્ય છે તે વીરનગરના રાજમહેલમાં નોકર હતો. નણિની આપુ પણ ત્યાંજ હતા. એક નજીવા બનાવને લીધે તે પોતાની જાતે તજીને સન્યાસી થઇ ગયા છે. તમે જો તેની સાથે મને મુલાકાત કરાવી આપો તો તેમને પાછા સમજાવીને સંસારી બનાવી દઉં.

“એવો તે શું બનાવ બન્યો છે, કહો તો ? હરેને પુછ્યું.

“તેની સાથે મુલાકાત કરાવી આપો એટલે સધળી વાત પ્રમટ થઇ જશે. વળી તેની જી ઉપર પણ તમારો માટો ઉપકાર થશે. તેમજ જો મારી વાત પર વિશ્વાસ ન હોય તો જુઓ આ તેમની અંગુડી કે જેની પર તેમનું નામ પણ કાતરેલું છે. મેં તેમને કદી આંખોથી જોયા નથી, પણ તેમના કુટુંબ સાથે મારે ઘણો સંબંધ છે.

રામસિંહ અંગુડી દેખાડી, તે જોઇને હરેન બોલ્યો. “અરે મિત્રીનબાપુ ! આ અંગુડી તો તમોએ ઉસ્તાદજીને બેટ કરેલી તે જુઓને તેની પર N. K. T. કાતરેલું છે.

ત્રણે જણાએ તે અંગુઠીને વારાફરતી જોઇ. છેવટે હરેન રામ-સિંહના હાથમાં અંગુઠી પાછી મુક્તા બોલ્યો. “મારું મકાન બવાનીપુરમાં છે જે આજે આપ ત્યાં મારી સાથે આવો તો કાલે આપણે સાથે જઇને તેની તલાશ કરીએ.

“રામસિંહને તો એટલું જોઇતું હતું, તેણે તુરત બવાનીપુર જવાનો સ્વીકાર કર્યો. જેને શોધવા માટે તે ગામે ગામ ફર્યો. જેના વગર આખો મુકદ્દમો લટકી રહ્યો છે, તેનો થોડો ધ્યાન પ-તો આમ અનાયાસે મળવા તે બવાનીપુર તો શુ, પણ કાંઈ વિકાળ પ્રાણીઓથી વસાયેલા વનમાં જવાને પણ તૈયાર હતો.

સાંજના સાત કલાકે ટ્રેન સિયાલદાદ સ્ટેશને પહોંચી રામસિંહ અને હરેન ઉતરીને બવાનીપુરની તરફ ચાલ્યા.

એક નવીન સન્યાસી સ્નાન કરીને નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યો હતો. હરેન આંખોથી દેખાડીને રામસિંહને કહ્યું “જુઓ નહાશય પેલાજ નસિનીકાન્ત છે, જે નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યા છે,

રામસિંહ ઝડપથી તેની પાસે દોડી ગયો અને બોલ્યો. નસિનીઆપુ! નસિનીઆપુએ પાછળ ફરીને જોયું તો, હરેનનાથ અને એક અજાણ્યો ગૃહસ્થ તેની સામે આવીને ઊભા છે

નસિનીઆપુ કાંઈક કંટાળાથી બોલ્યો. કેમ નહાશય ! આપ શું ઇચ્છો છો ? પછી હરેન તરફ જોઇને કહ્યું હરેન ! નમે અને વખતો વખત કેમ હેરાન કરો છો ?

આપને મારી સાથે કસકસાત આવવું પડશે રામસિંહે કહ્યું.

“કેમ શા માટે ?

“આપની પર ખુનનો આરોપ છે !

“હેં શું ખુન ! ખુન કેવું ?

“મૈમનસિંગ જીલ્લાના કેંડાખાલવાળું ખુન.

નલિનીકાન્તનો ચહેરો ઉતરી ગયો હરેન્દ્રનાથ આ સધળું સાંભળી તે હરજીવાળ થઇ ગયો. તે ગભરાઇને બોલ્યો હાય આ શું ? તમે શું પોલિસ છો ? શું મેં ઉસ્તાદજીને હાથે કરી પકડાવી દીધા ?

રામસિંહે ખીસ્સામાંથી અંગુડી બહાર કાઢીને કહ્યું. આ જુઓ ખૂન કરતી વેળાએ આ અંગુડી તમે ત્યાં છોડી આવ્યા હતા. આ આપનીજ અંગુડી છે. સામેલી મોબુદ છે. હરેન્દ્રનાથના મિત્ર ત્રિપીન બાબુએ તમોને ભેટ આપી હતી.

નલિનીકાન્તના આશ્ચર્ય અને દુખનો પારજ નહીં. તેની આંખે અંધારા આવવા લાગ્યા, તે ગભરાટમાં માત્ર એટલુંજ બોલ્યો કે, આ અંગુડી આપને ક્યાંથી મળી ?

અને પછી મોટેથી રડવા લાગ્યો. તજ વખતે તેને ગાડીમાં ચડાવી રામસિંહ તેને કલકત્તા લઇ ગયો. પશ્ચાતાપ હરેન કરનો ઘેર ગયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

ખુનપર ખુનનો ખુલાશો.

બે ખૂનીઓની ગીરફતારી અને ઇકરાર.

નલિનીકાન્તને ઘાણીમા લાવીને રામસિંહે તેને સધળી રામ કહાણી કહી સંભળાવી તે સાથે તેને તેમની સ્ત્રી હૈયાત હોવાની

તથા તેનું પતિવ્રત અખંડ રહેવાની વાત પણ કહી. છેવટે રામસિંહે કહ્યું “ખરેખર” કહો, કેંડાખાલના મેદાનમાં પેલા પંડિતનું પુત્ર તમે કયું છે કે નહીં? તમે જે આવેશ અને કારણથી આ કાર્ય કર્યું છે, તેનો વિચાર ન્યાયની દયાળુ અદાલતમાં જરૂર થશે; એટલુંજ નહીં પણ બનવા જોગ છે કે, આપને મારી પણ બક્ષવામાં આવે. આપ સમજી કહો સત્યથી ન ડગો.

નલિની બાપુએ કહ્યું. મહાશય! જીંદગીની રોશની બુઝાઈ ગઈ છે. અર્થાત જીંદગીની લહેઝત મારે માટે રહી નથી. હવે જીવું બોલવાથી શું લાભ થવાનો હતો? આપે મારી સ્ત્રી સંબંધીમાં જે કંઈ કહ્યું. મારું પણ તેવુંજ અનુમાન હતું. હું ખાત્રીથી માતું છું કે મારી સ્ત્રી કદી પણ બ્રષ્ટ ન થાય. તેને મળવાની મને આશા નથી. “મોતની કેડ પર એકો છું, હવે જીવું કેમ બોલીશ ?

આપ સમજી ખરેખરી વાત કહી દો, હું આપની સ્ત્રીને આપની સાથે મેળવી દઈ શકું તેમ છું.

તે દિવસે રાત્રે દુષ્ટ ડાકુઓ મારી સ્ત્રીને જે ફરતાની સાથે લઈ ગયા, તે વાત હું કાઢને કરી શક્યો નહીં. મારા સંગીતના શાગીંદ જમીનદાર પુત્રને પણ મેં તે સંબંધમાં કંઈ કહ્યું નહીં. માત્ર એટલુંજ કહેવરાની મોકલ્યું કે, એકમ જરૂરી કામને લીધે હું મારા વલનમાં જાડું છું વીરનગરને છોડ્યું અને પછીથી એક દીવાનાની માફક ફરે ત્યાં બટકચ લાગ્યો. એક દીવસે હું જનબજારમાં અમરચો બટકનો ફરતો હતો. તેજામાં મેં વીરનગરના દારપંડિત કમળેશ્વર પાંકને એક મઠનાની અંદર દાખલ થતાં જોયો કમળેશ્વરે

મને જોયો નહિં મારા મનમાં સંદેહ થયો. જે મકાનમાં કમળેશ્વર બેઠો, ત્યાં જઈ મેં ખચર કહાડી તો જણાવું કે, દાર પડિત રાજ બન્યો છે ! આથી મારો સંદેહ ઓર વધ્યો. છેવટે એક દિવસ જોયું કે, કમળેશ્વર ઘોડાગાડીમાં બેસીને ક્યાંક જતો હતો. હું પણ એક ગાડીમાં બેસી તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો, કમળેશ્વરની ગાડી કોલુતોલામાં એક મકાનની સામે ઉભી રહી. આ વખતે રાતના બાર વાગી ચુક્યા હતા. સામેના મકાનમાંથી એક સ્ત્રી આવી અને કમળેશ્વરની ગાડીમાં ચઢી બેઠી, ગાડી ત્યાંથી ચાલી, મેં પણ પીછો પકડ્યો. તેની ગાડી એક ગલીની બહાર ઉભી રહી, જ્યાં પણ થોડે દુર ગાડીપરથી ઉતરી પડ્યો, તે બંને પણ ગાડી પરથી ઉતરી પડ્યા, અને કાંઈક વાતો કરતા ચાલવા લાગ્યા, હું તેઓની પાછળ એવી રીતે ચાલ્યો કે તેને મારા માટે જરા પણ સંદેહ ઉપજે નહીં. મેં તે બંને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતો થતી સાંભળી.

પેલી સ્ત્રીએ કમળેશ્વરને કહ્યું. તમે પ્રતિજ્ઞા પર કહેા કે પ્રાણ જતાં પણ આ વાત કોઈને કહું નહીં. હું તમને પ્રેમથી આહુ છું. મારી ચિન્તા ન કરો.

કમળેશ્વરે ઉત્તર આપ્યો. હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે, પ્રાણ જાય તો જાય, પણ એ વાત કોઈને નહીં કહું. હવે કહે આ વખતે પેલી રમણી ક્યાં છે ?

કલકત્તામાં તેની સાથે મુલાકાત થઈ ચૂકશે નહીં. પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું. છુપી પેલિસના માણસો અમારી સઘ સંબંધતાં ગલીએ ગલી

ધુમી રહ્યા છે. તેણી સહજમાં કાપ્પુમાં આવે તેમ નથી. સખ મ-
હેનત કરવી પડશે.

ત્યારે હવે જલદી કર, હું અધિર થઇ ગયો છું કમલેશ્વરે
કહ્યું.

આ વાતો સાંભળી મારા શરીરનું લોહી ઉકળી ગયું, મગજ
ગરમ આગ જેવો થઇ ગયો. તે પાપી અને પેલી તેની સાથેની સ્ત્રી
પાછા જલદીથી ગાડીમાં ચઢી બેઠા, હું પણ મારી માડીમાં બેસવા
આહ્વે, પણ જોયું તો ગાડીવાન વગર પુછે આહ્વે ગયો હતો.
શરીર થાકી ગયું હતું, એટલી શક્તિ ન હતી કે હું તેની ગાડી
પાછળ પેદલ ચાલતો જાઉં. એટલે ત્યાંજ એક જગ્યા પર લોટી ગયો.
રાત કોણે જાણે ક્યારે વીતી ગઇ. આંખો બોલીને જોયું તો રાત્રીનો
અંધકાર દુર થઇ સહવારનું ઉજરડું થયું હતું.

સહવારમાં ઉઠીને જનનજનરમાં ગયો. ત્યાં તપાસ કરતાં જ-
ણાયું કે, રાજા સાહેબ (કમલેશ્વર) થોડો વખત અહીં રોકાઇ
તે આહ્વા ગયા છે. તે પછી પતો લગાવતાં લગાવતાં માલમ પડ્યું
કે તે ચાંડાળ મૈમનાંગ ગયો છે. હું પણ કીનાની આગથી બળતો
ત્યાં પહોંચ્યો. મૈમનાંગમાં સુરખાપ્પુનુ એક મકાન જાડે લીધું અને
તેમાં રહેવા લાગ્યો. કમલેશ્વર કેડાંખાલનાં મેદાનમાં હાવણી નાખી
અમીરી ઠાકમા રહેતો હતો, હું ત્યાં ગુપ્ત વેશમાં આવજા કરવા
ગયો અને ધામે ધીમે તેના નોકરો સાથે મેં મિત્રતા કરી દીધી.
તે પછી એક દીવસ લામ જોઇ તે ચાંડાળ કમલેશ્વરનું મેં ખુન
કરી નાખ્યું અને કીનાની આગને યુગાવી દીધી. આ પ્રમાણે વેરની

વસુદાત લીધા પછી ગુરુઆયુના મકાનનો હિસાબ ચુકતો કરીને હું અહિંં ચાલ્યો આવ્યો, અને સન્યાસાશ્રમમાં રહેવા લાગ્યો.

રામસિંહ જે અત્યાર સુધી ચુપ બેઠો વાત સાંભળી રહ્યો હતો તે બોલ્યો, “ ગુરુઆયુના મકાનમાં તમે તમારું અસલ નામ જણાવી ને રહ્યા હતા ખરું ? હું બુલનો ન હોઉં તો તમોએ ધારણ કરેલું નામ માણેકલાલ હતું.”

“ હા, અને તેનું કારણ ખુલ્લુંજ છે.

“ કમળેશ્વરનું ખુન કરવા પછી તમારી સ્ત્રી વિશે કંઈ પત્નો મળ્યા હતા ? રામસિંહે પુછ્યું.

“ નહીં, જે કે પ્રથમ તો હું એમજ સમજ્યો હતો કે, તે ચંડાળને ત્યાંથીજ મ્હારી સ્ત્રી મને મળશે, પણ તેમ થયું નહીં.

રામસિંહ અને નલિનીકાંત વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતો ચાલી રહી છે, તેટલામાં ચાર કોન્ટેનર્સો એક હાથકડી પહેરાવેલા ડાકુને પકડીને રામસિંહ સામે આવી ઉભા.

પુછવાથી જણાયું કે આ ડાકુને ડાકમંડ હારખરથી અહીંં મોકલવામાં આવ્યો છે. રામસિંહના મનમાં આશ્ચર્ય થઈ કે, તેની પાસેથી ચૈમનસિંગવાળા બનાવની બધી વાતો જાણવામાં આવશે,

પેલા બંધીવાન ડાકુની નજર નલિનીકાંત પર પડતાંજ તે બોલી ઉઠ્યો: “ આપુ ખુબ બચી ગયા છો. મારા હાથે આપનું મોત લાગેલું નહીં, તેથીજ આપ બચી ગયા.

“ કેમ ? શું વાત છે ? રામસિંહે અજાણ થઈ આતુરતાથી પુછ્યું.

“ સઘળી વાતો મેં કબુલ કરી છે, હવે આ વાત કરવાતો ઇનકાર નહીં કરું. સાંભળો, એક દીવસે અમારી મંડળીના એક માણસે આ બાબતે મૈમનસિંગમાં જોષ લીધા. તેણે આવીને અમેને ખબર આપી. અમારા સરદારે હકમ આપ્યો કે, તેને ત્યાં જુઓ ત્યાં દાર કરો. તેમને મારી નાંખવાનું કામ મને સોંપવામાં આવ્યું. હું એક દીવસે મૈમનસિંગના મકાન પર ગયો, પણ તેના સારા નશીબે તે ત્યાં હતા નહી. તે જે ઓરડામાં સુતા હતા તે ઓરડામાં તે દિવસે રૂપચંદ દરોગો સુતો હતો, પણ મેં ભુલથી નલિની બાબુ જાણી તેની પર ઘા કર્યો. તેના મરવા પછી મને જાણ્યું કે, મેં નલિની બાબુનું નહી, પણ રૂપચંદ દરોગાનું ખુન કરી નાખ્યું છે.

રામસિંહ મનમાં ઘણો ખુશ થયો. કેમકે આવી અણધારી અને વગર માગેલી રીતે મૈમનસિંગના દરોગાના ખુનીનો પત્નો પણ મળી ગયો. ખુન પર ખુનનો ખુવાસો થયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

રમણીનો પત્નો ડાકુઓને સળ. પતિ પત્નિનો મેળાપ

સાંજ પડવા પછી થોડી વારે એક દરવાને આવીને રામસિંહ વાળી પોલીસચોકી પર ખબર આપી કે “ મારા સૈફનું ખુન થઈ

ગયું છે. ખુની ગુમ થયો છે. ને આપને તેની છેલ્લી જવાની લખી લેવી હોય તો જલદી ચાલો. હજુ તેમાં થોડો જીવ બાકી છે.

રામસિંહ પેલા ઝાકુ તથા નલિનીબાબુને હવાલતમાં મોકલીને દરવાનની સાથે ગયો.

દરવાનનાં શેકનું નામ લક્ષ્મીનયંત્ર હતું. પુછવાથી જણાયું કે લક્ષ્મીનયંત્ર સાંજના ફરવાને માટે બાગની તરફ ગયા હતા ત્યાંથી સખ્ત ધાયલ સ્થિતિમાં પાછા આવ્યા છે.

“આની ઘાતકી રીતે આપને કોણે માર્યા છે? રામસિંહે લક્ષ્મીનયંત્ર પાસે જઈને ધીમેથી પુછ્યું.

લક્ષ્મીનયંત્રએ કાંઈપણ જવાબ ન આપ્યો. એક વખત તેણે આ કાશ તરફ જોયું અને પાછી આંખો બંધ કરી દીધી. રામસિંહે તેમને હોરપીટલણમાં મોકલી આપ્યા અને પોતે તેમના બાગની તરફ ગયો.

બાગમાં જઈને તે તપાસ કરવા લાગ્યો. એકાએક કોટડીમાંથી કોઈનો રોવાનો અવાજ સંભળાયો. રામસિંહ અંદર ગયો—જોયું તો એક સ્ત્રી લોહીથી ખરડાયેલી પડી પડી રુવે છે રામસિંહે તેને તુરત ઝાળખી લીધી. તે કોણ હતી? પોતાની જાંસીથી મનુષ્ય માત્રને નચાવનાર, સરખવી કપ રમણી હતી! મૈમનસિંગના જંગલમાં તેને જોયા પછી તે મતીનો ચહુરો રામસિંહની આંખો પાસે તરવરતો હતો.

રામસિંહની છાતી ફાટવા લાગી. તે મજબુત મન કરીને બોલ્યો.
“અરે તું અહિં ક્યાંથી ?

રમણીએ પણ રામસિંહને પિછાની લીધી. તે ચીસ પાડીને બોલી ‘નશીબદેવીના ચમત્કારથી કોણ જાણે ક્યાં ક્યાં રહી આવી,

પણ હજી સુધી છુટકારો મળ્યો નહીં. હું મરી જતે તો કેવું સારું થતે ? હાથ, મારા સ્વામીના પણ દર્શન ન થાય !

“આજે તું તેમનું દર્શન કરીશઃ અહીંયાની હકીકત મને કહે. રામસિંહે ધીરજ આપીને કહ્યું.

“પેલી મરીયમે મને જંગલમાંથી લાવીને આ બાગના માલિક પાસે રાખી. તેણે મને જાણ કરવાને માટે સેંકડો ઉપાય અજમાવ્યા, માર પીટ કરી અને છેલ્લે વિનંતિ અને કાલાવાલા પણ કર્યા, પણ ત્યારે હું મારા વૃત્તથી નહીં ડગી ત્યારે તેણે મને મારી નાખવાનો ઇરાદો કર્યો, અને તે પાર પાડના માટે તે હાથમાં ખંજર સાથે સરાખ પી. મતવાલો થઇને અહીં આવ્યો. પગ મારામાં ફેણ જાણે ક્યાંથી કાંવત આવ્યું !—મેં તેના હાથ માંહેનું ખંજર કુટવી લઇ તેની પર ચલાવ્યું—મેંજ તેનું હૃદય ખંજર વડે ચીરી નાખ્યું છે.

રામસિંહે બાગના માળી તથા દરવાન ત્રિગેરેની જાનીઓ લખી લીધી અને પછીએ રમણીને લઇને થાણામાં આવ્યો. ત્યાં પતિવ્રતા રમણીએ પોતાના બદલાને આંખોના તારાને મનભરીને જોયો. અને પતિએ પણ પોતાની પ્યારીને જોઇ નયન તૃષ્ણાને તૃપ્ત કરી દીધી.

ડાયમંડ હારખર અને બરદાન બાગાન તરફ જે પોલીસ ફોજ ગઇ હતી, તે આશરે ૪૦ સજ્જીને પકડી લાવી.

મરીયમ, તેના સાથીઓ, નલિનીબાણુ અને તેની સાહસી પત્નિ; એ સખાને હોબહાઉસની અદાલતમાં ઉભા કરવામાં આવ્યા.

અદાલત સન્મુખ મરિયમે કહ્યું, મેં અનેક પાપ કર્યાં છે. અસખ્યોને લુટ્યા છે અને લણુકોને માયા છે, હવે માત્ર સરકાર જે સજા કરે તેનેજ માથે ચડાવવી પાડીજ છે.

અદાલતે ચુકાદામાં મરિયમને જન્મ પર્વત કાળા પાણીની સજા ફરમાવી. નલિનીયાપુત્રે દશ વર્ષ સુધી કાળા પાણીએ મોકલવાનું ઈરાવ્યું મરિયમના સાથી ડાકુઓમાંથી કેટલાકને જેલની કેટલાકને કાળાપાણીની અને કેટલાકને ફાંસીની સજા કરવામાં આવી. નલિનીકાન્તની સ્ત્રીને અદાલતે યોગ્ય પ્રસંશા સાથે નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકી.

અદાલતમાં ચુકાદા અનુસાર સઘળા અપરાધીઓને પોતે પોતાની સજા ભોગવવા માટે મોકલી આપવામાં આવ્યા, લડીનઆપુ ત્રણ દીવસ દોરપીટલમાં રહ્યા. એથે દીવસે તે મરણ પામ્યા.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

છુટકારો, પતિ, પતિનો મેળાપ—મહેન્તનું
ધનામ. બંસીનો મધુર સુર.

રમણી તો નીર્દોષ થઈને છુટી પણ પતિને સજા થવાથી તેના દુઃખનો ખાર રહ્યો નહીં. પતિ વિયોગની પીડા તો તેણીની ઉપર

જીવીને તેવીજ રહી. તે રાત્રે કપાંત કરતી હતી. રામસિંહ તેનું પ્રમાણ પતિવ્રત વ્રતધારે મનમાં તે મનમાં તેની પુજા કરતો હતો. વખતો વખત તેને ત્યાં જતો અને કુશળ સમાચાર પૂછતો હતો; પણ તેણે રમણીને કોઈ પણ દીવસ આનંદમાં જોઈ નહીં, છેવટે તેણે નલિનીકાન્તને છુટકારો અપાવવા માટે નાનું ગર્વનર જનરલની સરકાર પર એક અરજી કરી અને તે કાર્ય પાછાળ પોતે જીવ જનથી મહેશ્વર કરવા લાગ્યો.

અને રામસિંહની મહેનત સફળ થઈ. નામદાર ગર્વનર જનરલની દયાળુ સરકારે એ તરફ માયાળુ ધ્યાન આપીને નલિનીકાન્તને હંમેશને માટે મુક્ત કરી દીધો.

જે દીવસ રમણીએ-બંસી વાદિની સરસ્વતીએ આ આનંદજનક સમાચાર સાંભળ્યા હશે. તે દીવસ અવશ્ય તેની જીંદગીના સર્વેથી પહેલો અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ તહેવાર થઈ પડ્યો હશે, એમ કહેવાની શું જરૂર છે ?

નલિનીકાન્ત છુટી આવ્યા પછી ફરીથી એક દીવસ રામસિંહ આ પ્રેમાળ દમ્પતિના મકાન પર ગયો. આગલી પાછલી કેટલીક વારો થયા પછી રામસિંહ બોલ્યો; “બહેન રમણી ! તે દુઃખી દીવસો તો હવે દૂર થયા છે. પરંતુ તારી બંસીનો નાહ મારા કાનમાંથી દૂર થયો નથી. અહીં રામસિંહ હસીને ઉમેર્યું.—આજે હું રીવાજથી ઉલટી રીતે મારી મહેનતનું બહેન પાસેથી ધનામ મેળાવવા આવ્યો છું, અને તે ધનામ બીજી કોઈનું નહીં, પણ તારી બંસીનો અંકુર સુર !

રમણી પ્રથમ તો શરમાઇ ગઇ, પણ નલિનીકાન્તનો ઇસારો થતાં બંસી ઉંચકી-માનો કે વિજયવાદિની મધુરવાદિની દેવી સરસ્વતી સામે તે હરીશ્ચ કરવા લાગી. રામસિંહ બંસીના મધુર સ્વર પર મણિધરની માફક ડાલવા લાગ્યો. મૈમનસિંગના જંગલની અરધી રાતની અધુરી રહેલી લ્હાણુને રામસિંહ આજે આનંદ સાથે મન ભરીને મેળવી શક્યો.

રામસિંહની અદલુત ચાલાકી અને અથાગ હિંમતની કદર થયા વગર રહી નહીં. સરકાર તેના આ કાર્યથી ઘણી પ્રસન્ન થઇ, અને તેને તેના પોલિસ વિભાગના વડા તરીકેના ઔદ્ધાની નવાજેશ કરી. માઝી, નજીબુલ્લાહ અને લાંજનની પણ યોગ્ય કદર કરવામાં આવી. પ્રજામાં રામસિંહનું માન ખુબ વખણાયું અને પ્રસિદ્ધતાને પામ્યું બંગાળની સમગ્ર પ્રજા વરસો સુધી આ મોહિની ઉર્ફે મરિયમ, અથવા ડાફની દીકરીના પ્રેશને વરસો સુધી યાદ કરતી રહી.

૬૧ થી ૧૪૪ સુધીના પૃષ્ઠ સુરત લીમડાચોકમાં આવેલા શ્રી “હરી-હર” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં હરીલાલ મગનલાલે છાપ્યા.

ધરનો શણુગાર અને લાયબ્રેરીની

શોભારૂપ અત્યુત્તમ પુસ્તકો.

કાવ્યો ?

કુંજ-વિહાર (રા. બા.)	
હરિલાલ હર્ષદરાય કૃત) ૫-૦	
કલાપીનો કેકારવ	૪-૦
દીવાને સાગર	૩-૦
કાવ્ય માધુર્ય	૩-૦
લલિતના કાવ્યો	૧-૦
સ્નેહ મુદ્રા	૧-૮
મેઘ દુત (સચિત્ર)	૩-૦
ગીત ગોવિંદ	૧-૮

નાટકો.

મેવાડ પતન	૧-૪
આર્યોત્કર્ષક	૧-૦
જયા જયન્ત	૧-૮
રાધનો પર્વત	૧-૮
રામ ત્રિયોગ	૧-૪
શુપ્ત પાણ્ડવ	૫-૦

નવલકથાઓ.

સુજરાતનો નાથ	૮-૦
પૃથ્વી વલ્લભ	૧-૮
કેનો વાંક	૩-૦
મહારી કમલાને બીજી વાતો	૨-૦

પુરંદર પરાજય અને

અવિભક્ત આત્મા	૦-૧૨
હું સરલાને મિત્ર મંડળ	૨-૦
કમલાના પત્રો	૨-૦
ઉંઘા કાન્ત	૨-૦
ગુલામગીરીનો ગજબ	૨-૦
સરસ્વતીચંદ્ર ૧ થી ૪	૧૨-૧૨
પ્રમાદ ધનની પ્રભુતા	૪-૮
રણુજીત અને કૃત્તુમ	૨-૦
મધુસૂદન	૧-૮
કુમુદ કુમારી	૩-૦
રતનગદની રંબા	૩-૦
કુંદન કૃત્તુમ ૧ થી ૮	૧૦-૦
વીધીનું વિધાન	૨-૮
પ્રેમ પીંજર	૨-૦
વનવાસિની	૨-૮
ભામિની કે ભૈરવી	૨-૮
કુંજ કીશોરી	૨-૮
સુરતીલાલ	૧-૦
મહાકાળીની મુર્તી	૪-૦
પીશાચ મંદિર ભા. ૧-૨	૬-૮

કાળરાત્રીનું ખુની ખંજર	
ભા. ૧-૨	૬-૦
રણધેલા રજમનો ભા. ૧-૨	૬-૦
રાજપૂતોની રંગભૂમિ	૩-૪
સિરાણુ દોલા	૩-૮
રાજા રામકૃષ્ણ	૩-૪
વેર વસુલ ભા. ૧ થી ૪	૧૨-૦
દક્ષિણનો વાઘ	૩-૦
અમતકારી ગુફા ભા. ૧-૨	૬-૦
સૈંદર્થ જવાળા ભા. ૧-૨	૩-૬
અમતકારી ખુન	૨-૦
આત્માનો ખમ્મનો	૨-૦
શેર લોકહોમ્સના સાહસ કર્મો	૨-૦

શ્રી ઉપયોગી.

સતીમંડળ ભા. ૧-૨	૭-૦
પતીવ્રતા સતીઓ	૩-૮
નવનારી	૨-૮
સુંદરી નાના અર્ચસ્વસચીત્ર	૩-૮
એ સિવાય તમામ નવલકથાઓ	
મળે છે.	
પારસી સંસારી નવલકથાઓ	
પાક શાસ્ત્ર	૩-૦
દુઃખી દાદીમા	૭-૦

આમતાપર કોમળું	૭-૦
ગુલવાડીનું ગુલામ	૫-૦
ગુલીસ્તાનનું ગુલ	૫-૦
માફી ચવિત્રી	૪-૦
ખોસ્તાનનું ખુલખુલ	૫-૦
મુશકીલ આશાન	૫-૦
સોનારણુ	૫-૦
કરને જો	૨-૮
ભુલભુલામણી	૨-૮
અકલના સમુદર	૨-૮
ગોરૂ વિલાયત	૫-૦
ખેમાન સંઘ	૫-૦
કોણુ સરસ વારીઆની વીલ	
કે પટેવની પીલું	૫-૦
સમરકંદનો શાહગઢો	૨-૦
દાદી શેઠનો દીકરો	૩-૦
અઠંગ ઉઠાવગીર ભાં. ૧, ૨.	૮-૦
રમુજ ફકરાસંઘ	૨-૮

એ સિવાય હિંદી, સંસ્કૃત અને શાળાપયોગી પુસ્તકો પણ મળે છે એક વખત ઓર્ડર આપી ખાત્રી કરતા બસા મળુ છે.

મળવાનું ટેકાણું

“ ગુજરાતી ” સાહિત્ય મંદિર.
સલાખતપુરા-મુરલ.

— અતિ લોકપ્રિય —

“ગુજરાતી” ગાયનમાળા.

—>>ભાગ ૧ થી ૫ દરેકના છ આના<<—

પાંચ ભાગ સાથે રૂપીઆ સવા પૌરોજ બુદ્.

તમે બે-પાંચ નાટકોના સારા ગાયનો જોઈ દરેક વખતે ગાયનની ચોપડીઓ ખરીદી તમારા પૈસા નાહકના બગાડતા હશે. પણ આ ગાયનમાળાની દરેક ભાગની એક પ્રત ખરીદી હોય તો તેવી લેભાગુ ચોપડીઓમાં ખરબાદ થતાં તમારા પૈસા બચી જાય છે કારણ કે “ગુજરાતી ગાયનમાળા”ની કોઈ ભાગની કોઈ પણ આવૃત્તિમાં ખીલકુલ સુધારો વધારો કરવામાં આવતો જ નથી એક વખત ખરીદી સંગ્રહ કરવાથી દરેક ભાગમાં જુદા જુદા ગાયનો જ તમને મળશે, અને તમારો ખોટો વ્યય થતો બચી જશે માટે ખરીદ કરો તો “ગુજરાતી ગાયનમાળા” જ ખરીદો.

લખો:—“ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર.

સલાબતપુરા-સુરત.

દરેક ખાતના પુસ્તકો મળે છે. સુચીપત્ર માટે બા આનાની ટીકીટ ખીડો.

આળી કચુકી મારી અને આ જરકમી નાડી,
તોડ્યા હાર મેલીને તને કયમ લાજ ના આવે

૧૫ માર્ચ ના લાલ ફીચા

આ ગાથન ત્રી "અનાવિય" નાગ પ્રસિદ્ધિ ગુરુના.

